

**ПАЖУҲИШГОҲИ РУШДИ МАОРИФ БА НОМИ АБДУРАҲМОНИ
ҶОМИИ АКАДЕМИЯИ ТАҲСИЛОТИ ТОҶИКИСТОН**

Ба ҳуқуқи дастнавис

ТДУ:373:681.3+001.76

ББК74.200(2точик.)

Н-56

НИЁЗБЕКОВА ГУЛИҶАҲОН АЛИБЕКОВНА

**ШАРОИТҲОИ ПЕДАГОГИИ ТАТБИҚИ ТЕНОЛОГИЯҲОИ
ИННОВАТСИОНӢ ДАР РАВАНДИ ТАЪЛИМУ ТАРБИЯИ
МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТИ УМУМӢ**

ДИССЕРТАТСИЯ

**барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ
аз рӯи ихтисоси 13.00.01- Педагогикаи умумӣ,
таърихи педагогика ва таҳсилот**

**Рохбари илмӣ: Мирзоева С.Р. –
номзади илмҳои педагогӣ, и.в.дотсент**

ДУШАНБЕ – 2022

МУНДАРИЧА

МУҚАДДИМА	3–17
БОБИ I. АСОСҲОИ НАЗАРИЯВИИ ТАТБИҚИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ ИННОВАТСИОНИИ ТАЪЛИМ ДАР РАВАНДИ ТАЪЛИМИЮ ТАРБИЯВИИ МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТИ МИЁНАИ УМУМӢ	18-90
1.1. Таҳқиқи асосҳои илмӣ истифодаи технологияҳои инноватсионӣ таълим дар фаъолияти таълимиву тарбиявӣ муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ.....	18–47
1.2. Хусусиятҳои татбиқи технологияҳои инноватсионӣ таълим дар фаъолияти таълимиву тарбиявӣ муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ	47–75
1.3. Истифодаи технологияҳои иттилоотӣ нав ва нақши онҳо дар беҳтар шудани самаранокии натиҷаҳои таълиму тарбия ва сифати таҳсилот дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ.....	75–84
Хулосаи боби I	84–90
БОБИ II. КОРҲОИ ТАҶРИБАВИЮ ОЗМОИШӢ ОИД БА ТАТБИҚИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ ИННОВАТСИОНИИ ТАЪЛИМ ДАР МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТИ МИЁНАИ УМУМӢ.....	91-152
2.1. Вазъи кунунӣ ҷорисозии технологияҳои инноватсионӣ таълим дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ.....	91-110
2.2. Самтҳои афзалиятнок ва шароитҳои муосири педагогӣ татбиқи технологияҳои инноватсионӣ таълим дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ	110-120
2.3. Таҳқиқоти озмоишӣ шароитҳои педагогӣ татбиқи технологияҳои инноватсионӣ таълим дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ	120-149
Хулосаи боби II	149-152
ХУЛОСА	153-162
РӢҶИХАТИ АДАБИӢТИ ИСТИФОДАШУДА.....	153-168

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Дар давраи истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бахши идоракунии илму маориф муносибатҳои сифатан нав ба вучуд омаданд. Низоми навини маориф дар ҷумҳурӣ воридсозии усулҳои нави таълиму тарбияи толибилмонро тақозо менамояд. Дар илми педагогика технологияҳои инноватсионии педагогӣ ба равандҳои умумии ҷамъиятӣ алоқаманд мебошанд. Барои ба низоми инноватсионӣ ворид шудани ҳар як омӯзгор мавҷудияти худмуайянкунии эҷодӣ, ки дар он нақши асосиро технологияҳои инноватсионии педагогӣ мебозанд, ҳатмӣ мебошад. Воридсозии технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бе омӯзгор – мутахассиси дорои афкори бонизом ва қодир ба эҷодиёт мумкин нест.

Истифодаи мақсадноки технологияи инноватсионӣ дар соҳаи маориф истифодаи навоариҳо ҳам дар назария ва ҳам дар амалия мебошад. Гузашта аз ин, навоарӣ дар соҳаи маориф татбиқи навгониро бо мақсади таълим; таҳияи мундариҷаи нав, методҳо ва шаклҳои нави таълиму тарбия, татбиқ ва паҳн кардани системаҳои мавҷудаи педагогӣ; ташаккули технологияҳои нави идоракунии муассисаи таълимӣ ва рушди он; муассисаи таълимӣ ҳамчун макони таҷриба; вазъияте, ки муассисаи таълимӣ самти нави таълимӣ дорад ва навсозии таълиму тарбияро ҷорӣ кардааст, пешбинӣ менамояд, ки дорои хусусияти систематикӣ буда, ба ҳадаф, мундариҷа, усул, шакл ва дигар ҷузъҳои системаи маориф таъсир мерасонад.

Вазифаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тайёр кардани мутахассисони дар оянда тақозошаванда аст, ки ба воқеияти муосир ба хубӣ мутобиқ шудаанд. Истифодаи технологияҳои инноватсионии иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ дар таълим дар ин раванд имкон медиҳад донишҳои дар мавзӯҳои гуногун гирифташударо дар як низоми ягона муттаҳид созем. Технологияи таълимӣ дар илми педагогика самти нисбатан нав ба шумор меравад. Тасаввуроти аввалия оид ба технологияи педагогӣ таълимро бо ёрии

воситаҳои техники пешбинӣ мекард, дар айни замон он ҳамчун таҷрибаи муназзаму пайдарпай, ки қаблан дар амалияи ҷараёни таълиму тарбия тарҳрезӣ шудааст, ба ҳисоб меравад. Ҳамин тариқ, технологияи педагогӣ лоиҳаи низоми муайяни педагогӣ мебошад, ки дар амал татбиқ карда мешавад.

Дар оғози асри XXI Ҷумҳурии Тоҷикистон воридшавӣ ба фазои таҳсилоти ҷаҳониро шурӯъ кард. Ин навсозии низоми маорифро талаб менамояд: таваҷҷӯҳ ба мундариҷаи фарқкунандаи он равона карда мешавад. Ворид намудани технологияҳои инноватсионӣ ба муҳити таълимӣ, ки ба амсилаҳои мукаммали раванди таълиму тарбия асос ёфтаанд, дар заминаи ягонагии диалектикий методология ва воситаҳои татбиқи онҳо сурат мегирад ва зиндагӣ усулҳои дигарро нисбат ба раванди таълим, рафтор ва тафаккури педагогии омӯзгорро муайян мекунад.

Технологияҳои инноватсионӣ ва тарзу усулҳои таълим ба хоҳири он таҳия карда мешаванд, ки ҳар як кӯдак пас аз хатми муассисаи таълимӣ бо истифода аз тамоми қобилиятҳои худ ба муваффақият ноил гардад. Ҳамин тариқ, ҳадафи технологияҳои инноватсионӣ дар мутахассиси оянда ташаккул додани шахсияти ғайолу эҷодкор мебошад, ки ғайолияти таълимию маърифатии худро мустақилона сохтаву танзим карда тавонад. Имрӯз технологияҳои самаранок ҳисобида мешаванд, ки имкон медиҳанд ташкили ҷараёни таълим бо дарназардошти самти таҳассусии таълим, ҳамчунин таваҷҷӯҳи шахсияти толибилм, манфиат ва майлу қобилияти ӯ ба роҳ монда шавад.

Ҳадафи асосии раванди таълиму тарбия ин тайёр кардани мутахассисони ояндаи соҳибхтисос мебошад, ки қобилияти кори самараноки касбиро аз рӯи ихтисоси худ дорад ва дар бозори меҳнат рақобатпазир мебошанд.

Таълими анъанавии хонандагони муассисаҳои таълимӣ, ки ба ташаккули донишу малака ба соҳаи фан нигаронида шудаанд, аз талаботи муосир ақибтар монда истодааст. Дар марҳилаи муосир раванди таълим ва тарбия ба ворид кардани технологияҳои инноватсионӣ асос ёфта, иттилоотикунонии раванди таълим ҳамчун маҷмӯи чораҳои доништа мешавад, ки бо нав кардани низоми

таълиму тарбия алоқаманд мебошанд. Дар ин раванд технологияи иттилоотӣ ба воситаи муҳити техникӣ, барномавӣ, фаннӣ ва методӣ баҳо дода шуда, ҳангоми истифодаи воситаҳои компютери таълим омӯзгор манбаи ягонаи иттилоот барои хонанда буданаширо қатъ менамояд. Худмуайянкунии касбии олимони рус Н. Никитин ва Н.В. Кислинскаяро раванди доимии ноил шудан ба мақсадҳои ба миён гузошташуда ва тартиб додани мақсадҳои нав мешуморанд. Муваффақияти худмуайянкунӣ ва худшиносии омӯзгор аз ташаккули фарҳанги касбии омӯзгор вобаста аст. Илова бар ин, олимони дуруст қайд мекунанд, ки тақмили ихтисоси омӯзгор бештар ба фарҳанги худмуайянкунии касбӣ ва шахсият вобаста аст, ки қобилияти интихоби худро дар муҳити зудтағйирёбандаи касбӣ таъмин менамояд [1;36].

Аммо бояд қайд кард, ки агар равандҳои табдилдиҳандаи таълиму тарбия бо усулҳои озмоиш ва иштибоҳот, бе барномаи асосноки илмӣ амалӣ карда шаванд, натиҷаи самарабахш намедиханд. Талабот ба фаъолияти эҷодии мутахассис ва тафаккури техникий рушдёфта дар тақмилдиҳии таҷҳизот ва технология рӯз то рӯз меафзояд. Ҳалли ин мушкилот аз бисёр ҷиҳат аз таркиб ва технологияи инноватсионии таълими мутахассисони оянда вобаста аст.

Ҳамаи ин масъалаҳои мубрами педагогика бояд самаранок ва пайдарпай ҳал карда шаванд. Боз ба шарт он ки дар як муддати кӯтоҳ ин кор бояд амалӣ гардад. Зеро талабот ба рушди пойгоҳи таълимию моддӣ ба ҳама маълум аст. Ба ин кор технологияҳои муосири инноватсионӣ метавонанд кӯмак намоянд. Онҳоро аз ҳам ҷудо кардан имконнопазир аст, зеро танҳо ҷорисозии вусъатноки технологияҳои муосири педагогӣ имкон медиҳад, ки худ парадигмаи маориф дигаргун карда шавад ва танҳо технологияҳои нави иттилоотӣ шароит фароҳам меоваранд, ки имконоти мавҷудаи технологияҳои муосири педагогӣ самараноктар истифода карда шаванд. Зарурияти таҳқиқи шароитҳои педагогии татбиқи технологияи инноватсионӣ дар раванди таълиму тарбияи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ аз мубрами мавзӯи диссертатсия гувоҳӣ медиҳад.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Таҳлили корҳои илмӣ нишон медиҳад, ки масъалаи мавриди таҳқиқ дар асарҳои олимони Ҷумҳурии Тоҷикистон С.

Абдулфайзов, М. Лутфуллоев, Ф. Шарифзода, Т.А.Шукурзода, Ш.А.Шаропов, Д.Я.Шарипова, А.Миралиев, Б.К. Қодиров, С.К. Қодиров, С.Х. Элмуродов, Н.Н.Шоев, Юнусова Н.М., А.Н.Мирзоев ва дигарон инъикос ёфта, онҳо равишҳои концептуалии тарбияи меҳнатӣ ва маънавии хонандагони муассисаҳои таълимиро пешбинӣ кардаанд.

Таҳқиқотҳои олимони рус Андреев В. И., Бадиев С., Василева Э. К., Выготский Л. С., Верещагина Л. А., Гурова Р. Г., Дудина О., Давыдов М., Ефремов О. Ю., Лабунская Н. А., Мануилов В., Махотин Д. А., Мехонцева Д., Никандров Н. Д., Райцев А. В., Рогов Е. И., Рыбина Т. И., Сластенин А. А., Фролов Ю. В., Федоров И., Фридман Л. М., Хуртов Т. В., Цукерман Г. А., Элконин Д. Б. ва дигарон ба даст овардани маълумоти ибтидоӣ, миёна ва олӣ, ба сатҳи муайяни мустақилият ноил гардидани хонандагонро пешбинӣ мекунад.

Назарияи татбиқи технологияҳои муосири таълим дар адабиёти психологӣ ва педагогӣ бо мафҳумҳои раванди таълим ва раванди педагогӣ якхела аст, ки мо дар асарҳои Ю. К. Бабанский, М. А. Данилов, И. Ф. Харламов вомехӯрем.

Масъалаи татбиқ кардани технологияҳои муосири таълим дар шароити иттилоотикунонӣ ва компютерикунонии ҷомеа дар асарҳои олимони (В. Г. Афанасева, А. Борк, Е. П. Велихов, М. Г. Гаасе-Рапопорт, В. А. Звезгинцев, Н. Н. Моисеев, А. И. Ракитов, Г. Л. Смолян ва дигарон) баррасӣ гардидаанд. Муаллифон имкониятҳои ҷомеаи иттилоотиро таҳлил намуда, дурнамо ва оқибатҳои компютерисозиро пешгӯӣ мекунанд, хусусиятҳои фаъолияти инсонро бо истифода аз компютер ва технологияҳои нав ошкор ва мушкилоти рушди шахсият дар шароити тағйирёбандаро баррасӣ менамоянд. Масъалаи методология ва назарияи технологияҳои муосири таълимӣ дар қорҳои С. И. Архангелский, В. П. Беспалко, Б. С. Гершунский, А. П. Ершев, А. М. Монахов, Н. Д. Никандров, Н. Ф. Тализина, О. К. Тихомиров, А. Г. Шмелев ва дигарон ҷой доранд. Қорҳои ки имкониятҳои дидактикии компютерро равшан сохтаанд,

ба ичро расидаанд. (М. М. Буняя, Э. И. Кузнетсов, И. И. Мархел, М. Ташбоев, К. Устемиров ва дигарон).

Таҳаввулотӣ назариявӣ ва амалии соҳаи технологияҳои муосири таълимӣ ва компютерикунонии маориф дар асарҳои Э. Бржозовская, Р. Вилиамс, Д. Воттс, Г. М. Клейман, Н. Кроувер, К.Маклин, Б.Хантер баён шудаанд.

Олимон Беспалко В. П., Бургин М. С., Габай Т. В., Дяченко В. К., Есипов Б. П., Загвязинский В. И., Занков Л. В., Зотов Ю. Б., Леднев В. С., Лихачев Б. Т., Куписевич Ч., Махмутов М. И., Подимов Л. С., Поляков С. Ф., Селевко Г. К., Сластенин В. А., Шахмаев Н. М., Шакуров Р. Х., Юсуфбекова Н.Р. ва дигарон масъалаҳои ташкил ва рушди ҳайати омӯзгорон, тақмили идоракунии дохилимуассисавии чараҳои таълиму тарбияро таҳқиқ намудаанд.

Асарҳои олимони тоҷик А.Н.Алиева, М.Салимов, Т. А. Шукуров, Н. Н. Шоев, М. Муллоҷонов, К. Тухлиев, Ш. Шодмонов, Ф. С. Комилов, А. Р. Додихудоев, Н. Н. Меҳмонов, Қ. Қодиров, Ф.Шарипов, А. Мирзоев, Ш.К.Маҳмудов, Д.З. Раҳмонова, Т.К.Тақдиров, М.К. Қодирова, М.Г. Шарипов, Ф.А. Юсупова, Х.М. Ахмедов ба масъалаҳои тайёр кардани омӯзгорон барои компютерикунонии чараҳои таълим ва истифодаи технологияҳои муосири таълимӣ баҳшида шудаанд.

Ба ақидаи мо шароитҳои педагогии ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълимию тарбиявии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути роҳҳои зерин ба баланд шудани сатҳи сифати таҳсилот мусоидат менамоянд:

- қобилияти истифодаи технологияҳои муосири таълим дар фаъолияти таълимӣ;
- дастрасии васеъ ба иттилооти маҳфуз дар тамоми ғӯшаҳои дунё; ва рушди системаи таҳсилоти фосилавӣ;
- дар истифодаи тарзҳои амалии кор бо иттилооти гуногун, таҳия ва истифодаи усулҳои нави самараноки таълим.

Ҳамин тавр, метавон ба чунин хулосае омад, ки истифодаи оқилонаи технологияҳои инноватсионии таълим дар раванди педагогӣ таъсири мусбат мерасонад, аз ҷумла:

- дар марҳилаи пешниҳоди иттилооти таълимӣ ба хонандагон ва азхудкунии маводи таълимӣ зимни ҳамкориҳои интерактивӣ;

- дар давраи такрор ва мустаҳкамкунии дониш (малака, қобилият) -и ба даст овардашуда ва марҳилаи назорати фосилавӣ ва ҷамъбасти ва назорати мустақилонаи натиҷаҳои бадастомада;

- дар марҳилаи ислоҳкунии ҳуди раванди таълим ва натиҷаҳои он бо роҳи такмил додани миқдори маводи таълимӣ, таснифу систематизатсияи он ва ғайра.

Пешрафти илм, ҷомеа ва истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар ҷаҳон аз ҷумла, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо суръат идома дорад ва ин вазъ моро водор менамояд, ки ҳамқадами замон бошем, технологияҳои муосирро омӯхтаву азбар карда, бонизому самарабахш дар фаъолиятҳои татбиқ намоем. Мутаассифона на ҳамаи омӯзгорону мутахассисон масъаларо дуруст дарк менамоянд ва ба тарзи кофӣ дар ҳаёт татбиқ месозанд.

Ҳамин нокифоягӣ сабаби бонизом истифода нашудани технологияҳои инноватсионӣ дар фаъолияти касбӣ мунтазам татбиқ нашудани онҳо дар раванди таълиму тарбия гаштаанд ва **ихтилофоти** зеринро ба миён овардаанд:

- дар замони муосир аз як тараф, талабот ба мутахассисони варзида, ватандӯсту меҳанпараст ва муаррифгари воқеии таърих ва фарҳанги миллӣ афзуда, аз тарафи дигар, мавҷуд набудани маводи зарурии таълим, ба таври кофӣ тарғиб ва истифода нашудани технологияҳои инноватсионӣ дар таълиму тарбия ба назар мерасанд;

- дар мазмуни таҳсилоти феълӣ нокифоя будани талабот оид ба истифодаи технологияҳои инноватсионӣ ва мувофиқи мақсад набудани сатҳи дониш ва оғаҳии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ нисбат ба технологияҳои муосир;

Бо дарназардошти мубрамии мавзуъ ва бартарафсозии ихтилофоти зикршуда мавзуи диссертатсия: “Шароитҳои педагогии татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълиму тарбияи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ” барои таҳқиқоти диссертатсионӣ интихоб карда шуд.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоихаҳо) ва ё мавзуҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи нақшаи дурнамои корҳои илмию таҳқиқотии шӯъбаи технологияҳои инноватсионии таълим ва гузариш ба таҳсилоти 12-солаи Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон барои солҳои 2017-2021 дар мавзуҳои «Омӯзиши масъалаҳои баланд бардоштани сатҳу сифати таълим, ташкили фаъолияти инноватсионӣ дар таълим, дарёфт ва паҳн кардани таҷрибаи пешқадами педагогӣ» ва «Нақши технологияҳои инноватсионии таълим дар тақмили самаранокии раванди таълим», «Технологияҳои муосири таълим ва нақши онҳо дар баланд бардоштани сифати таълим» ва тадбирҳои, ки ҷиҳати ноилшавӣ ба мақсад ва ҳалли вазифаҳои Барномаи давлатии амалӣ намудани технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2022 (қарори Ҳукумати ҚТ аз 29 сентябри соли 2017, №443), Барномаи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020 (қарори Ҳукумати ҚТ аз 30 апрели соли 2011, №227) нигаронида шудаанд, иҷро шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот. Аз ҷиҳати назариявӣ ва амалӣ асоснок кардани шароитҳои педагогии истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълиму тарбияи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ.

Вазифаҳои таҳқиқот Бо дарназардошти масъала, объект, предмет, ҳадаф ва фарзия вазифаҳои зерини таҳқиқот муайян карда шуданд:

- омӯзишу таҳқиқи асосҳои илмӣ технологияҳои инноватсионӣ дар низомии таҳсилоти миёнаи умумӣ;

- муайян намудани хусусиятҳои татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълиму тарбияи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ;

- таҳлили вазъи истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ;

- муайян намудани самтҳои афзалиятнок ва шароитҳои педагогӣ татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ;

- гузаронидани корҳои озмоишӣ вобаста ба мавзӯи таҳқиқот.

Объекти таҳқиқот: фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар истифодаи технологияи инноватсионӣ

Мавзӯи (предмети) таҳқиқот: раванди истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ.

Фарзияи таҳқиқот: истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ самарабахш ва босифат хоҳад шуд, агар:

- шароитҳои педагогӣ қорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар асоси концепсияи таълимии ба шахс нигаронидашуда ва принсипҳои тарбия муайян карда шаванд;

- мавқеъ ва аҳамияти технологияҳои инноватсионӣ дар ташаккул ва рушди шахсияти эҷодии хонанда, баланд бардоштани сатҳи сифати таълим дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ муайяну мушаххас карда шаванд;

- амсилае таҳия ва пешниҳод карда шавад, ки барои аз худ намудани методу усул ва ташаккули маҳорату малакаи истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ шароити мусоид фароҳам оварад.

Марҳилаҳои асосии таҳқиқот Таҳқиқот дар се марҳилаи ба ҳам алоқаманд гузаронида шуд:

Марҳилаи якум (с.2014-2015) - таҳлили назариявии адабиёти илмӣ оид ба масъалаи таҳқиқ анҷомшуда, объект, предмет, ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқ муайян, моҳият ва роҳҳо оид ба ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ омӯхта шуд; шароити раванди фаъолияти таълимии муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ ва нақши он дар истифодаи технологияи инноватсионӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифт; фарзияи корӣ пешниҳод шуд; унсурҳои алоҳидаи ҷузъҳои таркибии технологияи инноватсионии таълим аниқ карда шуд.

Марҳилаи дуюм (с.2016-2017) - сатҳи тайёрии омӯзгорон барои истифодаи технологияҳои инноватсионӣ мавриди омӯзиш қарор гирифта, гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ муайян карда шуданд. Тавассути усули пурсишнома тасаввуроти роҳбарият, омӯзгорон ва хонандагон оид ба технологияҳои инноватсионии таълим ва роҳҳои татбиқ, нақши технологияҳои инноватсионӣ дар баланд бардоштани сатҳу сифати таълим ва дониши хонандагон ва мавқеи технологияҳои инноватсионӣ дар донишандӯзии хонанда муайян карда шуданд. Дар ин марҳила як модели функционалӣ-таркибӣ таҳия ва амалӣ гардид.

Марҳилаи сеюм (с.2018-2020) - корҳои озмоишӣ амалӣ карда шуданд, ки ҳадафи онҳо санҷиши маҷмӯии босамарии шароитҳои педагогӣ ва воситаҳои татбиқи технологияҳои инноватсионии таълим ва ташаккули тайёрии омӯзгорон ба истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар таълим буд. Дар ин замина шароитҳои педагогии ҷорӣ қардани технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълиму тарбияи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва динамикаи муқоисавии рушди онҳо муайян гардида, оид ба беҳтар намудани истифодаи технологияҳои инноватсионӣ хулоса ва тавсияҳо пешниҳод карда шуданд.

Асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқотро назарияи фалсафии маърифат, назарияи идрок, муқаррароти фалсафӣ оид ба ҷанбаҳои тарбияи ҳаматарафаи инсон, донисташавандагии олам, таълимоти педагогика ва психологияи рушди таълиму тарбия, ягонагии фаъолияти муассисаҳои

таълимию тарбиявӣ, моҳияти иҷтимоии шахс, истифодаи технологияҳои инноватсионӣ, ташаккули шахсияти хонанда, муқаррарот оид ба инкишофи мутаносибу ҳаматарафаи инсон ва муносибати бонизом ҳамчун методи фалсафии дарки олам ташкил дод.

Сарчашмаи маълумот. Дар таҳқиқот асарҳои файласуфон, педагогҳо, психологҳо, осору афкор ва ақидаҳои олимони тоҷику рус ва кишварҳои дигар дар соҳаҳои педагогика ва психология ва ғ. оид ба масъалаи густариши истифодаи технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ истифода бурда шуданд.

Дар таҳқиқот ҳамчунин мо аз қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи маориф”, Консепсияи миллии таҳсилоти Ҷумҳурии Тоҷикистон”, фармону дастур ва ҳидоятҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон, Барномаи давлатии амалӣ намудани технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2022, Барномаи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2020 ва Барномаи рушди илмҳои табиатшиносӣ ва риёзӣ ва техникаи барои солҳои 2010-2020, инчунин дигар ҳуҷҷатҳои директивӣ дар соҳаи маориф васеъ мавриди истифода қарор дода шуданд.

Заминаҳои эмпирикии таҳқиқот: Заминаҳои эмпирикии таҳқиқотро муносибати амалии муаллифи таҳқиқоти диссертатсионӣ бо объекти таҳқиқшаванда: омӯзиши адабиёти илмӣ-методии марбут ба мавзӯ, омӯхтан ва истифодаи таҷрибаи пешқадами педагогӣ; ба мушоҳида гирифтани раванди истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар ҷараёни таълим; ҳамчунин, тавассути истифода аз методҳои эмпирикӣ – омӯзишу таҳлили фаъолияти омӯзгорону хонандагон, баргузориҳои корҳои озмоишӣ, маҷмуи усулҳои гуногун, ташкил ва гузаронидани озмоишҳои муқарраркунанда ва ташаккулдиҳанда; таҳлилу ҷамъбасти далелу маълумоти дар ҷараёни озмоиш бадастомада, таҳлилу арзёбии муқоисавии

натичаҳои онҳо, мушоҳидаи педагогӣ, мусоҳибаҳо, усулҳои ҳударзёбӣ ва арзёбҳои ташхисӣ, дар асоси маълумоти бадастомада ташаккул додани далелҳои илмие, ки дар натиҷаи истифодаи нишондиҳандаҳои сифатӣ, усулҳои миқдорӣ ва дар шакли маълумоти оморӣ ва коркарди самараноки онҳо ба вуҷуд омадаанд, ташкил медиҳанд.

Пойгоҳи таҷрибавӣ-озмоишӣ таҳқиқот: Корҳои таҳқиқотӣ ва таҷрибавию озмоишӣ дар пойгоҳи Литсейи Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон, Литсейи инноватсионии «Душанбе», Гимназия барои хонандагони болаёқати н. Рудакӣ ва Гимназияи № 74-и шаҳри Душанбе гузаронида шуд.

Дар таҳқиқот 134 нафар омӯзгорон, 1902 нафар хонандагони ва 50 нафар роҳбарони синфҳои литсейю гимназияҳо фаро гирифта шуданд.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот:

- махсусиятҳои шароитҳои педагогии ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълиму тарбияи муассисаҳои таҳсилоти умумӣ, ки дорои сохтори сеқисмата (унсурҳои маърифатӣ, ҳавасмандкунонӣ ва рафторӣ) буда, рушди марҳила ба марҳилаи он дар барномаи таълимии муассисаҳои таълимӣ инъикос меёбанд, муайян карда шудаанд;

- меъёрҳо, роҳ ва тарзи истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар мазмуни таҳсилот муайян ва ташкили дарсҳо бо истифодаи технологияи инноватсионӣ пешниҳод гардид;

- амсилаи функционалӣ-таркибии татбиқи технологияҳои инноватсионӣ ҳангоми ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълиму тарбия, ки маҷмӯи шароитҳои педагогиро фаро мегиранд, тарҳрезӣ, аз ҷиҳати назариявӣ асоснок ва дар корҳои озмоишӣ озмуда шуданд;

- маҷмӯи шароитҳои педагогӣ оид ба баланд бардоштани самаранокии раванди ҷорисозии технологияҳои муосир дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ муайян карда шуданд;

- шароитҳои педагогии муосир ва самарабахши тайёр кардани омӯзгорон барои омӯхтан ва истифодаи технологияҳои инноватсионӣ муайян карда шуд;

- усули ташхиси самаранокии технологияҳои инноватсионии таълиму тарбия дар низоми таҳсилот таҳия карда шуд ва дар ин замина як қатор равишҳои фаъоли таълим коркард шуданд, ки ба баланд бардоштани сатҳу сифати таълим ва дониши хонандагон мусоидат менамоянд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар дарсҳо аз омӯзгори муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ донишдони инҳоро талаб мекунад:

- мафҳум, тарзу намудҳои истифодаи технологияи инноватсионӣ;
- маҷрои технологияи инноватсионӣ дар баланд бардоштани сатҳу сифати таълим ва дониши хонандагон;
- мақсадноку бонизом истифода карда тавонистани технологияҳои инноватсионӣ дар дарс ва ҳамагуна ҷорабиниҳои тарбиявӣ.

2. Тайёрии босалоҳияти омӯзгор ба истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар дарсҳо инҳоро дар назар дорад:

- донишдони мазмун, зарурат ва қоидаҳои татбиқи амалии технологияҳои инноватсионӣ дар шароити муосир;
- шароитҳои муосири педагогии истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълиму тарбияи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ;
- донишдони технологияи муосири педагогӣ барои ташкил ва гузаронидани ҷорабиниҳои маърифативу тарбиявӣ.

3. Ҷиҳати ташаккули муваффақона ва рушди салоҳияти касбии омӯзгорон дар барномаи курсҳои тақмили ихтисос ворид кардани мавзӯҳои марбут ба технологияҳои инноватсионӣ ва тарзҳои муосиру мақсадноки истифодаи онҳо.

Аҳамияти назариявӣ таҳқиқот: Аҳамияти назариявӣ таҳқиқот дар тақмили назарияи педагогика ифода ёфта, аз навгонии илмӣ ва натиҷаҳои таҳқиқот бар меояд, ки нуктаҳои зерин муаррифгари он аст:

- асоснок карда шудани имконоти истифодаи босамари технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълиму тарбия аз ҷиҳати назариявӣ ва амалӣ;

- муайян кардани асосҳои педагогӣ ва санҷида шудани самарабахшии истифодаи технологияҳои инноватсионӣ ва нақши онҳо дар баланд бардоштани сатҳу сифати таълим ва дониши хонандагон дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ дар заминаи озмоишҳо;

- таҳлил карда шудани адабиёти илмӣ оид ба мавзӯи таҳқиқот аз ҷиҳати назариявӣ;

- таҳлил ва таҳқиқ шудани шароитҳои раванди фаъолияти таълимии муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ ва нақши он дар истифодаи технологияҳои инноватсионӣ;

- амалӣ карда шудани корҳои озмоишӣ бо манзури санҷиши маҷмӯии босамари шароитҳои педагогӣ ва воситаҳои ташаккули истифодаи технологияҳои инноватсионӣ ба омӯзиш.

- муайян кардани хусусиятҳои шароити педагогии ҷорӣ кардани технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ.

Аҳамияти амалии таҳқиқот: Аҳамияти амалии таҳқиқот дар он аст, ки:

- дар раванди фаъолияти таълимии муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ шароитҳои педагогии татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълиму тарбияи аз тариқи озмоишҳо асоснок карда шудаанд;

- меъёр, дараҷаҳои истифодаи технологияҳои инноватсионӣ ва намудҳои онҳо, равшан сохтани моҳияти истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар таълиму тарбия аниқ ва коркард шудаанд;

- восита ва шаклҳои фаъолияти муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ дар татбиқи технологияҳои инноватсионӣ ва тарзҳои истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар дарсҳо, мавқеи технологияҳои инноватсионӣ дар баланд бардоштани сатҳу сифати таълим ва дониши хонандагон муайян карда шудаанд;

- тавассути роҳу усулҳои мухталиф тасаввуроти мутахассисон, омӯзгорон ва хонандагон оид ба технологияҳои инноватсионӣ ва моҳияти он дар донишандӯзӣ муайян карда шудаанд;

- тавсияҳои илмию амалӣ ҷиҳати ташаккули салоҳияти омӯзгор оид ба истифодаи технологияҳои инноватсионӣ ҳамчун сифати муҳими касбии омӯзгорон коркард ва пешниҳод шуданд.

Натиҷаҳои таҳқиқотро метавон дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ, донишгоҳҳои педагогӣ ва дигар муассисаҳои таълимӣ, инчунин дар раванди ташкили чараёни таълим ҷиҳати ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ ва курсҳои такмили ихтисоси омӯзгорон истифода бурд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Дурустӣ ва эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот бо асоснокӣ ва саҳеҳии усули методологӣ ва назариявӣ, истифодаи маҷмӯи усулҳои ба ҳам вобастаи таҳқиқоти илмӣ, ки ба мавзӯ ва вазифаҳои таҳқиқот комилан мутобиқанд, мувофиқати муқаррароту ҳулосаҳои назариявӣ, кофӣ будани сарчашмаҳои истифодашуда, асоснокии истифодаи усулҳои озмоишӣ ва маълумоти дар натиҷаи таҳқиқоти озмоишӣ бадастомада таъмин мегардад.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсия ба бандҳои зерини шиносномаи ихтисоси илмӣ 13.00.01 – Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот: *банди 3* – «Антропологияи педагогӣ» (низоми /шароитҳои/ рушди шахс дар чараёни таълим, тарбия, таҳсилот;), *банди 4* – «Назария ва концепсияи таълим» (қонуниятҳо, принсипҳои таълими бачагон дар давраҳои гуногуни бавоярасии онҳо; навъҳо ва амсилаҳои таълим, ҳудудҳои истифодаи онҳо; технологияҳои таълим; концепсияҳои таҳияи таъминоти таълимию методии раванди таълим ва воситаҳои таълим;) мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии довталаби дарачаи илмӣ дар таҳқиқот дар амри иҷрои фаъолиятҳои зерин зӯҳур меёбад:

- таҳлили амиқи адабиёту сарчашмаҳои илмӣ, баррасӣ ва шарҳу тафсири маълумоти дарёфтшуда ва ба низомадорории онҳо, коркарди мушоҳида ва таҷрибаву озмоиш бо зикри натиҷаҳои ноилшуда;

- таҳия ва интишори мақолаву дастурҳои илмӣ доир ба мавзӯи таҳқиқот;

- омӯзиш, таҳлил ва арзёбии роҳу усул ва шароити педагогии истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар таълим ҳамчун масъалаи педагогӣ дар адабиёти илмӣ, педагогӣ ва равоншиносӣ;

- муайян кардани шароити педагогӣ ва моҳияти истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар баланд бардоштани сатҳу сифати таълим ва дониши хонандагон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ;

- пешниҳоди тавсияҳои методӣ барои омӯзгорон доир ба истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълиму тарбия;

- гузаронидани кори таҷрибавию озмоишӣ, мавриди таҳлил ва арзёбӣ қарор додани натиҷаи таҳқиқот.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои таҳқиқот дар конференсияҳои илмӣ-амалии ҳарсолаи олимон ва омӯзгорон, семинар-машваратҳои илмӣ-назариявии кафедраҳои таҳассусии Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон ва ҷаласаҳои васеи шуъбаи табиатшиносию риёзӣ ва технологияҳои иттилоотии Пажухишгоҳи рушди маориф ба нои А. Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон ироа ва баррасӣ гардида, дар мақолаҳои илмӣ муаллиф инъикос ёфтаанд ва дар фаъолияти амалии муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии ҷумҳурӣ, ки корҳои таҷрибавию озмоишӣ дар онҳо гузаронида шуданд, амалӣ карда шуданд.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар 13 номгӯй мақолаҳои илмӣ, аз он ҷумла 5 номгӯйи онҳо, ки дар нашрияҳои илмӣ тақризшавандаи феҳристи тавсиянамудаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва 7 номгӯй дар маҷмӯаи маводи конференсияҳо ба таъъ расидаанд, инъикоси ҳудро ёфтаанд.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, ду боб, хулосаи ҳар яке аз бобҳо, хулоса ва рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат аст. Мундариҷаи диссертатсия дар 180 саҳифа оварда шудааст. Рӯйхати адабиёти истифодашуда аз 164 номгӯй иборат аст.

БОБИ 1. АСОСҲОИ НАЗАРИЯВИИ ТАТБИҚИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ ИННОВАТСИОНИИ ТАЪЛИМ ДАР РАВАНДИ ТАЪЛИМИЮ ТАРБИЯВИИ МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТИ МИЁНАИ УМУМӢ

1.1. Таҳқиқи асосҳои илмӣ истифодаи технологияҳои инноватсионии таълим дар фаъолияти таълимиву тарбиявии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ

Навгониҳо дар соҳаи маориф худ ба худ ба вучуд намеоянд. Омӯзгорони пешсаф, ки таҷрибаи калони педагогӣ доранд ва инчунин коллективҳои пурраи педагогӣ ба эҷоди роҳу усул ва технологияҳои нави таълим машғуланд. Навоварӣ ҷе инноватсия барои ҳар як фаъолияти касбии шахс хосанд ва аз ин рӯ табиатан мавзӯи таҳқиқ, таҳлил ва татбиқ қарор мегиранд.

Дар таълимоти педагогӣ калимаи навоварӣ ҳамчун раванди такмил додани технологияҳои педагогӣ, маҷмӯи тарзу усулҳо ва воситаҳои таълимӣ фаҳмида мешавад. Дар айни замон фаъолияти инноватсионии педагогии муассисаҳои таълимӣ яке аз ҷузъҳои муҳими таркибии фаъолияти таълимӣ мебошад. Танҳо фаъолияти инноватсионӣ метавонад барои ташкили рақобатпазирии муассисаи таълимӣ дар бозори хизматрасониҳои таълимӣ замина гузорад ва самтҳои рушди касбии омӯзгорро муайян намояд.

Шароити педагогии татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар ҷараёни таълиму тарбия ба идоракунӣ ниёз дорад. Ин раванд наметавонад стихиявӣ бошад ва низ маънои онро надорад, ки падидаи навоварӣ дар низоми таҳсилот чанде қабл пайдо шуда бошад. Дар замони худ Я. А. Коменский, Р. Штайнер (системаи педагогии Валдорф) ба масъалаҳои шаклҳои нави ташкили раванди таълиму тарбия машғул буданд. Л. С. Виготский дар соҳаи педагогика саҳми калон гузошта, бисёр соҳаҳои педагогика ва психологияро кашф кардааст. Инчунин дар бораи навовариҳои чун назарияи ташаккулёбии марҳилавии амалҳои рӯҳии П.Я. Галперин нагуфта гузаштан мумкин нест [59; 138].

Инсони асри XXI бояд ба иҷрои амалҳои зерин қодир бошад:

- диққат додан ба дониш ва истифодаи технологияҳои нав;
- фаъолони васеъ кардани уфукҳои ҳаёти худ;
- оқилона истифода бурдани вақти худ ва қобилияти тарҳрезии ояндаи хеш;
- ба даст овардани саводнокии молиявӣ ;
- пешбурди тарзи ҳаёти солим ва беҳатар.

Ҳоло дар Ҷумҳурии Тоҷикистон як низоми нави таҳсилот, ки ба фазои таҳсилоти ҷаҳонӣ нигаронида шудааст, ташаккул ёфта истодааст. Маориф бояд ташаккули фарҳанги сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистони соҳибистиклол - тарбияи насли одамони озод, сарватманд, соҳибтафаккур ва ба худ эътимоддоштаро таъмин намояд [6; 2].

Ҳадафи нави маориф тарбия, дастгирии иҷтимоӣ ва педагогии ташаккул ва инкишофи шахрванди сатҳи баланди ахлоқӣ, масъулиятшинос, эҷодкор, фаъол ва салоҳиятдори Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Системаи таълимӣ навсозӣ карда мешавад - амалияи таълимӣ аз омӯзгорон талаб мекунад, ки кулли ҷараёни таълим, услуби он ва кори омӯзгору хонанда тағйир дода шаванд.

Имрӯз бе омӯзиши тамоми технологияҳои таълимӣ мутахассиси баландихтисоси педагогӣ шудан ғайриимкон аст. Технологияҳои муосири педагогӣ метавонанд танҳо дар муассисаҳои таълимии инноватсионӣ татбиқ карда шаванд. Тавре ки зикр кардем, навоариҳо ҷе инноватсия барои ҳар як фаъолияти касбии шахс хос аст ва аз ин рӯ табиатан мавзӯи омӯзиш, таҳлил ва татбиқ қарор мегирад.

Навоариҳо худ аз худ пайдо намешаванд, онҳо натиҷаи таҳқиқоти илмӣ, таҷрибаи пешқадами педагогии омӯзгорони алоҳида ва тамоми коллективи муассисаҳои таълимӣ мебошанд.

Мафҳуми "инноватсия" маънои навоарӣ, навагонӣ, тағйиротро дорад; навоарӣ ҳамчун восита ва раванд ҷорӣ кардани чизи навро дар назар дорад. Аз нигоҳи раванди педагогӣ навоарӣ маънои ворид намудани ҳадаф,

мундариҷа, усул ва шаклҳои нави таълиму тарбия, ташкили фаъолияти муштаракӣ омӯзгор ва донишҷӯро дорад [7; 159].

Навовариҳои таълимӣ натиҷаи ҷустуҷӯи эҷодии омӯзгорон ва олимон: ғояҳои нав, технологияҳо, равишҳо, усулҳои таълим, инчунин унсурҳои алоҳидаи ҷараёни таълиму тарбия мебошанд.

Маҷудияти навовариҳои педагогӣ дар таълими муассисаҳои нави таълимӣ бо чунин нишондиҳандаҳо метавон санҷид:

1. Технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ (ТИК) дар таълими фанҳо мавҷуд аст. Таҷрибаи истифодаи ТИК дар муассисаҳои таълимӣ нишон додааст, ки:

а) кӯдакон барои омӯзиши фанҳои таълимӣ ҳавасманд мешаванд, алахусус бо истифода аз усули лоиҳаҳо;

б) шиддати психологӣ муошират дар муассисаҳои таълимӣ бо роҳи гузаштан аз муносибатҳои субъективӣ “омӯзгор-хонанда” ба муносибатҳои нисбатан объективӣ “хонанда – компютер – омӯзгор” бартараф карда шуда, самаранокии кори хонандагон зиёд мешавад, таносуби корҳои эҷодӣ афзоиш меёбад, имконият барои таълими иловагӣ фан дар доираи муассиса вуҷуд меёбад ва дар оянда интихоби мақсадноки донишгоҳ, кори бонуфуз амалӣ карда мешавад;

в) маҳсулнокии кор ва фарҳанги иттилоотӣ ҳуди омӯзгор баланд мешавад [8;83].

Умуман, истифодаи ТИК сифати дониш ва малакаҳои донишҷӯёнро баланд мебардорад.

2. Технологияҳои ба шахс нигаронидашуда дар таълими фан.

Технологияҳои ба шахс нигаронидашуда шахсияти кӯдакро дар маркази тамоми низомӣ таҳсилоти муассисаи таълимӣ қарор медиҳанд ва шароити рушди мусоид, бенизоъу беҳатар ва татбиқи иқтидорҳои табиӣ ӯро фароҳам меорад. Шахсияти кӯдак дар ин технология на танҳо субъект, балки субъекти афзалиятнок мебошад. Натиҷаи асосии стандартҳо -ташаққули шахсияти кӯдак дар асоси фаъолияти таълимӣ мебошад.

3. Таъминоти иттилоотию таҳлилии ҷараёни таълим ва идоракунии сифати омӯзиши хонандагони муассисаҳои таълимӣ.

Истифодаи чунин технологияи инноватсионӣ имкон медиҳад, ки инкишофи ҳар як кӯдак дар алоҳидагӣ, дар синф, мувозӣ, маҷмӯан дар муассисаҳои таълимӣ объективӣ ва беғаразона пайгирӣ карда шавад.

4. Мониторинги рушди зеҳнӣ.

Таҳлил ва ташҳиси сифати таҳсилоти ҳар як хонанда тавассути санҷиш ва ҷадвали динамикаи дарсзҳудкунӣ.

5. Технологияҳои тарбиявӣ ҳамчун механизми пешбари ташаккули хонандаии муосир.

Технологияҳои таълимӣ дар навъи ҷалби хонандагон ба шаклҳои иловагии инкишофи шахсият амалӣ карда мешаванд: иштирок дар чорабиниҳои фарҳангӣ, театр, марказҳои эҷодиёти кӯдакон ва ғайра.

6. Технологияи дидактикӣ ҳамчун шартӣ рушди раванди таълимии муассисаҳои таълимӣ.

Баҳодиҳии ин технологияи дидактикӣ дар ҷадвали 1 оварда шудааст.

Ҷадвали 1

Шаклу усулҳои таълим ҳангоми истифодаи технологияи дидактикӣ

Технологияҳои иттилоотии рушддиҳанда	Технологияҳои фаъолкунанда	Технологияҳои ҷустуҷуй-проблемавии рушддиҳанда	Технологияҳои ба шахс нигаронидашуда
Шаклу усулҳои таълим			
-лексияи таълимӣ, -дарсҳои ғайрианаъанавӣ, семинарҳо,	-таҳлили ҳолатҳои истеҳсолӣ, ҳалли вазифаҳои истеҳсолӣ; -бозиҳои корӣ,	-лексияҳои проблемавӣ -семинарҳои проблемавӣ; -баҳсҳои таълимӣ;	кори мустақилонаи хонанда; кори хонанда аз рӯи нақшаи инфиродии таълим:

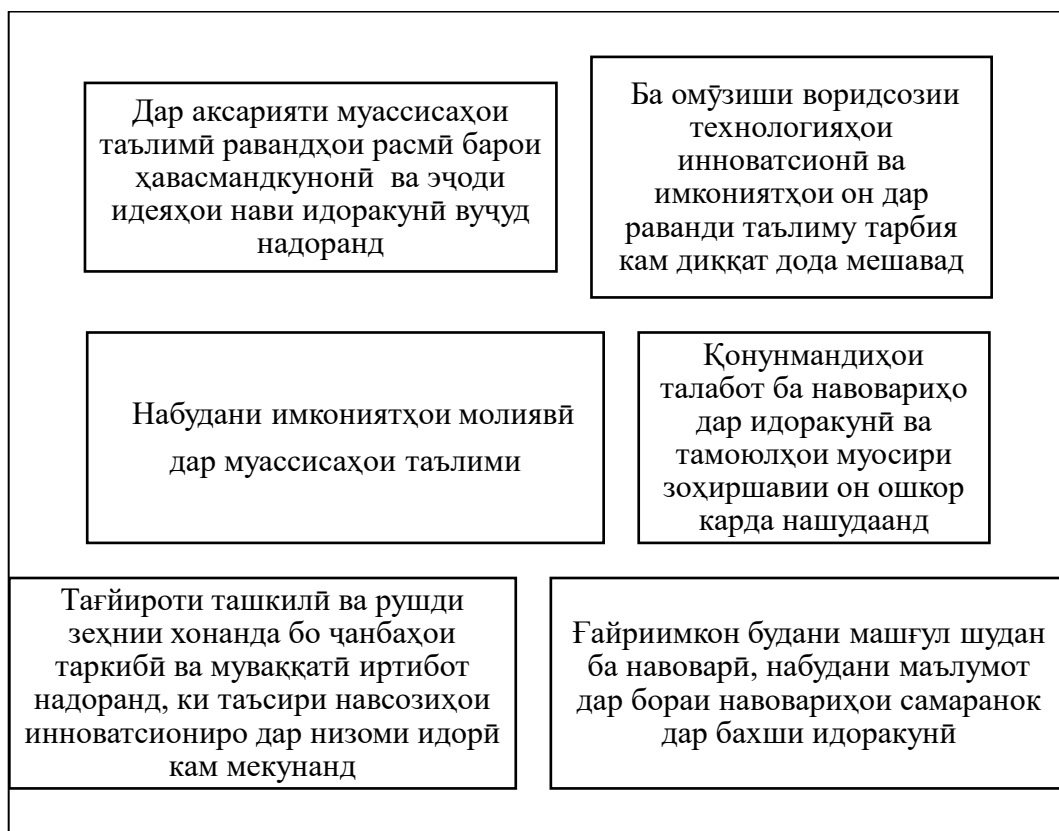
технологияҳои иттилоотӣ барои фаъолияти мустақилона, -маводи таълимии электронӣ -интернет	-моделсозии фаъолияти касбӣ дар раванди таълим	-корҳои чустучӯии лабораторӣ -лоиҳаҳои эҷодии коллективӣ дар гурӯҳҳои хурд; -кори таҷрибавӣ.	гузоришҳо, рефератҳо, презентатсияҳо, корҳои илмӣ лоиҳавӣ
---	---	--	---

Зарур аст, ки намудҳои зерини технологияҳо ва равишҳои педагогиро дар раванди таълиму тарбия баррасӣ намоем:

- омӯзиши рушддиҳанда;
- таълими проблемавӣ;
- бисёрсатҳӣ;
- таълими коммуникатсионӣ;
- технологияи тарроҳӣ;
- технологияҳои бозӣ;
- муколамаи фарҳангҳо;
- технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ;
- технологияи бисёрҷанбаи дидактикӣ;
- технологияҳои гурӯҳӣ;
- ТМТР (технологияи модулии таълими рушддиҳанда);
- технологияи тафаккури эҷодӣ (креативӣ);
- системаи баҳодиҳии инноватсионии портфолио;
- муносибати босалоҳият ба таълим;
- муносибати фаъолмандона; дар кӯдакон ангезаи маърифатӣ (хоҳиши доништан, кашф кардан, омӯхтан) ва ҳадафи муайяни таълимӣ доштанро (фаҳмидани он, ки маҳз чӣ бояд фаҳмида ва аз худ карда шавад) пешбинӣ менамояд;
- муносибати ба шахс нигаронидашуда.

Дар ҷадвали 2 омилҳое, ки ҷорисозии инноватсияро ба раванди таълиму тарбия халалдор месозанд, нишон дода шудааст.

**Омилҳои ҳалалдорсозандаи ҷорисозии инноватсия
дар раванди таълиму тарбия**

Истифодаи имкониятҳои технологияҳои муосири рушдкунанда ташаккули салоҳиятҳои асосии шахси муосирро таъмин мекунад:

- иттилоотӣ (қобилияти ҷустуҷӯ, таҳлил, азнавсозӣ, истифодаи маълумот барои ҳалли мушкилот);
- коммуникативӣ (қобилияти ҳамкориҳои самарабахш бо одамони дигар);
- худтаъминкунӣ (қобилияти гузоштани мақсад, банақшагирӣ, масъулият барои саломатӣ, истифодаи пурраи захираҳои шахсӣ);
- худомӯзӣ (омодагӣ барои таҳия ва татбиқи роҳи таълими худ дар тӯли ҳаёт, кафолати муваффақият ва рақобат).

Дар ин ҷо метавон ҳам усулҳои маъруфи санчидашуда ва ҳам усулҳои наватаринро татбиқ кард.

Ин кори мустақилона бо кӯмаки китобҳои дарсӣ, бозиҳо, таҳия ва Ҳимояи лоиҳаҳо, таълим бо истифодаи воситаҳои аудиовизуалии техникӣ, системаи

«мушовир», усулҳои гурӯҳӣ ва тафриқавии таълим - системаи «гурӯҳҳои хурд» ва ғайра мебошад. Одатан дар амалия маҷмӯи гуногуни ин усулҳо истифода бурда мешаванд.

7. Мусоидати психологӣ ва педагогӣ дар қорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ ба раванди таълиму тарбияи муассисаҳои таълимӣ.

Ҳамин тариқ, таҷрибаи муассисаҳои муосири тоҷик заминаҳои васеи истифодаи навоариҳои педагогиро дар раванди таълим доро мебошад.

Вазифаи ҳар як муассисаи таълимӣ фароҳам овардани шароит барои рушд ва такмили кӯдак дар асоси майлу рағбат, манфиатҳо, ниёзҳо ва ҳадафҳои ҳаёти шахсии ӯ мебошад. Таҳсилоти ибтидоӣ қадами аввалин ва муҳимтарин дар раванди таҳсил ба шумор меравад. Дар синни ибтидоии таҳсилот рушди босуръати хусусиятҳои шахсият ба монанди тафаккур, диққат, хотира ва ҳаёлот ба амал меояд. Аллакай дар таҳсилоти ибтидоӣ ба кӯдакон тафаккури алгоритмӣ дар тамоми соҳаҳои ҳаёт, матраҳи мустақилонаи вазифаҳо, интиҳоби абзори муассир, арзёбии сифати кори шахс, қобилияти кор кардан бо адабиёт ва умуман малакаҳои худидоракунии таълим, қобилияти кор кардан дар гурӯҳро таълим додан лозим аст. Дар ин синну сол инкишофи иҷтимоӣ ва шахсии кӯдак ва ворид шудан ба ҷамъият оғоз меёбад. Дар асоси назарияи Л.С.Виготский, рушди хонандаи хурдсол ҳамчун шахсият тавассути раванди таълим муайян карда мешавад [9;58]. Модернизатсияи таълими ибтидоӣ бо вазъи нави хонандаи синфҳои ибтидоӣ ҳамчун субъекти фаъолияти таълимӣ алоқаманд мебошад. Навовариҳо дар соҳаи маориф бояд, пеш аз ҳама, раванди рушди бовари шахси хурдсолро ба худ ва нерӯи худ дошта бошанд. Зарур аст, ки авторитаризми маорифро дар зехни омӯзгорон тағйир диҳем, то онҳо тавонанд кӯдакро бо худ дар сатҳи баробар қарор диҳанд ва ба кӯдак имконият диҳанд, ки худаш ва ҷаҳони атрофи худро дуруст идора кунад. Ҳамзамон, қайд кардан муҳим аст, ки навоариҳо дар соҳаи маориф, пеш аз ҳама, бояд ба сохтани шахсияте равона карда шаванд, ки барои муваффақият пайдо кардан дар ҳамаи самтҳои истифодаи қобилияти худ қодир бошад.

Дар китоби худ олими шинохтаи тоҷик Файзулло Шарифзода “Актуальные проблемы современной педагогики” (қисми 2) қайд кардааст, ки дастовардҳои информатика дар идоракунии ташкилӣ, таҳқиқоти илмӣ ва тарроҳии автоматикунонидашуда мавқеи сазоворро ишғол карданд. Информатизатсия на танҳо соҳаи иҷтимоӣ, балки маорифро низ фаро гирифтааст. Мувофиқи суханони Ф. Шарифзода истифодаи технологияҳои иттилоотӣ дар раванди муносири таълим бояд вазифаҳои зеринро дар системаи маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷро намоянд: [10;94].

1. Қбули системаи ягонаи барномавӣ ва мувофиқ бо технологияи компютерӣ ва технологияи коммуникатсионӣ, ки дар раванди таълимии муттасил истифода мешаванд.

2. Пайвасти ташкилотҳои таълимӣ ба шабакаи ягонаи рақамӣ бо дастрасии минбаъда ба Интернет.

3. Ташаккули муҳити ягонаи иттилоотӣ барои таълими муттасил бо эҷоди пойгоҳҳои иттилоотӣ дар самтҳо ва ихтисосҳои таълим, ки ҳуҷҷатҳои методологӣ, энциклопедияҳо, маълумотномаҳо, китобҳои дарсӣ ва васоити таълимӣ, инчунин воситаҳои иловагиро, ки раванди таълимро дастгирӣ мекунанд, дар бар мегирад.

4. Такмил додани воситаҳои инструменталии таълимӣ, ки ба азхудкунии мавод ва азхуд кардани малакаҳои устувори хонандагон, инчунин ба даст овардани ҳадафҳои таълими инфиродӣ равона карда шудаанд, ки ин метавонад садафҳои умедбахши нармафзорро барои рушд дар бар гирад, чун барномаҳои мултимедиявӣ ва ғайра.

Ҳалли ин вазифаҳо назоратро аз болои ҷорӣ намудани васоити нави таълимии компютерӣ дар раванди таълимро талаб мекунад.

Дар доираи омӯзиш, олими тоҷик Тақдиров Т.К дар диссертатсияи худ “Шароити омӯзгорӣ барои татбиқи равандҳои инноватсионӣ дар мактабҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон” намудҳои зерини инноватсияро таъсис намуда номбар намудааст, ки инҳо барномаи инноватсионӣ, лоиҳаи инноватсионӣ, навоварии маъмурӣ, навоварии менечмент, инноватсияи технологӣ, усули

инноватсионӣ, раванди инноватсия, навовариҳои дохили мавзӯ, навовариҳои умумии методологӣ, навовариҳои идеологӣ, навовариҳои ташкилӣ, самти инноватсионии фаъолияти омӯзгорӣ, васоити инноватсионии таълим, системаи инноватсионии таълим, муассисаҳои инноватсионӣ мебошанд [11; 167].

Олими дигари тоҷик Н. Н. Шоев дар монографияи худ "Технологияҳои инноватсионии таълиму тарбия дар заминаи оморасозии мутахассисони таъиноти нав дар мактаби оӣ" қайд мекунад, ки дар афсонаи осмонии муосири Шарқ дар бораи тарбияи одами нав идеяе оварда шудааст, ки "ҳадафи асосии тарбия инкишофи дил ва ақл мебошад". Инро сухани мутафаккири бузурги тоҷик Ибни Сино (Авитсенна) низ исбот мекунад, чунончи: «Дар ҷомеа барои инсон табиист, ки ба хоҳири манфиати ҳудаи тавачҷӯи кунад, ки мувофиқи амалҳои, ки бояд анҷом дода мешуданд, рафторе мавҷуданд, ки бояд амалӣ карда шаванд. Вай инро дар кӯдакӣ омӯхтааст ва ҷунин тарбия ёфтааст ва баъдан вай одат мекунад шунидан гирад, ки ӯ набояд ин корхоро кунад, то он даме ки ин эътиқод барои ӯ табиӣ шавад» [12;98].

Ҳамаи ин гуфтаҳои олимони бузург дар ҳаёти воқеӣ борҳо тасдиқ шудаанд. Катаклизмҳо, муқовиматҳо ва навиҳои гуногуни офатҳои табиӣ ва иҷтимоӣ, ки дар аввали асри 21 рух медиҳанд, ба далели дурандеш набудани одамоне, ки маълумоти дахлдор гирифтаанд, вале қобилияти фикр кардан ва пешгӯӣ намудани оқибатҳои эҳтимолии рафтори ҳудро надоранд, ба миён омадаанд. Вобаста ба ин, ҷои таълим ва мафҳуми маориф бояд аз нуқтаи назари фалсафаи асри XXI тавсиф карда шавад.

Мо бо суханони Ш. Амонашвили розӣ ҳастем, ки мегӯяд: "Зарур аст, ки кӯдак ҳудаи ҳамаҷун инсон шиносад ва манфиатҳои ӯ бо арзишҳои умумибашарӣ мувофиқат кунанд" [13;36].

Мо ҷунин меҳисобем, ки инро тавассути ҷорӣ кардани технологияҳои муосири таълимии омӯзгор дар амал, ки ба ҳалли проблемаи таълими инноватсионии муосир - тарбияи шахси иҷтимоӣ фаъол мусоидат мекунанд, ба даст овардан мумкин аст

Мо тарзу усулҳои самараноктари таълим ва воситаҳои интихоб менамоем, ки онҳо ба фаъолсозии рӯҳияи донишҷӯён мусоидат мекунанд. Фаъолияти зеҳнии кӯдакон бо василаҳо ва усулҳои гуногун ҳавасманд карда мешаванд: усулҳои таҳқиқотӣ, мубоҳисаҳо, бозиҳои маърифатӣ, дарсҳои ҳамгирошуда бо истифодаи ТИК. Фарҳанг, зеҳн ва хислати ахлоқӣ, маҳорати педагогӣ яке аз шартҳои асосии самаранокии дарс ва чорабиниҳои гузаронидамон мебошанд. Имрӯзҳо дар муассисаҳои таълимӣ технологияҳои педагогии ба шахс нигаронидашуда васеъ истифода карда мешаванд. Амалияи таълиме, ки омӯзгор бо тамоми синф дар сафи пеш кор мекунад, моли гузашта мешавад. Аксар вақт дар дарсҳо шаклҳои кори инфиродӣ ва гурӯҳӣ ташкил карда мешаванд. “Дар шароити ташкили раванди таълиму тарбия, чунин омили тавоноии педагогиро, монанди хислати хонанда ва сифатҳои шахсияти ӯро сарфи назар кардан мумкин нест” - менависанд олимони барҷастаи тоҷик И.Х.Каримова ва Ф.Шарифзода [14; 66].

Услуби авторитари муоширати байни омӯзгор ва хонанда тадричан бартараф карда мешавад. Дар раванди таълим усулҳо ва технологияҳои истифода мешаванд, ки ба хусусиятҳои синнусолии хонандаи хурдсол мувофиқанд. Комплекси таълимию методии "Мактаби нави асри XXI" фазои махсуси психологиро дар синф дар назар дорад, ки бо ҳаммуаллифии омӯзгору хонанда ва бо ҳаммуаллифии хонандагон ташкил шудааст.

Дар ин система кор карда, омӯзгор кӯшиш менамояд, ки қобилиятҳои эҷодии ҳар як кӯдакро инкишоф диҳад. Олими барҷаста Амонашвили гуфтааст: “Ҳар қадар омӯзондан барои омӯзгор осонтар бошад, ҳамон қадар омӯзиши хонандагон мушкултар аст. Барои омӯзгор чӣ қадар мушкултар бошад, барои хонанда ҳамон андоза осонтар мешавад. Чӣ қадаре ки омӯзгор худааш меомӯзад, дар бораи ҳар як дарс андеша мекунад ва бо нерӯи хонанда андозагирӣ менамояд, чи қадаре ки ӯ андешаҳои хонандароро пайгирӣ мекунад, чи қадаре ба саволу ҷавоб даъват мекунад, омӯхтан ҳамон андоза барои хонанда осонтар мегардад” [15;36].

Истифодаи унсурҳои фаъолияти таҳқиқотӣ дар таълим ба омӯзгорон имкон медиҳад, ки на ба ҳадде ба кӯдакон таълим диҳанд, ки онҳо “омӯзондандро омӯзанд”, балки фаъолияти маърифатии онҳоро тақвият диҳанд. Хонандагон бо шавқу завқ зиёд дар шаклҳои гуногуни корҳои илмӣ иштирок мекунанд [16;129]. Усули лоиҳаҳо ба омӯзгор имконият медиҳад дар тӯли таҳсиле, ки ба омӯзиши ин мавзӯ ҷудо шудааст, фаъолияти воқеии таҳқиқотӣ, эҷодӣ ва мустақилона ташкил кунад. Ҳамин тавр, донишҷӯён барои худ далелҳои нав кашф мекунанд, на ин ки онҳоро тайёр ба даст меоранд. Барои ҳар як кӯдак, ки дар мавқеи иштирокчии фаъол қарор мегирад, имконият дода мешавад, ки ғояҳои эҷодии инфиродиро амалӣ намояд ва дар гурӯҳ кор кунад. Ин ба муттаҳидшавии синф, рушди малакаҳои муоширати хонандагон оварда мерасонад. Фазои ҳавасмандии умумӣ ва эҷодкорӣ ба вуҷуд оварда мешавад. Ҳар як шахс дар қори муштарак саҳми худро гузошта, ҳамзамон ҳамчун ташкилкунанда, иҷроқунанда ва қоршинос фаъолият мекунад, ки ин маънои масъулияти амали андешидашударо дорад.

Технологияҳои гуногуни таълимии имрӯза бо ҳамдигар зич алоқаманданд, яъне усулҳои технологиро аз ҳамдигар мегиранд. Омӯзгори ботаҷриба барои қори худ технологияи системавӣ-фаъолияти таълимотро интихоб мекунад. Масалан, математикаро омӯхта истода, хонандагон метавонанд дар синфхона мустақилона қор қунанд, метавонанд қори худро назорат ва таҳлил қунанд, донишҳои худро дар қори мустақилона мустаҳкам намоянд [17; 36].

Мувофиқи таърифи Б. Элқонин, равиши фаъолмандона ба ташкили раванди таълим чунин усулест, ки дар он проблемаи худмуайянқунии хонандагон дар қараёни таълим авлавият пайдо мекунад. Хонанда худро зарур ва дар қои худ ҳис мекунад, рушди худро эҳсос менамояд ва шартҳои зерин иҷро қарда мешаванд:

- а) худи хонанда масъаларо таҳия мекунад;
- б) худаш масъаларо ҳал мекунад;
- в) худаш қарор қабул мекунад;

г) хуаш дурусти фаъолияти худро арзёбӣ мекунад [18;101].

Кӯдакон дар дарсҳо мувофиқи қобилиятҳои онҳо кор мекунад, дар муколамаи баробар иштирок мекунад ва арзиши иштирокаи онҳо дар ҳалли масъалаҳои гуногуни таълимӣ дарк менамоянд. Ин технология аз хонандагон талаб мекунад, ки фикру ақидаи худро баён созанд, онҳо асоснок намоёнд, силсилаи далелҳои мантиқиро эҷод кунанд. Раванди таълим вақте самарабахштар мегардад, ки агар омӯзгор нисбат ба хонандагонгон камтар сухан гӯяд. Ҳама медонанд, ки шахс танҳо дар чараёни фаъолияти худ рушд мекунад.

Асоси муносибати фаъолият иштироки шахсии хонанда ба раванDEST, ки ҷузъҳои фаъолият таҳти роҳбарӣ ва назораташ қарор мегиранд [19;109].

Равиши системавии фаъолмандонаро дар зинаҳои гуногуни дарс амалӣ кардан мумкин аст.

Дар марҳилаи барангезонидан (худмуайянкунӣ) барои фаъолияти таълимӣ воридшавии бошуурокаи хонандагонро ба фазои фаъолияти таълимӣ ташкил кардан лозим аст.

Дар марҳилаи нав кардани дониш тафаккури кӯдаконро барои омӯзиши маводи нав омода намуда, таҷдиди мундариҷаи таълимии барои қабули маводи нави лозима таҳия мешавад ва ҳолатҳои нишон дода мешаванд, ки норасоии донишҳои мавҷударо ошкор месозанд. Вақте ки омӯзгор саволҳои мушкилро ба таҳқиқи мавзӯи нав дохил мекунад, ҳамзамон қорқоро оид ба рушди диққат, хотира, гуфтор ва амалҳои зеҳнӣ иҷро мекунад.

Дар марҳилаи шарҳи проблемавии маводи нав диққати кӯдакон ба хусусияти фарқкунандаи супориш, ки мушкилро ба вучуд овардааст, ҷалб мегардад, сипас ҳадаф ва мавзӯи дарс тартиб дода шуда, муколамаи муқаддимаӣ барои таҳия ва дарки маводи нав ташкил мегардад, ки бо кӯмаки аломату нақшаҳо ба таври маҷозӣ сабт карда мешаванд. Ба хонандагон системаи саволҳо ва супоришҳо пешкаш карда мешавад, ки боиси кашфи мустақилонаи нагонӣ аз ҷониби онҳо мегардад. Дар натиҷаи муҳокима метавон хулоса баровард.

Дар марҳилаи ибтидоии мустаҳкамкунӣ хонандагон машқҳои таълимиро бо шарҳу тавзеҳи ҳатмӣ ва алгоритмҳои фаъолияти омӯхташударо бо овози баланд иҷро мекунанд.

Ҳангоми гузаронидани кори мустақилона бо санҷиши худ метавон як шакли инфиродии корро истифода кард, ки барои ҳар як кӯдак вазъияти муваффақро ба вуҷуд меорад. Хонандагон мустақилона супоришҳоро оид ба истифодаи хосиятҳои омӯхташуда иҷро мекунанд, қоидаҳоро зина ба зина дар синф месанҷанд ва ҳатогиҳои содиршударо ислоҳ мекунанд, сабабҳои онҳоро муайян менамоянд, усулҳои амалро муайян мекунанд, ки ба онҳо ҳалал мерасонанд ва онҳоро бояд ба анҷом расонанд.

Қадами навбатӣ ба система ворид намудани донишҳо ва такроркунӣ мебошад. Дар ин ҷо кӯдакон бо ёрии технологияи инноватсионӣ ҳудудҳои татбиқкунии донишҳои навро муайян мекунанд, малакаи истифодаи онро дар якҷоягӣ бо маводи қаблан омӯхташуда такмил медиҳанд ва мундариҷаи дарсҳои минбаъдaro такрор мекунанд. Ҳангоми такрор омӯзгор унсурҳои бозӣ - қаҳрамонҳои афсонавӣ ва мусобиқаҳоро истифода мебарад.

Ин ба хонандагон эҳсосоти мусбат бахшида, таваҷҷӯҳ онҳоро ба дарсҳо бедор мекунад.

Ҳангоми ҷамъбасти дарс донишҳои нави омӯхташуда ва аҳамияти онро қайд мегарданд.

Москвин А.Г. дар луғати калони тафсирии калимаҳои хориҷӣ маънии калимаи "инноватсия" -ро чунин шарҳ медиҳад: "нав" - ба ҷои собиқ, нав кашфшуда, ба гузаштаи наздик ё ҳозира ишора мекунад, ки бори аввал сохта ё пайдо шудааст. Бояд қайд кард, ки тафсири истилоҳ дар бораи пешрафт, дар бораи самаранокии "нав" чизе намегӯяд [20;76].

Истилоҳи "инноватсия" дар луғати муосири калимаҳои хориҷӣ дар ду шакл шарҳ дода шудааст: якум аз калимаи англисии "innovation" - навоарӣ мебошад, яъне навоарӣ, навсозӣ кардан ва дувум аз калимаи лотинии "innovare" - навсозӣ, тағйир додан, яъне табдил додан, дубора сохтан аст [21;76]. Консепсияи мазкур дар дигар маълумотномаҳо ҳамчун навпайдо

пешниҳод карда шудааст. Дар ин замина навовариҳои педагогӣ “ҳамчун навоварӣ дар фаъолияти педагогӣ, тағйирот дар мундариҷа ва технологияи таълиму тарбия, ки дорои мақсади баланд бардоштани самаранокии онҳоянд” тавсиф карда мешаванд. Барои дурусттар фаҳмидани проблемаи инноватсияи педагогӣ мафҳумҳои асосиро муайян кунем, ки он бо онҳо амал мекунад. Ин моҳияти идеяҳои мувофиқро ошкор намуда, маънои алоқаҳои байни онҳоро мукаммал мекунад. Аз ин нуқтаи назар муҳимтарин мафҳумҳо «нав», «инноватсия», «навоварӣ», «раванди инноватсионӣ» мебошанд [22;63]. Аз ин рӯ, зарурати баррасии муфассали ин мафҳумҳо ва мафҳумҳои алоқаманд дар сатҳи таърифҳои ҷаҳорҷӯба равшан аст. Муаллифони гуногун аксар вақт ин мафҳумҳоро муайян мекунанд, ки фаҳмо аст. «Нав» дар назари умум пазируфташуда «аввал ба вуҷуд омада ё сохта шудааст, яъне ба ҷои пешина, нав кашфшуда» мебошад.

Одатан, навовариҳо дар натиҷаи кӯшиши ҳалли масъалаи анъанавӣ бо роҳи нав ва дар раванди тӯлони ҷамъоварӣ ва дарки далелҳо, яъне вақте сифати наво ба вуҷуд меояд, ки маънои навоварона дорад, арзи ҳастӣ менамоянд. Аксари навовариҳои муосир бо таҷрибаи таърихӣ пайвастагӣ доранд ва дар гузашта ҳамсонҳо ҳам доштаанд. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки раванди инноватсионӣ як раванди ҳадафманд, мутамарказ ва огоҳонаи таҳия, азхудкунӣ, истифода ва паҳн кардани ғояҳои муосир (ё муосиршуда) (назарияҳо, усулҳо, технологияҳо ва ғайра) аст, ки ба ин шароитҳо мутобиқ ва ҷавобгӯи меъёрҳои муайян мебошанд. Он ба тақмили сифатии системае ки дар он инноватсия ҷорӣ карда мешавад, нигаронида шуда, ҳавасманд кардани иштирокчиёни он ва тағйир додани нуқтаи назари онҳо аз мавқеи инноватсияро пешбинӣ менамояд.

Натиҷаи равандҳои инноватсионӣ дар соҳаи маориф истифодаи навовариҳо, ҳам назариявӣ ва ҳам амалӣ, инчунин навовариҳо дар ҷорҷӯби назария ва амалия мебошанд. Худ аз худ «навоварӣ» (аз лот. Novatio — навсозӣ, тағйирот) дар лугати муосири менеҷмент маънои «қисман навсозӣ,

тағйир додани чизе, ки аллакай мавҷуд аст; навоварие, ки бо иваз кардани ҷузъ, пайвастшавӣ, муносибат ва ғайра алоқаманд аст [23;76].

Ба акидаи А.В.Хуторской навоварие, ки ба педагогика аз фарҳангшиносӣ, забоншиносӣ, иқтисод ворид шудааст, вектори амалӣ дорад, ки муносибати анъанавӣ ва аксаран танқидшавандаи илм ва амалияро тавсиф мекунад, вақте ки илм онро таҳия ва дар амал татбиқ мекунад [24; 89].

Гузашта аз ин, навовариҳо дар соҳаи маориф татбиқи ҳадафи навро дар соҳаи маориф фаро мегирад; таҳияи мундариҷа, методҳо ва шаклҳои нави таълим ва тарбия, татбиқ ва паҳн кардани системаҳои мавҷудаи педагогӣ; ташаккули технологияҳои нави идоракунии муассисаҳои таълимӣ ва рушди он; муассисаҳои таълимӣ ҳамчун макони таҷрибавӣ;

-вазъияте ки муассисаи таълимӣ самти нави таълимӣ дорад ва навосозӣ кардани таълиму тарбия, ки дорои хусусияти систематикӣ мебошад, ба ҳадаф, мундариҷа, усул, шакл ва дигар ҷузъҳои системаи маориф таъсир мерасонад. Дар маркази рушди онҳо ду гурӯҳи омилҳо қарор доранд;

-омилҳои объективӣ - фароҳам овардани шароитҳои ки рушди фаъолияти инноватсиониро ҳавасманд ва қабули натиҷаҳои таъмин мекунад;

-омилҳои субъективӣ бо субъекти раванди инноватсионӣ, бо омодагии он ба фаъолияти инноватсионӣ алоқаманданд. Субъектҳои равандҳои инноватсионӣ олимон, омӯзгорон ва дигар кормандони соҳаи маориф мебошанд, ки фаъолиятшон навоварона мебошанд.

Мафҳуми "инноватсия" дорои хусусияти байнисоҳавӣ аст ва яке аз мафҳумҳои машҳуртарин дар таҳқиқоти иҷтимоии муосир мебошад. Дар тарҷума аз забони латинӣ маънои "навосозӣ, навоварӣ ё тағйирот" -ро дорад [25;89].

Дар заминаи равиши систематикӣ "навоварӣ" ҳамчун тағйироти мақсаднок дар фаъолияти система муайян карда мешавад ва ба маънои васеъ он метавонад тағйироти сифатӣ ва миқдорӣ дар соҳаҳо ва унсурҳои гуногуни система бошад.

Мафҳуми "навоарӣ" бори аввал дар пажӯҳишҳои фарҳангшиносони асри XIX истифода шуда ва маънои ворид кардани унсурҳои як фарҳанг ба фарҳанги дигарро дошт. Аввалин шарҳи пурраи равандҳои инноватсионӣ дар аввали асри 20 аз ҷониби иқтисодчӣ И.Шумпетер пешниҳод карда шуданд, ки «таркибҳои нав» -и тағйиротро дар рушди системаҳои иқтисодӣ таҳлил кардааст (1911). Пас аз чанд вақт, дар солҳои 30-юм И. Шумпетер ва Г. Менш худ истилоҳи «инноватсия»-ро низ ба гардиши илмӣ ворид карданд, ки он таҷассуми кашфиёти илмӣ дар технология ё маҳсулоти нав ҳисобида мешуд.

Аз он замон мафҳуми "инноватсия" ва истилоҳҳои ба он марбути "равандҳои инноватсионӣ", "нерӯи инноватсионӣ" ва ғайра мақоми категорияи умумиллии сатҳи баланди ҷамъбаस्तкунанда пайдо карданд ва системаҳои мафҳумии бисёр илмҳои ғанӣ сохтанд .

В. М. Монахов дар ин бора чунин менависад: "Технологияи педагогӣ як модели хуб фикркардашудаи фаъолияти муштараки педагогӣ дар тарҳрезӣ, ташкил ва гузаронидани чараҳои таълим бо таъмини ҳатмии шароити мусоид барои хонандагон ва устодон мебошад [26;75]. Ҳамин тавр, раванди инноватсионӣ аз ташаккул ва рушди таркибу ташкили нав иборат аст. Он маҷмӯи қоидаҳо ва воситаҳое, ки тавассути онҳо кашфиёт ё ғояи илмӣ ба навоариҳои иҷтимоӣ, аз ҷумла ба навоариҳои таълимӣ табдил дода мешавад.

Навоарӣ дар чунин баррасӣ ҳамчун натиҷаи инноватсия фаҳмида мешавад ва раванди инноватсия дар шакли умумӣ ҳамчун рушди се марҳилаи асосӣ арзёбӣ карда мешавад: тавлид кардани ғоя (дар ҳолати муайян - кашфи илмӣ), коркарди он дар амалия ва татбиқи навоарӣ дар амал. Дар робита ба ин, раванди инноватсиониро метавон ҳамчун раванди расонидани ғояи илмӣ то ба марҳилаи истифодаи амалӣ ва татбиқи дигаргуниҳое, ки бо ин тағйирот дар муҳити иҷтимоӣ педагогӣ алоқаманданд, маънидод кард. Фаъолият, ки табдил додани ғоя ба навоариҳо таъмин мекунад ва системаи идоракунии ин равандро ташкил медиҳад, фаъолияти инноватсионӣ номида мешавад [27;70].

В. С. Лазарев тавсифи нисбатан пурраи марҳилаҳои рушди раванди инноватсиониро бо зикри амалҳои зерин пешниҳод менамояд:

- муайянсозии талабот ба тағйирот;
- ҷамъоварии маълумот ва таҳлили вазъият;
- интихоби пешакӣ ё коркарди мустақилонаи навоарӣ;
- қабули қарор оид ба татбиқ (азҳудкунӣ);
- ҳуди ҷорисозии он, аз ҷумла истифодаи санчишии навоарӣ;

ниҳодикунонӣ ё истифодаи дарозмуддати навоарӣ, ки дар раванди он ба унсури амалияи ҳаррӯза табдил меёбад. Маҷмӯи ҳамаи ин марҳилаҳо аз нуктаи назари В.С Лазарев як даври ягонаи инноватсиониро ташкил медиҳад [28;70].

Ба навиштаи Н. Ю. Посталюк, навоариҳо дар соҳаи маориф навоариҳое мебошанд, ки дар шакли як ташаббуси педагогӣ махсус таҳия, коркард ё “тасодуфан кашф карда шудаанд”. Муҳтавои "инноватсия" метавонад инҳоро дар бар гирад: дониши илмӣ ва назариявии навоарии мушаххас (В. М. Полонский), технологияҳои нави муассири таълимӣ (В. Л. Беспалко иҷроӣш дар шакли тавсифи технологияи лоиҳаи таҷрибаи самараноки инноватсионии педагогӣ (Н. Л. Гузик). Навоарӣ ҳолати нави сифатии ҷараёни таълим мебошад, ки ҳангоми татбиқи амалии дастовардҳои илмҳои педагогӣ ва психологӣ шакл мегирад (А. А. Арламов) ва бо истифодаи таҷрибаи пешқадами педагогӣ ташаккул меёбад (Ю. С. Турбовский) [29; 79].

Калимаи латинии "processus" маънои "пешрафт"-ро дорад. Раванди педагогӣ ҳамкориҳои мутақобилаи мураббӣён ва тарбиятгирандагон номида мешавад, ки барои ноил шудан ба мақсадҳои гузошташуда ва ба тағйирёбии қаблан пешбинишуда, тағйири хусусиятҳо ва сифатҳои таълимгирандагон равона шудааст. Ба ибораи дигар, раванди педагогӣ равандест, ки дар он таҷрибаи иҷтимоӣ ба ҳислатҳои шахсият ғудохта мешавад. Таъмини ягонагии таълим, тарбия ва рушд дар асоси мукаммалият ва умумият ҷавҳари асосии раванди педагогӣ мебошад. Раванди педагогӣ муттаҳидкунандаи асосии тамоми система мебошад. Он равандҳои ташаккул, рушд, таълиму тарбия ва ҳамаи шароит, шаклҳо ва усулҳои ҷоришавии онҳоро дар бар мегирад [30;73].

Системаҳое ки дар онҳо раванди педагогӣ ҷорӣ карда мешавад, системаи маорифи халқӣ мебошад, ки дар маҷмӯъ муассисаи таълимӣ, синф, машғулияти

дарсӣ ва ғайраро фаро мегирад. Раванди педагогӣ чараёни меҳнатӣ буда, мисли дигар равандҳои меҳнат, барои ноил шудан ба мақсадҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ муҳим амалӣ карда мешавад.

Хусусияти чараёни педагогӣ дар он аст, ки кори мураббӣён ва кори тарбиятгирандагон муттаҳид шуда, як нави муносибатҳои байни иштирокчиёни раванди меҳнат - ҳамкориҳои педагогиро ташкил медиҳанд.

Н. Ю. Посталюк баъд аз таҳлили адабиёти педагогӣ таснифи зерини инноватсия-наовариро пешниҳод мекунад: [31; 79].

1. Вобаста аз имконоти функционалӣ наовариҳои педагогиро метавон ба тариқи зайл тақсим кард:

- наовариҳо-шароите, ки раванди самарабахши таълимро таъмин мекунад (мундариҷаи нави таълим, муҳити инноватсионии таълимӣ, шароити иҷтимоӣ фарҳангӣ ва ғайра);

- наовариҳо-маҳсулот (воситаҳои педагогӣ, лоиҳаҳои таълими технологӣ ва ғайра);

- наовариҳои ташкилӣ (тасмимҳои сифатан нав дар сохтори системаи таълимӣ ва равандҳои идоракунӣ, ки фаъолияти онҳоро таъмин мекунад).

2. Наовариҳо вобаста аз соҳаи татбиқ ва ҷорисозӣ инҳо метавонанд бошанд:

- дар мундариҷаи таълим;

- дар технологияҳои таълимӣ, дар бахш вазифаҳои тарбиявии системаи таълимӣ;

- дар сохтори ҳамкориҳои иштирокчиёни раванди педагогӣ, дар системаи воситаҳои педагогӣ ва ғайра.

3. Наовариҳо аз рӯи миқёс ва аҳамияти иҷтимоӣ-педагогӣ ба федералӣ, минтақавӣ ва музофотӣ ё маҳаллӣ, ки барои муассисаҳои таълимии муайян ва барои гурӯҳҳои мушаххаси касбӣ-типологии омӯзгорон пешбинӣ шудаанд, ҷудо кардан мумкин аст.

4. Аз рӯи нишонаи шиддатнокии тағирёбии наоварӣ ё сатҳи он.

Ин меъёр имкон медиҳад, ки ҳафт рутба ё тартиби навовариро муайян намоем:

- Навовариҳои тартиби сифр - амалан таҷдиди хосиятҳои ибтидоии система мебошанд (таҷдиди системаи анъанавии таълимӣ ё унсури он).

- Навовариҳои тартиби аввал - бо тағйири миқдорӣ дар система бо сифати доимии худ тавсиф мешаванд.

- Навовариҳои тартиби дуюм - аз нав сабт намудани унсурҳои система ва дигаргуниҳои ташкилӣ (масалан, маҷмӯи нави василаҳои маъруфи педагогӣ, тағйир додани пайдарпай, қоидаҳои истифодаи онҳо ва ғайра).

- Навовариҳои тартиби сеюм - тағйироти мутобиқшаванда дар системаи таҳсилот дар шароити нав, бидуни берун рафтан аз модели кӯхнаи таълим.

- Навовариҳои тартиби чаҳорум – варианти нави ҳалли масъаларо доранд (аксаран соддатарин тағйироти сифатии ҷузъҳои ҷудогонаи системаи таълимӣ, ки тавсеаи баъзе фаъолиятҳои онро таъмин мекунанд).

- Навовариҳои тартиби панҷум ташкили системаҳои таълимии «насли нав» (тағйир додани ҳама ё аксар хусусиятҳои ибтидоии система)-ро ба вучуд меоваранд.

- Дар натиҷаи татбиқи навовариҳои тартиби шашум системаи таълимии “навӣи нав” бо тағйироти сифатӣ дар хусусиятҳои функционалии система ҳангоми нигоҳ доштани принципи функционалии система эҷод карда мешавад.

- Навовариҳои тартиби ҳафтум тағйироти баландтарин ва бунёдии системаи таълимиро ифода мекунанд, ки дар давоми он принципи функционалии система тағйир меёбад. Ҳамин тавр, “навӣи нави” системаҳои таълимӣ (педагогӣ) ба вучуд меояд.

Бояд зикр намуд, ки се мақоми охирини навовариҳо бо навовариҳои воқеан системавӣ тавсиф карда мешаванд ва метавонанд ба мақоми системаҳои инноватсионии таълимӣ (педагогӣ) мувофиқати пурра кунанд. Онҳо дар амалияи таълимии муосир ниҳоят кам вомехӯранд. Дар доираи бархӯрдҳои систематикӣ қаблан эълоншуда, аз рӯи мушобихат бо принципҳои фаъолияти системаҳои мураккаб (назарияи системаҳои умумӣ) метавонем қонунмандии

асосии тарроҳии инноватсияро таҳия кунем: ҳар қадар мақоми навоарӣ баландтар бошад, ҳамон андоза талабот ба идоракунии илман асосноккардашудаи чараҳои инноватсионӣ зиёдтар аст [32; 92].

Типологияи хеле ҷолиби навоарӣ аз ҷониби В. М. Лизинский пешниҳод карда шудааст. Вай бовар дорад, ки фаъолияти инноватсионӣ пеш аз ворид кардани ягон навоарӣ ба раванди мукаммалшудаи педагогии анъанавӣ «ченкунӣ»-и тӯлонӣ ва бозбинии чиддиро дар назар дорад. В. М. Лизинский се навоарино зикр менамояд: тасодуфӣ, муфид ва системавӣ [33; 72].

Навоариҳои тасодуфӣ навоариҳои мебошанд, ки бофтаву сохта ва аз берун оварда шудаанд ва дар мантиқи рушди системаи маориф ҷой намегиранд. Аксар вақт онҳо бо фармони роҳбарияти олии ҷорӣ карда мешаванд ва ноком мешаванд. Навоариҳои муфид навоариҳои мебошанд, ки ба ҳадафи муассисаи таълимӣ мувофиқанд, аммо тайёр нестанд, ҳадафҳо ва меъёрҳои номуайяне доранд, ки бо системаи муассисаи таълимӣ мувофиқат намеkunанд.

Навоариҳои системавӣ навоариҳои мебошанд, ки аз доираи проблемаҳо ба вучуд омада, ҳадафҳо ва вазифаҳои возеҳан муайяншуда доранд. Онҳо дар асоси манфиатҳои хонандагон ва омӯзгорон сохта мешаванд ва дорои хусусияти идомаи анъанаҳо мебошанд. Чунин навоариҳо бодикқат омода, озмуда ва бо воситаҳои зарурӣ (кадрӣ, моддӣ, илмӣ ва методӣ) таъмин карда мешаванд.

Баррасии раванди инноватсионӣ аз нуқтаи назари синергетика ба мо имкон медиҳад, ки ғояҳои васеъ паҳншудаи навоариҳоро дар адабиёти педагогӣ, ки навоарино ҳамчун ҳолати ҷудогонаи системаи маориф ё ҷузъҳои алоҳидаи он муаррифӣ менамоянд, бартараф кунем. Инновация бо қоидаҳои "якдафъаина" ифода ёфта, пас аз пайдоиши ғояи илмӣ, ки ба амалияи педагогӣ ҷорӣ карда шудааст, ба нақша гирифта ва амалӣ карда мешавад.

Ҳамзамон, дар таҳқиқоти солҳои охир, ки ба навоариҳои фарҳангию иҷтимоӣ бахшида шудаанд (И. И. Лапин. А. И. Пригожин ва дигарон), консепсияи равандҳои инноватсионӣ дар ҳолати навсозии муттассили системаи дахлдор, ки дар натиҷаи ҷамъоварии мақсадноки нерӯи инноватсионӣ ба вучуд

меояд, фаълоне таҳия карда мешавад. Дар ин мактаби илмӣ навоарӣ тавассути механизми рушди худии система ба таври объективӣ таҷдид карда мешавад. Бо дарназардошти ин, навоариҳо дар соҳаи маориф ва илм ҳамчун навсозии доимии системаи педагогӣ имконпазиранд, ки дар натиҷаи ҷамъоварии мақсадноки нерӯи инноватсионӣ ба амал меоянд [34; 100].

Барои муаррифии пурра ва дақиқи хусусиятҳои равандҳои инноватсионӣ, ки дар фазои муосири таълимии Тоҷикистон рух медиҳанд, ду системаи муассисаҳои таълимиро дар системаи маориф зикр кардан мумкин аст: анъанавӣ ва рушдкунанда. Системаҳои анъанавӣ бо фаъолияти мӯътадили тавсифшаванда нигоҳ дошта мешаванд, ки барои нигоҳ доштани тартиботи муқарраршуда нигаронида шудаанд. Барои системаҳои амалкунанда амалкарди устувор барои нигоҳ доштани қоидаи як замоне муқарраршуда хос аст. Барои системаҳои рушдкунанда ҳолати ҷустуҷӯӣ хос аст. Дар аввал мафҳуми технологияи таълим бо истеҳсолот алоқаманд буда, бо пешрафти назарраси технологӣ ба вучуд омадааст. Аз миёнаҳои солҳои 50-уми асри XX усули нави технологияи тадвини ҷараёни таълимӣ пайдо шуд, ки маҳз аз ҳамин давра ба илми педагогика мафҳуми нави «технологияи омӯзиш» ворид шуд ва он бо истифодаи воситаҳои техникий таълимӣ (ВТТ) алоқаманд буд. Дар баробари мафҳуми "технологияи омӯзишӣ", мафҳумҳо мисли "технологияи педагогӣ" ва "технологияи таълимӣ" низ истифода карда мешаванд.

Имрӯз омӯзгор гуфта шахсонеро меноманд, ки ба касби худ тайёрии мувофиқ дошта, бо камоли қордонӣ ба фаъолияти педагогӣ, яъне ба масъалаҳои тарбия ва таълим машғуланд, таъкид мекунанд И.Х.Каримова ва Ф.Шарифзода [35; 65].

Таҷрибаи С. Т. Шатский дар аввали асри XX нишон дод, ки истифодаи технологияҳои педагогӣ барои ташаккули мутобиқшавӣ ба шароити системаи иҷтимоӣ мусоидат кардааст. Гузашта аз ин, фарқи возеҳи байни инҳо ҳанӯз барқарор карда нашудааст. Баррасии моҳияти мафҳумҳои дар боло зикршуда айни замон бениҳоят муҳим аст. Навоарӣ дар соҳаи маориф ҳамчун раванди

такмил додани технологияҳои педагогӣ, маҷмӯи тарзу усулҳо ва воситаҳои таълимӣ фаҳмида мешавад.

"Технологияи педагогӣ усули систематикӣ таҳия, истифода ва муайянкунии тамоми раванди таълим ва азхудкунии донишҳо бо дарназардошти захираҳои техникӣ, инсонӣ ва ҳамкориҳои онҳо мебошад, ки ба такмил додани шаклҳои таълим нигаронида шудааст" (ЮНЕСКО) [36;118].

Дар технология чизи асосӣ усули таълим аст. Усули таълим - фаъолияти мунтазами омӯзгору хонанда буда, барои ба даст овардани натиҷаҳои баланд нигаронида шудааст. Дар айни замон фаъолияти инноватсионӣ педагогӣ яке аз ҷузъҳои таркибии фаъолияти таълимӣ ҳама гуна муассисаи таълимӣ ба ҳисоб меравад. Омӯзиши инноватсионӣ раванд ва натиҷаи чунин фаъолиятҳои таълимӣ ва тарбиявӣ мебошад, ки тағйироти инноватсиониро дар муҳити иҷтимоӣ ҳавасманд мекунад. Метавон гуфт, ки технологияҳои таълимӣ дар асоси парадигмаи анъанавӣ, аз руи принсипи интиқол ва такрористехсолкунии намунаҳои тайёри фаъолияти инсон аз ҷониби хонанда сохта мешаванд.

Барои самарабахштар шудани дарс бояд амалкарди фаъолонаи худӣ хонандагон ташкил карда шавад. Ҳангоми интиҳоб кардани усулҳои таълим ва якҷоякунии самараноки онҳо бояд ҳама усулҳои педагогика истифода карда шаванд. Омӯзгорон—олимон ба ҷустуҷӯи технологияҳои таълимӣ пардохтанд, ки ба шахс ё ба равишҳои рушдкунандаи таълим нигаронида шудаанд.

Дар системаҳои таълимӣ рушдбандаи тоҷик равандҳои инноватсионӣ дар самтҳои зерин амалӣ карда мешаванд: ташаккули мундариҷаи нави таълим, таҳия ва татбиқи технологияҳои нави педагогӣ, ташкили навҳои нави муассисаҳои таълимӣ. Илова бар ин, ҳаёти омӯзгорони як қатор муассисаҳои таълимӣ Тоҷикистон ба татбиқи навовариҳо машғуланд, ки аллакай ба таърихи тафаккури педагогӣ табдил ёфтаанд.

Ҳамин тариқ, таҷрибаи муассисаҳои нави таълимӣ заминаҳои васеътар ва абзори фаровони истифодаи навовариҳои педагогӣ дар раванди таълимиро дорад. Самаранокии истифодаи онҳо аз анъанаҳои мавҷудаи муассисаҳои таълимӣ вобаста аст.

Боз як нуктаи муҳим дар дарки моҳияти равандҳои инноватсионӣ дар соҳаи таълим мавҷуд аст, ки аз посухҳо ба саволҳои зерин иборат мебошад. Маҳакҳои инноватсионии педагогӣ кадомҳоянд? Манбаи тағйироти инноватсионӣ чист? Таҷрибаи педагогӣ ва раванди инноватсионӣ чӣ гуна алоқамандӣ доранд? Оё ин мафҳумҳо синониманд ва оё муассисаҳои таълимии таҷрибавӣ ва инноватсиониро баробар ҳисобидан мумкин аст?

Вақтҳои охир фаъолияти инноватсионӣ яке аз самтҳои маъмултарин дар амалияи таълимӣ ба ҳисоб меравад. Дар ин робита, масъалаи муайян кардани меъёрҳое, ки имкон медиҳанд навоарӣ ва самаранокии навоариҳои пешниҳодшударо муҳокима кунанд, аҳамияти хоса дорад. В. А. Сластенин, И. Ф. Исоев, А. И. Мищенко, Э. Н. Шиянов истифодаи меъёрҳои зерини навоариҳои педагогиро пешниҳод мекунанд: нав будан, муносиб будан, натиҷанокии баланд, имкони истифодаи эҷодии инноватсия дар таҷрибаи омма [37; 82].

Натиҷанокӣ ҳамчун меъёри навоарӣ маънои устувории муайяни натиҷаҳои мусбатро дар фаъолияти мураббӣ дорад. Истифодаи технологияҳо дар андозагирӣ, мушоҳидакорӣ ва муайянкунии натиҷаҳо, фаҳмиш ва баёни якхела ин меъёрро барои арзёбии аҳамияти усулҳо ва тарзҳои нави таълиму тарбия зарурӣ медонад.

Имконияти татбиқи эҷодии инноватсияҳо дар таҷрибаи оммавӣ низ ҳамчун меъёри арзёбии навоариҳои педагогӣ амал мекунад. Агар идея ё технологияи ҷолибе дар робита бо хусусиятҳо ва мураккабии дастгирии техникӣ ё хусусияти фаъолияти омӯзгор дар доираи маҳдуд боқӣ монад, пас дар ин сурат дар бораи навоариҳои педагогӣ сухан гуфтан душвор аст. Имконияти татбиқи эҷодии инноватсия дар таҷрибаи оммавии педагогӣ дар марҳилаи ибтидоӣ, дар фаъолияти омӯзгорони алоҳида тасдиқ карда мешавад, аммо фақат пас аз санҷиш ва арзёбии объективӣ онҳо барои истифодаи оммавӣ тавсия карда мешаванд .

Хусусиятҳои идоракунии чараҳои инноватсионӣ кадомҳоянд?

Раванди инноватсионии дар муассисаи таълимӣ татбиқшаванда идоракунии дақиқ ва самаранокро талаб мекунад. Вазифаи асосии роҳбарият ва

муҳаққиқони муассисаи таълимии инноватсионӣ аз “кам кардани дуршавӣ аз натиҷаи пешбинишуда то ҳадди ақал” иборат аст, зеро объекти ҳама гуна раванди педагогӣ кӯдакон мебошанд.

Муассисаҳои таълимии инноватсионӣ мутобиқи таъиноташон дар таҳия ва татбиқи инноватсияҳо дар раванди таълим пешсафанд. Барои онҳо навъи фаъоли рафтор хос аст. Ба ҳамин сабаб, аз роҳбарияти муассисаи таълимӣ дониш ва фаҳмиши тамоюлҳои умумии рушди таҳсилот, самтгирӣ ба тамоюлҳои нави илми педагогика ва технологияҳои нави педагогӣ талаб карда мешавад. Салоҳият ва касбияти роҳбари таълимгоҳ ба ӯ имконият медиҳад, ки стратегияи асосноккардашудаи инноватсионии фаъолияти таълимгоҳро интихоб кунад.

В. С. Лазарев ду навъи стратегияро зикр менамояд: ҷузъӣ ва системавӣ. Стратегияи ҷузъии тағйироти инноватсионӣ татбиқи як қатор лоиҳаҳои мустақили инноватсионии мустақил дар муассисаи таълимӣ дар бар мегирад. Ҳар кадоми онҳо ба тағйир додани як қисми чараҳои таълим равона шудаанд, ки дар маҷмӯъ бояд ба дигаргуниҳои мусбӣ оварда расонанд [38;71].

Стратегияи системавии дигаргуниҳои инноватсионӣ ҳамбастагии лоиҳаҳои инноватсионӣ ва самтгирии онҳоро барои ба даст овардани натиҷаҳои умумӣ дар бар мегирад. Одатан, роҳбарони чунин муассисаҳои инноватсионӣ барномаҳои дарозмуддати рушд доранд. Бо тақия ба навъи стратегияи фаъолияти инноватсионӣ, идоракунии равандҳои инноватсионӣ дар муассисаи таълимӣ низ сохта мешаванд.

Ҳангоми амалисозии фаъолиятҳои роҳбарикунанда ҳар як роҳбар равиши мушаххасро дар идоракунии рушди муассисаи таълимӣ ба роҳ мемонад. В. С. Лазарев асосҳои назариявӣ ва усулҳои идоракунии муассисаи таълимиро ба назар гирифта, муносибатҳои идоракунии зеринро тавсиф мекунад. Якум – аз рӯи субъекти идоракунии рушд. Он муносибати маъмурӣ ва муштаракро дар назар дорад, ки дар мавриди аввал танҳо маъмурияти муассиса бо навоарӣ, дастурдиҳӣ ба ҳайати омӯзгорон ва дар мавриди дуюм маъмурияти муассиса ва

ҳайати омӯзгорон барои таҳияи нақшаҳо ва қабули қарорҳо якҷоя кор мекунанд.

Дуюм – аз рӯи самтгирии ҳадафмандона. Дар доираи ин муносибат байни идоракунии ба раванд нигаронидашуда ва идоракунии ба натиҷа нигаронидашуда фарқият вучуд дорад.

Роҳи сеюм – аз рӯи сатҳи ҳамгирии идоракунӣ. Он идоракуниеро дар назар дорад, ки ба рушди мустақилонаи инноватсияҳо ва идоракунии барои татбиқи маҷмӯи навоариҳо ҳамчун маводи пурра нигаронида шудааст.

Усули чорум аз рӯи навъи воқуниш ба тағйиротҳое асос ёфтааст, ки ҳалли худро талаб мекунанд. Аз рӯи ин аломат, ду навъи идоракунӣ зикр карда мешаванд: пешбаранда ва реактивӣ. Гуфтан мумкин нест, ки яке аз ин равишҳои зикршуда аз дигаре самарабахштар аст, зеро самаранокии онҳо аз шароити муассисаи таълимӣ вобастагӣ дорад [39;71].

Интиҳоби ин ё он усули идоракунии раванди инноватсионӣ бояд бо дарназардошти шароити воқеӣ асоснок карда шавад. Омилҳои муайянкунандаи интиҳоб инҳоянд: стратегияи қабулшудаи фаъолияти инноватсионӣ, омодагии касбии роҳбарият ва камолоти кормандони муассисаи таълимӣ.

Дар байни омилҳое, ки ба самаранокии идоракунии раванди инноватсия таъсир мерасонанд, инҳоро зикр кардан мумкин аст: огоҳӣ дар бораи навоариҳои потенциалӣ; дарки амиқ ва пурраи мушкilotи таълими муассисаи таълимӣ; оқилона будани интиҳоби ҳадафҳои рушд; ҳамгирии ҳадафҳо; нақшаҳои воқеӣ; ҳавасмандии ҳайати омӯзгорон ба рушди фаъоли инноватсияҳо ва идоракунии равандҳои инноватсионӣ.

Муносибати нисбатан муассиртар ба идоракунӣ дар шароити раванди инноватсионӣ ҳамоноест, ки ба принсипҳои идоракунии системавӣ, мақсаднок ва пешрафта асос ёфтааст. Самтҳо барои рушди муассисаи таълимӣ дар заминаи талаботи муҳим ва ояндадор интиҳоб карда мешаванд. Ҳадафҳои умумӣ ва ҷузъии рушд дар шакли лоиҳа барои ояндаи муассисаи таълимӣ ва дар шакли системаи муттаҳидшуда ва яклухт муайян карда мешаванд.

Маъмурияти муассисаи таълимӣ аъзои фаъоли ҳайати омӯзгоронро дар таҳия ва баҳодихии ин лоиҳа, ташкили гурӯҳҳои эҷодӣ оид ба мушкилот ва ташкили муҳокимаи васеи лоиҳа дар гурӯҳ фаро мегирад. Нақшаҳои муфассал оид ба татбиқи лоиҳа таҳия карда мешаванд ва барои саривақт муайян кардани мушкилоти рушд маҷмӯи «нуқтаҳои назоратӣ» (ҳадафҳои фосилавӣ) ташкил карда мешаванд. Услуби роҳбарият ба таҳрики фаъолияти ҳавасмандии аъзои ҳайати омӯзгорон нигаронида.

Ҳамин тариқ, интихоби стратегияи рушди муассисаҳои таълимӣ яке аз вазифаҳои душвор ва муҳими роҳбар аст. Он бояд асоснок ва огоҳона буда, шароити берунӣ ва дохилӣ, аз ҷумла сатҳи рушди таълимгоҳ, касбияти ҳайати омӯзгорон, таҷрибаи онҳо дар таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ ба назар гирифта шаванд. Вобаста аз стратегияи интихобшуда, равиши идоракунии фаъолияти инноватсионии муассисаи таълимӣ низ муайян карда мешавад.

Аз миёни бархе аз равишҳои мавҷудаи идоракунии дар заминаи раванди инноватсионӣ, муассиртарин ҳамоно усулест, ки ба принципҳои идоракунии муштарак, системавӣ, мақсаднок ва пешрафта асоснок карда шудааст. Дар адабиёти педагогӣ онро равиши барномавӣ мақсаднок меноманд.

Равиши барномавӣ ва мақсадноки идоракунии рушди муассисаи таълимӣ тавассути таҳияи барномаҳои махсуси маҷмӯии мақсаднок, ки ҳамчун воситаи асосии идоракунии муназзами рушд хидмат мекунанд, таъмин карда мешавад. Барномаи ҳамаҷонибаи мақсаднок ҳуҷҷати муҳими стратегияи як муассисаи таълимӣ мебошад, ки ба тарзи инноватсионии фаъолият мегузарад ва асоси онро идеологияи барномавии мақсадноки рушд ташкил медиҳад. Он ҳолати ибтидоии муассисаи таълимӣ, тасвири ояндаи дилхоҳ, таркиб ва сохтори амалҳо барои гузариш аз замони ҳозира ба оянда, яъне стратегия ва тактикаи рушдро муайян мекунад. Барои барномаҳо талаботҳои муайян вучуд доранд: аҳамият, пешгӯишаванда, оқилона будан, воқеият, яқпорчагӣ, назорат ва ҳассосият ба нокомӣ.

Дар асоси анъанаҳои идоракунии барномасозии барномавӣ ва таҷриба дар таҳия ва татбиқи барномаҳои рушд дар муассисаҳои таҳсилоти умумии Тоҷикистон, муҳаққиқон сохтори мушаххаси барномаи рушди муассисаи таълимиро таҳия кардаанд. Он унсурҳои зеринро дар бар мегирад: хулосаи мухтасари барнома (шиноснома); шаҳодатномаи таълимӣ; асосноккунонии таҳлилӣ ва пешгӯикунондаи барнома (таҳлили мушкilotи вазъи муассисаи таълимӣ); лоиҳаи концептуалии ҳолати ояндаи таълимгоҳ ҳамчун система; стратегия ва тактикаи гузариши муассисаҳои нави таълимӣ; замимаҳо.

Инчунин дар асоси муносибати интихобшудаи идоракунии раванди инноватсионӣ дар ин ҳолат муносибати барномавӣ-ҳадафмандона, вазифаҳо ва самтҳои фаъолияти роҳбарикунанда муайян карда мешаванд. Аслан, инҳо вазифаҳои стандартии идоракунӣ мебошанд: банақшагирӣ, ташкил, роҳбарӣ ва назорат. Хусусияти онҳоро вазъи навоариҳо дар чараёни таълим муқаррар менамояд.

Вазифаи аввалини идоракунӣ банақшагирии рушди муассисаи таълимӣ мебошад. Дар заминаи муносибати ҳадафмандонаи барномавӣ, банақшагирии система ҳалли масъалаҳои зеринро дар бар мегирад: таҳлили проблемавию самтҳои вазъи муассисаи таълимӣ, таҳияи концептуалии ояндаи дилхоҳ, арзёбӣ ва интихоби навоариҳо, таҳияи стратегияи тағирот ва нақшаи иҷрои он. Натиҷа бояд барномаи муназзам ва мантиқии ҳамаҷонибаи рушди муассисаи таълимӣ гардад.

Вазифаи дуввуми идоракунӣ таъмини сохтори ташкилии татбиқи барномаи рушд мебошад. В. С. Лазарев ду тарзи асосии сохтани сохтори ташкилиро баррасӣ мекунад. Методи аввал истифодаи сохтори идоракуниеро, ки дар муассисаи таълимӣ амал мекунад, дар назар дорад. Дар ин ҳолат, воҳидҳои сохтории мавҷуда, дар баробари иҷрои вазифаҳо, ки чараёни таълимро таъмин мекунанд, вазифаҳои марбут ба татбиқи қисматҳои гуногуни барномаи рушдро низ муайян мекунанд. Дар ин маврид тамоми масъулияти ҳамоҳангсозӣ бар дӯши роҳбарони сатҳи болоӣ вогузор мешавад ва онҳо пурра ба ҳалли масъалаҳои ҳамоҳангсозии воҳидҳо машғул мешаванд. Усули дуюм

ташкили сохтори махсуси мақсаднок (ҳадафманд)-ро дар назар дорад, ки ҳамзамон бо сохтори хаттию функционалӣ кор мекунад, вале хусусияти муваққатӣ доранд. Ин сохтори мақсаднок аз Шӯрои педагогӣ оид ба рушди муассисаи таълимӣ, роҳбарони ҳадафманд ва иҷрокунандагони масъул иборат мебошад. Усули дуум барои идоракунии татбиқи барномаи инноватсионӣ самараноктар аст [40; 87].

Сохторҳои мақсаднок сохторҳои ташкилии нарми навъи лоиҳаҳо ё матритсаҳо мебошанд. Ташаккули ин сохторҳо дараҷаи муайяни ғайримарказикунонии идоракуниро дар назар дорад. Дар акси ҳол, роҳбарият саргарми мушкилоти ҳаррӯза - ҳам идоракунӣ ва ҳам рушд хоҳад гардид, ки ин метавонад ба ҷоришавии раванди инноватсионӣ дар муассисаи таълимӣ таъсири манфӣ расонад. Аммо барои фаъолияти самараноки сохторҳои ташкилӣ механизмҳои ба ҳубӣ мувофиқашудаи ҳамохангсозии уфуқӣ заруранд. Фароҳам овардани шароит барои ташаккули онҳо яке аз вазифаҳои роҳбарият мебошад, ки бояд ба принципҳои демократии идоракунӣ нигаронида шуда бошад.

Усули сеюм - идоракунии воқеии коллективии инноватсионӣ самтнок аст. Аз лаҳзаи таҳияи барномаи мақсаднок ва дар ҳама марҳилаҳои татбиқи он бояд барои фаъолияти васеи инноватсионии ҳайати омӯзгорон шароит фароҳам оварда шавад. Вобаста ба ин, роҳбари муассисаи таълимӣ мушкилоти махсусро ҳал хоҳад кард: рафъи муқовимат аз ҷониби баъзе омӯзгорон ва пайдо кардани ҷонибдорони татбиқи фаъолияти инноватсионӣ.

Азбаски инноватсия табиатан хеле мураккаб аст, роҳбар бояд ба тобеони худ кумаки ҷиддӣ расонад, усулҳои ҳалли масъалаҳои гурӯҳиро омӯзонад. Вай бояд ба баланд шудани сатҳи эътимоди омӯзгорон ва хоҳиши онҳо барои рушди мустақил мусоидат кунад. Дар гурӯҳҳои инноватсионӣ бояд системаи омӯзиш, такмили ихтисос ва машварат ташкил карда шавад, робитаи касбӣ ва паҳн кардани таҷриба ташвиқ гардад [41; 92].

Ҳамин тариқ, вазифаҳои асосии роҳбарият матраҳ намудани ҳадафҳо барои иҷрокунандагони барномаи инноватсионӣ ва фароҳам овардани муҳити мусоиди ҳавасмандгардонии инноватсия мебошанд.

Функсияи чоруми фаъолияти идоракунӣ назорат, таҳлил ва танзими равандҳои инноватсионӣ мебошад. Муваффақияти фаъолияти инноватсионии муассисаи таълимӣ аз татбиқи самараноки ин вазифа вобаста аст. Бартарафсозии саривақтии мушкилоти пайдошуда дар татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ имкон медиҳад тамоюлҳои рушди устувори муассисаи таълимӣ ҳифз карда шаванд. Барои назорати бомуваффақият ва танзими равандҳои инноватсионӣ вазифаҳои зерин бояд ҳал карда шаванд.

1. Ташаккули бонки инноватсионӣ, ки барои ҳар як наоварии дар муассисаи таълимӣ роҳандозишаванда дар шакли картотека пешниҳод шудааст.

2. Дар корти “Тавсифи наовариҳо ва инноватсия” қайд карда мешавад: мушкилот, ҳадафи наоварӣ, моҳияти он, натиҷаи пешбинишаванда, таснифи наоварӣ тибқи соҳаи истифодаи дониш, наовар, марҳилаҳои наоварӣ (ташаккули ғоя, муқаррар кардани ҳадаф, таҳия, озмоиш, паҳн кардан,) хусусиятҳои таҷрибаи инноватсионӣ, шаклҳои назорат (ҷамъият, худидоракунӣ, коршиносон), арзёбии наоварӣ, мушкилоте ки ҳангоми татбиқ пайдо мешаванд.

3. Назорат ва таҳлили натиҷаҳо дар асоси маълумотҳои бонки инноватсионӣ. Вазифаҳои асосӣ: муайянкунӣ, арзёбии коршиносонаю таҳлили натиҷаҳои бадастомада ва хулосаҳо барои ислоҳи раванди инноватсия. Ғайр аз он, фаъолияти ҳамаи иштирокчиёни инноватсия ва натиҷаҳои идоракунии инноватсияҳо баҳо дода мешавад. Ҳангоми таҳлили сабаби саркашӣ аз натиҷаи ба нақша гирифташуда, камбудии идоракунӣ ва норасоии дониш дар ҳайати омӯзгоронро муайян менамояд. Тавсия дода мешавад, ки аз болои натиҷаҳои инноватсия, масалан, пас аз натиҷаҳои нимсола ё соли таҳлили пурра, назорат бурда шавад. Дар асоси натиҷаҳои назорат ва таҳлили коршиносон, ҳайати омӯзгорон барномаи танзим ва ислоҳи наовариҳоро таҳия мекунанд.

Ҳамин тавр, идоракунии равандҳои инноватсионӣ як навъи мураккаб ва пурмасъулияти фаъолияти идоракунӣ мебошад. Он аз роҳбар системаи дониш дар бораи мундариҷаи асосии фаъолияти идоракунӣ дар шароити раванди инноватсионӣ дар муассисаи таълимӣ (МТ), қобилияти таҳияи барномаҳои мақсадноки комплексӣ барои рушди муассисаҳои таълимӣ (БММ), банақшагирӣ, ташкили назорат ва танзими раванди инноватсионӣ дар муассисаи таълимиро талаб менамояд.

1.2. Хусусиятҳои татбиқи технологияҳои инноватсионии таълим дар фаъолияти таълимиву тарбиявии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ

Раванди тарбия дар раванди ҳамаҷонибаи педагогӣ мавқеи муҳим дорад. Агар онро дар сохтори раванди нисбатан умумии ташаккули шахсият бозбинӣ намоем, моҳият, инчунин нақш ва ҷойгоҳи ин равандро осонтар дарёфт кардан мумкин аст. Дар ҷое, ки ташаккули шахсият хусусияти идорашаванда ва назоратшаванда дошта бошад, дар он одамон на бо хости худ, балки бо ниятҳои бошууруна ва тибқи нақшаи пешакӣ роҳбарӣ мекунанд, мувофиқи вазифаҳои гузошташуда амал менамоянд ва тарбия зоҳир мешавад [42;101]. Ин ҳамкориҳои мутақобилаи муташаккил, идорашаванда ва назоратшавандаи таълимдихандагон ва тарбиягирандагон аст, ки ҳадафи ниҳоияшон ташаккули шахсият мебошад.

Раванди тарбия як қатор хусусиятҳо дорад. Пеш аз ҳама, он раванди мақсаднок аст. Маҳсулнокии баландтар ҳангоме таъмин карда мешавад, ки дар он ҳадафи омӯзгор барои хонанда наздик ва фаҳмо бошад.

Раванди муосири тарбия бо ягонагии ҳадафҳо ва ҳамкорӣ барои ноил шудан ба онҳо тавсиф карда мешавад.

Хусусияти чараёни тарбия дар он зоҳир мешавад, ки фаъолияти таълимдиханда, идоракунии ин раванд на танҳо бо қонунмандии объективӣ ба вучуд омадааст. Он то як андоза санъатест, ки дар он махсусиятҳои шахсияти омӯзгор, ҳуввият, хислат, муносибати ӯ ба хонандагон ифода меёбад.

Мувофиқати омилҳои субъективӣ, ки ниязҳои ботинии шахсро ифода меkunанд, шароити объективӣ, ки дар он шахсият зиндагӣ мекунад ва ташаккули меёбад, ба ҳалли бомуваффақияти масъалаҳои тарбия ёрӣ мерасонад.

Мураккабии чараҳои тарбия:

- натиҷаҳо он қадар возеҳ нестанд ва зуд-зуд зоҳир намешаванд, масалан, дар раванди таълим;

- дар байни зухуроти педагогии тарбия ва беодобӣ давраи тӯлонии ташаккули сифатҳои зарурии шахсият қарор дорад, ки дар он шахсият ҳамзамон ба бисёр таъсирҳои гуногун дучор меояд ва на танҳо ба таҷрибаи мусбӣ, балки ба таҷрибаи манфӣ, ки ислоҳро талаб мекунад, дучор меояд;

- чараҳои таълимӣ хеле инкишофёбанда, пурҳаракат ва идоранашаванда мебошад. Раванди тарбия системаи мураккаби инкишофёбанда мебошад. Моделҳои маъмултарин дар педагогикаи назариявии муосир системаҳои чараҳои тарбия мебошанд, ки мувофиқи меъёрҳои зерин сохта шудаанд: ҳадафҳо ва вазифаҳо, мундариҷаи раванди тарбия, шароити чараҳои он, таъсири мутақобилаи мураббӣ ва тарбиятгирандагон, усулҳои истифодашаванда, шаклҳои фаъолияти тарбиявӣ, марҳилаҳои (зинаҳои) инкишофи раванд дар давоми вақт.

Тибқи меъёрҳои мақсаднок сохтори чараҳои тарбия маҷмӯи (пайдарпайии) вазифаҳоест, ки ин раванд ба ҳалли онҳо нигаронида шудааст: • ташаккули пурраи шахсият бо дарназардошти ҳадафи рушди ҳамаҷониба ва ҳамоҳангии шахсият;

• ташаккули сифатҳои маънавии шахсият дар заминаи арзишҳои умумибашарии ба иҷтимоӣ нигаронидашуда;

• далелнокӣ, ҳамоҳангии фазои зеҳнӣ, эҳсосӣ ва иродавии рушди шахсият; • шинос кардани хонандагони муассисаи таълимӣ бо арзишҳои иҷтимоӣ дар соҳаи илм, фарҳанг, санъат;

• тарбияи мавқеи зиндагӣ, ки ба дигаргуниҳои демократии ҷомеа, ҳуқуқ ва вазифаҳои шахс мувофиқат мекунад;

- рушди майлу рағбат, қобилият ва манфиатҳои шахс бо дарназардошти имконият ва хоҳишҳои ӯ ва инчунин талаботи иҷтимоӣ;
- ташкили фаъолияти маърифатии хонандагон, ки шуури инфиродӣ ва ҷамъиятиро ташаккул медиҳад;
- ташкили фаъолияти шахсӣ ва ҷамъиятии арзишманд ва гуногунҷабҳа, ки ташаккули хислатҳои шахсиятро ташвиқ мекунанд;
- рушди функцияи муҳимтарини иҷтимоии шахсият - муошират дар шароити тағйирёбандаи фаъолияти меҳнатӣ ва ташаннуҷи иҷтимоӣ [43;116].

Сохтори минбаъда ба муайян кардани марҳилаҳои асосии раванди тарбия асос ёфтааст.

Меъёр пайдарҳамии марҳилаҳоест, ки тавассути онҳо раванди ҳаллу фасли босифати вазифаҳо бояд гузарад: Огоҳ кардани хонандагон аз меъёру қоидаҳои талабшавандаи рафтор марҳилаи муҳим дар ҷараёни тарбия мебошад. Бидуни он, ташаккули рафтори талабшавандаи шахсият муваффақ буда наметавонад. Дониш бояд ба эътиқод мубаддал гардад - дарки амиқи маҳз чунин навъи рафтор. Эътиқод нуқтаи назари мустаҳкамӣ бо усулҳо ва ҷаҳонбинӣ асоснок кардашуда мебошад, ки ҳамчун роҳнамои ҳаёт хидмат мекунад. Бе онҳо раванди тарбия суст, дарднок, оҳиста инкишоф меёбад ва на ҳамеша натиҷаи мусбат ба бор меорад.

Ташаккули ҳиссиёт ҷузъи муҳими ҷараёни тарбия мебошад. Омӯзгорон танҳо бо таъя шиддати эҳсосоти хонандагон ба дарки дурусти меъёрҳо ва қоидаҳои талабшаванда даст меёбанд. Фаъолият дар амалияи тарбия ҳамеша бо ташаккули афкор, эътиқод, ҳиссиёт якҷоя мешавад. Агар фаъолиятҳои аз ҷиҳати педагогӣ мувофиқ ва хуб бароҳмондашуда дар сохтори ҷараёни тарбия ҷойгоҳи бештар пайдо кунанд, самаранокии таълим баландтар мегардад. Сохтори зерин ҳам ба муайян кардани марҳилаҳои пайдарпайи раванд асос ёфтааст, вале мувофиқи меъёрҳои дигар - алоқа ва вобастагии байни ҷузъҳо, ки самаранокии равандро таъмин мекунанд:

а) тарроҳии раванд, ки муайян намудани ҳадаф ва вазифаҳои мушаххаси тарбияро дар бар мегирад;

б) ташкили фаъолияти моддӣ (меҳнатӣ, экологӣ), ҷамъиятӣ (коллективӣ, ташкилӣ, маъмурӣ, коммуникативӣ), маънавӣ (эҳсосӣ, идрокӣ, арзишманд);

в) танзими муоширати байнишахсӣ ва ислоҳи он дар ҷараёни навъҳои асосии фаъолияти тарбиятгирандагон;

г) назорат ва ҷамъбасти натиҷаҳо, барқарор кардани таносуби байни натиҷаҳои бадастомада ва ба нақша гирифташуда, таҳлили дастовардҳо ва ноқомӣҳо[44;102].

Ба сифати муайянкунандаи марҳилаҳои раванди тарбия аз пайдарҳамии амалҳои педагогӣ истифода кард. Он гоҳ сохтор чунин хоҳад буд:

- шиносӣ бо меъёру талаботи умумӣ;
- ташаккули муносибатҳо;
- ташаккули афкор ва эътиқод;
- ташаккули тамоюли умумии шахсият.

Ташкили раванди таълиму тарбия дар литсейи ДДТТ ба рушди шахсияти ҳамаҷониба ва ҳамоҳанги ҳар як хонанда ва маҷмӯан дар сохтани коллективи муттаҳиди литсей равона карда шудааст.

Ҳар як омӯзгор барои ноил шудан ба ин мақсадҳо дар назди худ вазифа гузоштааст: Раванди таълим бо кадом мундариҷа бояд пур карда шавад? Чӣ гуна системаи таъсироти тарбиявиро ба ҳар як хонанда таъмин кардан мумкин аст? Муносибати ҳамаҷонибаи тарбияи маънавӣ ва ахлоқӣ чӣ гуна бояд татбиқ карда шавад? Дар ташкили корҳои тарбиявӣ кӯшиш мекунанд ин масъалаҳо дар заминаи технологияҳои инноватсионӣ ҳал карда шавад.

Раванди тарбия дар литсейи Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон бо санадҳои меъёрию ҳуқуқии зерин асоснок карда шудааст: Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи маориф" [45; 8], Стандарти давлатии таҳсилот, Консепсияи миллии тарбия, Консепсияи миллии маълумот, Конвенсияи ҳуқуқи кӯдак, Барномаи ҳукумати электронӣ, санадҳои меъёрӣ ва роҳнамо оид ба таълим ва тарбия, Низомномаи намунавӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, Низомномаи литсей ва гимназияҳо, назария ва методикаҳои кори тарбиявӣ,

қонунгузории меҳнат, қоидаҳо ва стандартҳои ҳифзи меҳнат, ҳаёт ва саломатии таълимгирандагон, инчунин дар асоси Оиннома ва Қоидаҳои дохилии литсей ва барномаҳои таълимии таҷдидшуда.

Тарбия ҳеҷ гоҳ кори оддӣ набуд ва дар ҳар як давраи таърихӣ барои он мушкилот ва душворӣҳо ба миён меомаданд [46;7].

Дар айни замон литсей дар 18 самти тарбия фаъолият дорад:

1. Тарбияи ғоявӣ.

Тарбияи ғоявӣ категорияест, ки ҳадафи он бедор намудани тарзи тафаккури миллӣ дар афкори шаҳрвандон мебошад.

2. Тарбияи шаҳрвандӣ.

Он ба ташаккули тафаккури миллии шаҳрвандон дахл дорад.

3. Тарбияи ҳудогоҳии миллӣ .

Ҳамчун як категорияи фалсафии ахлоқӣ ба тарбияи ҳудогоҳӣ, шинохти истиқлолияти давлатӣ ва эҳтиром ба он, огоҳӣ аз ҳуқуқи озодиҳои шаҳрвандии ҳудашон мусоидат менамояд.

4. Тарбияи ватандӯстӣ.

Ин ҷанбаи тарбияи шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷузъи муҳимтарини таҳсилот ба ҳисоб рафта, бо мафҳумҳои «кишвар», «сарзамин», «қудрат», «Ватан» алоқаи зич дорад, ҳисси ватандӯстиро дар дили инсон пайдору устувор месозад. Тамоми ҷанбаҳои дигари тарбия бо ин соҳаи афзалиятнок алоқаманд мебошанд. Тавре ки Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон қайд мекунад, “танҳо шахси ватандӯст метавонад, ки амнияти шукуфоии ватани хешро таъмин намояд”

5. Тарбияи ахлоқӣ.

Ин гуна тарбия шахсро ғановатманд намуда, ӯро ҳамчун шахсияти мукамал ташаккул медиҳад. Фарҳанг ва навъҳои он ба ташаккули маънавии инсон таъсири бузурги ахлоқӣ доранд.

6. Тарбияи маърифатӣ.

Тарбияи фарҳангӣ бо маърифати илмҳо алоқаи ногусастанӣ дорад. Он ба даст овардани донишу малака, касб, сатҳи баланди маърифати мардум дар чаҳорчӯбаи илму фарҳанг, сиёсат ва ҳукукро фаро мегирад.

7. Тарбияи ҳукукӣ.

Ин мафҳум маънои онро дорад, ки шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд ҳукуқ ва озодиҳо, инчунин уҳдадориҳои худро дар назди ҷомеа ва давлат дарк кунанд.

8. Тарбияи гуманистӣ.

Дар зери ин мафҳум бедоршавии ҳисси муҳаббат ва эҳтиром, ҳамдардӣ ва ҳамдигарфаҳмӣ нисбат ба одамон дар шуури шаҳрвандон фаҳмида мешавад.

9. Тарбияи эстетикӣ.

Тарбияи эстетикӣ яке аз ҷанбаҳои муҳимтарини тарбияи инсон ҳисобида мешавад. Он дар ниҳоди шахс эҳсосоти мусбиро бедор мекунад.

10. Тарбияи меҳнатӣ ва интиҳоби касб.

Меҳнат – ҷавҳари (моҳияти) иҷтимоии инсон ва шаҳрванд аст. Тарбияи меҳнатӣ дар оилаю боғча оғоз меёбад ва тадриҷан аз сода ба мураккаб, аз бесамар ба самаровар табдил меёбад.

11. Тарбияи иқтисодӣ.

Тарбияи иқтисодӣ ба шаҳрванд имконият медиҳад, ки дар низоми иқтисоди миллии кишвар ва иҷтимоии ҷомеа мақоми худро дошта бошад. Тарбияи иқтисодӣ аз оила оғоз ёфта дар муассисаҳои таълимӣ ва истеҳсолот давом меёбад.

12. Тарбияи экологӣ.

Ташкили тарбияи самарабахши экологии шаҳрвандон ба инсон имкон медиҳад, ки муҳити зист ва биосфераро ҳифз кунад, онҳоро дар муҳити тоза ва солим нигоҳ дорад.

13. Тарбияи сиёсӣ.

Тарбияи сиёсии шаҳрвандон аз ҳукуку озодиҳои сиёсӣ, ки дар Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон инъикос ёфтаанд, сарчашма мегирад.

14. Тарбияи ҷисмонӣ.

Тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш, иштирок дар мусобиқаҳои варзишӣ ба шахрвандон имкон медиҳад, ки аз ҷиҳати ҷисмонӣ пурқувват ва солим бошанд.

15. Тарбияи тафаккури интиқодӣ.

Нигоҳи интиқодӣ ба ҳама рӯйдодҳо омили пешгирии иштибоҳот мебошад.

16. Тарбияи таҳаммулпазирӣ.

Таҳаммулпазирӣ эҳтиром ба андешаҳои одамони дигар аст, шахс бояд нисбат ба ҳамсӯҳбат ва рақибаш таҳаммулпазир бошад, андешаҳои дигаронро босаброна гӯш кунад.

17. Тарбияи масъулиятшиносӣ.

Масъулият яке аз муҳимтарин хусусиятҳои ҷомеаи шахрвандӣ мебошад. Шахси масъулиятнок вазифаҳои худро дар сатҳи муассисаи таълимӣ, оила ва ҷои кор иҷро мекунад. Он кафолати оромии тарзи ҳаёти солим ва муҳити зиндагиву кор мебошад.

18. Тарбияи тарзи ҳаёти солим

Имрӯз барои шахрванд донишмандон он муҳим аст, ки истифодаи маводи муҳаддир, машрубот ва рушди СПИД барои Тоҷикистон ва тамоми ҷаҳон хатарнок мебошад.

Технологияҳои мақсадноки тарбиявӣ таълимӣ ба ташаккули қобилияти тартиб додани ҳатогҳои зиёд ва намунаҳои ибратомӯз нигаронида шудаанд. Арзиши тарбиявӣ татбиқи ин ғоя дар он аст, ки хонанда метавонад на танҳо рӯйхати ҳатогҳоро тартиб диҳад, балки метавонад намунаҳои зиёди ибратомӯз низ пешниҳод кунад. Ҳар яке аз ин равиҳо ҳадафҳои тарбиявӣ худро доранд ва онҳоро метавон ба таври зерин тавсиф кард. Ташхисшавандагии талаботҳои ташкили ҷараёни таълиму тарбия бо роҳи татбиқи технологияи инноватсионӣ боиси он мегардад, ки сифатҳои дониши хонандагон дар доираи омӯзиши фанҳои ба ҳам алоқаманд баланд карда шавад. Афзоиши дониши хонандагонро вобаста ба аз худ кардани ҳамаи фанҳои таълимӣ дар ҳар як чоряки таълимӣ метавон дар мониторинг нишон дод.

Мафҳуми “инноватсия” на танҳо ба эҷод ва паҳн кардани навовариҳо, балки ба он дигаргуниҳое ки хусусияти муҳим доранд ва тағйирот дар образи фаъолият ва тарзи тафаккур онҳоро ҳамроҳӣ менамоянд, низ дахл дорад. Категорияи навоарӣ на танҳо ба вақт (замон), балки ба хусусиятҳои сифатии тағйирот низ дахл дорад.

Имрӯз ҳар як омӯзгор роҳҳои муассири тақмили ҷараёни таълим, баланд бардоштани шавқу рағбати ва афзоиши қомеъҳои хонандагонро меҷӯяд. Вобаста ба ин, хоҳиши омӯзгорон барои беҳтар кардани сифати таълим, даъват ба гузариш аз усулҳои инфиродӣ ба технологияҳои педагогӣ ирроқкорона садо медиҳад.

Фазои таълимии муосир аз ду навъи раванди педагогӣ иборат аст - навоварона ва анъанавӣ. Навовариҳои педагогӣ аз ҷиҳати назариявӣ асоснок кардашуда, ҳадафманд ва ба амалия нигаронидашуда мебошад, ки дар се сатҳ амалӣ карда мешавад: дар сатҳи макро, сатҳи мезо ва сатҳи микро.

Навоарӣ дар сатҳи макро ба дигаргуниҳо дар кулли системаи таҳсилот таъсир мерасонад ва боиси тағйири парадигмаи он мегардад. Навоварӣ дар сатҳи мезо ба тағйир додани муҳити таълимии минтақа, ва муассисаҳои таълимии мушаххас равона карда шудааст.

Дар сатҳи мезо суҳан асосан дар бораи таъсиси муассисаҳои нави таълимӣ дар асоси равишҳои концептуалии нав меравад. Имрӯз дар Тоҷикистон чор навъи муассисаҳои таълимӣ мавҷуданд: элитавӣ -замонавӣ, бозорӣ (мувофиқи талаботи рӯз), таҷрибавӣ ва анъанавӣ.

Дар сатҳи микро навовариҳо ба эҷоди мундариҷаи нави ҳам курсҳои алоҳида ва ҳам маҷмӯи курсҳо (масалан, экологӣ ё гуманитарӣ); ё ба таҳияи тарзу усулҳои нави сохтори ҷараёни таълим; ё таҳияи технологияҳои нав, шаклу усулҳои нави таълим равона карда мешаванд.

Навовариҳои педагогӣ мувофиқи алгоритми муайян амалӣ карда мешаванд. П. И. Пидкасистий дах марҳиларо дар таҳия ва татбиқи навовариҳои педагогӣ зикр менамояд: [47;78].

1. Таҳияи аппарати меъёрӣ ва воситаҳои ченаки вазъи системаи педагогӣ, ки дигаргун карда мешавад. Дар ин марҳила бояд талабот ба навоарӣ муайян карда шавад.

2. Санчиши ҳаматарафа ва арзёбии сифати системаи педагогӣ барои муайян намудани зарурати ислоҳоти он бо ёрии воситаҳои махсус.

Экспертиза бояд ҳама ҷузъҳои системаи педагогиро фаро гирад. Дар натиҷа, бояд ба таври дақиқ муқаррар карда шавад, ки чӣ чизи кӯҳна, ғайримуассир ва ғайриоқилона ислоҳоти ниёз дорад.

3. Ҷустуҷӯи намунаҳои роҳи ҳалли педагогӣ, ки табиати пешгӯишаванда доранд ва барои моделсозии инноватсия метавонанд истифода карда шаванд. Дар асоси таҳлили бонки технологияҳои пешрафтаи педагогӣ маводеро пайдо кардан лозим аст, ки аз онҳо сохтори нави педагогӣ бунёд карда шаванд.

4. Таҳлили ҳамаҷонибаи коркардҳои илмӣ, ки ҳалли эҷодии масъалаҳои марбутатаи педагогиро дар бар мегирад (маълумот аз Интернет метавонад муфид бошад).

5. Тарҳрезии модели инноватсионии системаи педагогӣ дар маҷмӯъ ё қисмҳои алоҳидаи он. Лоихаи инноватсионӣ бо хосиятҳои мушаххасе сохта мешаванд, ки аз гунаҳои (вариантҳои) анъанавӣ фарқ мекунанд.

6. Ҳамгироии иҷрои ислоҳот. Дар ин марҳила, фардикунонии вазифаҳо, муайян кардани шахсони масъул, василаи ҳалли мушкилот, ташкили шаклҳои назорат зарурат дорад.

7. Коркарди татбиқи амалии қонуни маъруфи тағирёбии меҳнат. Пеш аз ҷорӣ кардани навоарӣ дар амал аҳамияти амалӣ ва самаранокии онро дақиқ ҳисоб кардан лозим аст.

8. Сохтани алгоритми татбиқ намудани навоариҳо дар амал. Дар педагогика алгоритмҳои умумии шабех таҳия карда шуданд. Дар онҳо амалҳои аз қабili таҳлили таҷриба барои дарёфт кардани ҷойҳои таҷдид ё иваз пешниҳодшуда, моделсозии навоариҳо дар асоси таҳлили таҷриба ва маълумоти илмӣ, таҳияи барномаи таҷриба, мониторинги натиҷаҳои он, ҷорӣ намудани тасҳеҳоти зарурӣ ва назорати ниҳой ҷой доранд.

9. Ворид намудани мафҳумҳои нав ё баррасии дубораи луғати касбии қаблӣ. Ҳангоми таҳияи истилоҳот барои татбиқи он дар амал принципҳои мантиқи диалектикӣ, назарияи инъикос ва ғайраро сармашқи қор қарор медиҳанд.

10. Ҳимояи навоариҳои педагогӣ аз навоварони қалбакӣ. Дар ин ҳолат, принципи оқилона ва асоснокии навовариро риоя кардан лозим аст. Таърих гувоҳӣ медиҳад, ки баъзан саъю кӯшишҳои зиёд, воситаҳои моддӣ, нерӯҳои иҷтимоӣ ва зеҳнӣ ба дигаргуниҳои нолозим ва ҳатто зараровар сарф карда мешаванд. Зарар аз ин амалҳо ҷуброннашаванда буда метавонад, бинобар ин ба навоариҳои бардурӯғи педагогӣ роҳ додан лозим нест. Намунаҳои зеринро ҳамчун навоариҳои бардурӯғ метавон номбар кард, ки танҳо тақлиди ғайрифаъолияти инноватсионӣ аст: тағйирдиҳии расмии лавҳаҳо дар муассисаҳои таълимӣ; муаррифии кӯҳна ҳамчун чизи куллан нав; табдилёбӣ ба нусхаи мутлақ ва нусхабардории усули эҷодии кадом як омӯзгори навоар бидуни қорқарди эҷодии он ва ғайра.

Аммо, монеаҳои воқеӣ дар равандҳои инноватсионӣ вучуд доранд. Олими рус В. И. Андреев монеаҳои зеринро зикр намудааст:[48;37].

- консерватизми (кӯҳнапарастии) як қисми муайяни омӯзгорон (консерватизми маъмурияти муассисаҳои таълимӣ ва мақомоти таълимӣ махсусан хатарнок аст);

- тақлиди кӯркӯронаи анъанаи “дар мо бе ин ҳам ҳамааш хуб аст”;

- набудани кадрҳои лозимии педагогӣ ва воситаҳои молиявӣ барои нигоҳдорӣ ва ҳавасмандсозии навоариҳои педагогӣ, алахусус барои муаллимони таҷрибакунанда;

- шароити номусоиди иҷтимоӣ-психологӣ муассисаи таълимии мушаххас ва ғайра.

Аз рӯи ақидаи К. Д. Ушинский, ҳангоми ташкили фаъолияти инноватсионӣ дар хотир бояд дошт, ки дар педагогика на таҷриба (технология), балки фикр, ки аз таҷриба ба даст омадааст, интиқол дода мешавад;

- омӯзгор бояд «таҷрибаҳои омӯзгорони дигарро» -ро “тавассути худ гузаронад” (тавассути рӯҳияи худ, нуқтаи назари мавҷуда, усулҳои фаъолият ва ғайра) ва усули худро таҳия намояд, ки то андозае ба сатҳи шахсият ва рушди касбии ӯ мувофиқ бошад;

- ғояҳои навоарона бояд возеҳ, муътамад ва ба эҳтиёҷоти воқеии таълимии инсон ва ҷомеа мувофиқ бошанд, онҳо бояд ба ҳадафҳо, вазифаҳо ва технологияҳои мушаххас табдил шаванд;

- навоарӣ бояд зехну воситаҳои ҳамаи (ё аксарияти) ҳаёти омӯзгоронро фаро гирад;

- фаъолияти инноватсионӣ бояд аз ҷиҳати маънавӣ ва молиявӣ ҳавасманд карда шавад, таъминоти ҳуқуқии фаъолияти инноватсионӣ низ зарур аст;

- дар фаъолияти педагогӣ на танҳо натиҷаҳо, балки роҳҳо, воситаҳо, усулҳои ноил гардидан ба онҳо низ муҳиманд [49;82].

Сарфи назар аз зарурати возеҳи навоариҳо дар педагогика, бо вучуди ин як қатор сабабҳо вучуд доранд, ки ба татбиқи онҳо дар раванди таълим монеъ мешаванд ва ин бешубҳа дар рушди педагогика то андозае монеа маҳсуб меёбад.

Дар ҳамаи сатҳҳо навоарии таълимӣ аз рӯйи панҷ марҳила рушд мекунад.

Марҳилаи аввал ташаббуси навоарӣ ва қабули қарор оид ба зарурати татбиқи навоариҳои навъи муайян мебошад. Ташаббусро бо ангезаи ботинии роҳбари ташкилот рӯи қор овардан мумкин аст, аммо ба эҳтимоли зиёд сабабаш фишори беруна ё дохилӣ аст: фармоиши вазорат, фармоиши соҳавӣ барои мутахассиси нав, тағйирот ва равандҳои дохилии ҳуди созмон. Тибқи меъёр, стратегияи инноватсионӣ ва корҳои таҳлилӣ оид ба татбиқи он бояд аз ҷониби роҳбаре дар сатҳи муовини ректор ва декан (директор, муовини директор) иҷро карда шавад. Аммо, амалан, дар аксари маврид ташаббуси навоарӣ аз боло маншаъ намегирад, баракс аз поин, аз ҷониби омӯзгорони навоар пешниҳод карда мешавад.

Марҳилаи дуум назариявӣ аст, яъне асосноккунӣ ва рушди инноватсияҳо дар асоси таҳлили психологӣ ва педагогӣ, пешгӯӣ кардани раванди навоарӣ ва оқибатҳои манфӣ ва мусбати он (иқтисодӣ, ҳуқуқӣ ва ғайра). Ин марҳила аз ҳама душвор аст, зеро фикрҳои педагогӣ ва қобилияти «дар бораи воқеияти дигари педагогӣ мулоҳиза кардан» иҷрои амалҳои зеринро дар назар доранд:

- донишони назарияи психологӣ-педагогӣ;
- қобилияти дар як концепсияи ягона ҷой додани ғояҳои худ;
- асоснок кардани зарурият ё ногузирии навоарӣ;
- зикри омилҳои ки ба татбиқи навоарӣ мусоидат менамоянд.

Ин марҳила инчунин дастгирии иттилоотии навоариҳои ба нақша гирифташударо дар назар дорад. Кори бодикқат дар марҳилаи дуум муваффақиятро дар марҳилаи ворид намудани навоариҳо ба раванди педагогӣ таъмин менамояд.

Марҳилаи сеюм - ташкилию амалӣ - ташкили сохторҳои нав, ки ба азхудкунии навоарӣ сахм мегузоранд: лабораторияҳо, гурӯҳҳои таҷрибавӣ ва ғайра. Ин сохторҳо бояд зудҳаракат, мухтор ва мустақил бошанд. Дар ин марҳила дарёфт кардани ҷонибдорони ғояи инноватсионӣ, махсусан аз ҷониби шахсони бонуфуз ва обрӯманди созмон муҳим аст. Илова бар ин, ба навоариҳои кормандони зиёди дигар, аз байни онҳое ки бевосита ба ин корҳо машғуланд, муносибати ҳавасмандкунанда нишон додан зарур аст. Ин марҳилаи раванди инноватсионӣ бо эътимоди аксар аъзои созмон ба зарурати навоарӣ ва эҷоди заминаи мусоиди эҳсосотӣ ва ҳавасмандгардонӣ анҷом меёбад.

Марҳилаи чорум таҳлилӣ буда, аз ҷамъбаст ва таҳлил кардани модели бадастомада иборат мебошад. Дар ин марҳила бояд доништа шавад, ки раванди инноватсионӣ дар кадом сатҳ татбиқ шуда истодааст; танзими вазъи муассисаи таълимӣ дар маҷмӯъ (ё ҳолати таълими фанни мушаххас) бо вазъи пешгӯишаванда, ки ноил гардидан ба он дар натиҷаи инноватсия ба назар гирифта шудааст, амалӣ карда шавад. Агар мувофиқат набошад, бояд ба саволи “чаро?” ҷавоб ёбем.

Марҳилаи панҷум воридсозист, он метавонад озмоишӣ бошад ва баъдан пурра гардад. Муваффақият дар ин марҳила аз се омил вобаста аст:

- аз пойгоҳи моддию техникии муассисаи таълимӣ, ки дар он инноватсия амалӣ карда мешавад;
- аз тахассуси омӯзгорон ва роҳбарон, аз муносибати онҳо ба навоарӣ дар маҷмӯъ, аз фаъолияти эҷодии онҳо;
- аз муҳити ахлоқӣ ва равонии ташкилот (дараҷаи ихтилофнокӣ, дараҷаи муттаҳидсозии кормандон, азкорравии кормандон, арзёбии ҷамъиятии кори онҳо ва ғайра).

Навоариҳои нисбатан муваффақ дар гурӯҳҳои нисбатан хурд (аз 500 то 1000 нафар) қорӣ карда мешаванд ва маъмулан метавон дар бораи гимназияҳо ва литсейҳо гуфт, ки дар он ҷо гузаронидани омодагии психологии кадрҳо ба навоарӣ осон ва бедор намудани эҳсоси дилгармӣ, эътимод ва муваффақияти мардум зудтар мумкин аст.

Зикр бояд намуд, ки ҳангоми татбиқи навоарӣ банақшагирии хавф (риск) зарур мебошад: ҳар навоариҳои ташкилии дувум дучори нокомӣ мешавад (яъне хавф 50% аст).

Ҷудо намудани омилҳои иҷтимоиву психологии татбиқи муваффақи навоарӣ бамаврид аст.

Дар ҳар як марҳилаи раванди инноватсия омилҳои иҷтимоиву психологие мавҷуданд, ки ё ин равандро ҷилавгирӣ, ё ташвиқ мекунанд ва ё бо роҳе онро тағйир медиҳанд.

Гурӯҳи якум омилҳои объективии муҳит буда, аз инҳо иборат мебошад:

- Сиёсати инноватсионии ташкилот, ки метавонад ҳам интенсивӣ ва ҳам эктенсивӣ бошад.
- Махсусиятҳои истеҳсолоти мушаххас (анъанаҳои касбӣ, муҳтавои фаъолияти меҳнатӣ, сохтори тахассусии коллектив, хусусияти вазифаҳои ҳалшаванда).

Гурӯҳи дуюм омилҳои субъективӣ буда, инҳоро дар бар мегиранд:

- Чинс ва синну сол. Маълум аст, ки занон нисбат ба мардон камхавсала (лоубол)анд, аммо бо вучуди ин, ба гуфтаи психологҳои амрикоӣ занҳо буданд, ки ба тағйирёбии куллии арзишҳо ва муносибатҳо дар соҳае ба монанди саноати телекоммуникатсия мусоидат намуданд.

- Сифатҳои шахсӣ. Ба сифатҳои ки ба татбиқи навоариҳо мусоидат менамоянд, натарсидан аз хавф, ҳавасмандӣ ба пешравию касбӣ, касбияти баланд ва ҷаҳду ҷадал дар навоариҳо дохил мешаванд. Равоншиносон маҳз ҳамин сифатҳоро дар таркиби мафҳуми «шахсияти навоар» мебинанд.

- таҳассус ва таълим. Барои роҳбари пешрафта доштани дониш дар соҳаи роҳбарӣ, тиҷорат ва инчунин донишҳои забонҳои хориҷӣ муҳим аст.

Ин хусусиятҳо ба ташаббускорон ва иҷрокунандагони раванди инноватсионӣ марбутанд ва дар ин нақш аксар вақт роҳбарони ташкилот бояд амал кунанд. Ба гуфтаи Р. О. Кричевский, иҷрокунандагон барои татбиқи бомуваффақияти сиёсати инноватсионӣ бояд дорои хусусиятҳои зерин бошанд:

- сатҳи маърифати кормандон ва мавҷудияти системаи махсуси тайёри ва бозомӯзии кадрҳо;

- тамосҳои иттилоотӣ ва огоҳии мардум, яъне, гирифтани маълумоти мувофиқ оид ба навоарӣ;

- ҳавасмандгардонии инноватсионӣ, майли ҳайати кормандон ба навоариҳо, ки дар аксари маврид аз ташкилотчиёни инноватсия вобаста мебошад [50;131].

Монеаи асосӣ барои ҷорӣ кардани навоариҳои таълимӣ дар амалияи муассисаи таълимӣ, мувофиқи мушоҳидаҳои мо, ҳолати сифатии дарси омӯзгорон ва сатҳи касбият мебошад. Масалан, технологияҳои нави таълим аз омӯзгор доштани маҳорати педагогиро талаб мекунанд. Инҳоянд он донишҳо ва малакаҳои нави педагогӣ, ки таҳияи технологияҳои таълимиро аз омӯзгор талаб менамоянд:

- қобилияти ташхис намудани ҳадафҳои таълим ва тарбия;

- дониши амиқу систематикӣ мавзӯ ва асосҳои илмӣ он;

- қобилияти таҷдиди маводи таълимӣ аз баёни индуктивӣ ба мантиқи ифодакунандаи проблемаи индуктивӣ-дедуктивии мавзӯи пурра, на ин ки як дарс;

- қобилияти ташкили кори мустақили хонандагон барои омодагӣ ба дарс;

- қобилияти истифодабарии услубҳои фаъоли таълим;

- қобилияти фароҳам овардани фазои мусоиди психологӣ, ҳамкориҳои байни таълимдиханда ва толибилм.

Хусусиятҳои таълиқи равандро инноватсионӣ дар таълим. Бовар дорем, таснифи Р. Л. Кричевский, ки мо дар кори худ истифода кардем, монеаҳои зиддинноватсиониро дар шароити системаи самарабахши иҷтимоӣ фарҳангӣ ва иқтисодии навъи ғарбӣ ошкор менамояд [51;64]. Ба гуфтаи А. И. Пригожин, дар ташкилотҳои ватанӣ, инчунин сабабҳои "хонагӣ" низ ҳастанд, ки аз тафаккур, тарзи ҳаёт ва анъанаҳо вобастаанд.

Инҳо:

- самтгирии бисёре аз коргарон на барои ба даст овардани муваффақият, балки барои гузашт аз ноқоғӣ;

- тарс аз хавфҳо ва мушкilot;

- сатҳи пасти даъвоҳо;

- дастурҳои ба монанди "дар хориҷа харидан осонтар", "ҳама гуна ташаббус ҷазо дода мешавад";

- набудани таваҷҷӯҳ ба ҳудудҳои ҳақиқӣ ва ҳудудҳои ҳаётӣ;

- фарҳанги дағалонаи пасти муошират дар маҷмӯъ ва махсусан дар муносибатҳои байниҳамдигарии хонандагон;

- набудани малакаҳои ҳушмуомилигӣ;

- дилбастагӣ ба тасаввуроти қолабӣ ва қобилияти пасти импровизатсия;

- дарки нодурусти диссертатсияи омӯзгорӣ худ ва дар натиҷа ҳудудҳои нопурра дар кор;

- нотаълимӣ ба рефлексияи бисёрсатҳа ва дар натиҷа, пас аз 10-15 соли пешаи омӯзгорӣ ба вучуд омадани фарсоиши эҳсосӣ [52;134].

Маҳз ҳамин чузъҳо дар таркиби кори касбии омӯзгор, на хусусиятҳои объективӣ ё субъективӣ он, ба андешаи мо, нерӯи оптималии эҷодӣ ва маҳсулнокии баландтарини кори омӯзгорро муайян мекунад. Мавқеи акмеологии касбӣ (аз юнонии акме - шукуфтан, акмеологӣ – боиси пешрафту шукуфой) ба сифати фаъолмандии омехтаи муайянкунандаи эҷодӣ ва хоҳиши азхудкунии услуби инноватсионии таҳқиқоти касбӣ хидмат мекунад.

Агар самтгирии касбии омӯзгор дар асоси арзишҳои муҳими иҷтимоӣ сурат гирад ва фаъолияти педагогӣ аз тарафи ӯ ба сифати бартарияти муҳим (на зарурати дилноҳох ё натиҷаи интиҳоби тасодуфӣ тақдир) пазируфта шуда бошад, агар амалҳо ва усулҳои воқеии ӯ таҷассуми фарҳанги касбии муосир ва анъанаҳои беҳтарини илми педагогӣ бошад, пас чунин мавқеъ манфиатҳои ҳам ҷомеа ва ҳам таълимгирандари пурра ифода менамояд. Чунин мавқеъро оптималӣ ҳисобидан мумкин аст, зеро маҳсулнокии баландтарини фаъолияти касбии омӯзгорро ташвиқ мекунад ва ба сӯи инноватсияҳои мусбӣ равона месозад.

Диалектикаи мураккаби муносибатҳо дар доираи раванди педагогӣ:

- 1) дар ягонагӣ ва мустақилияти равандҳое ки онро ташкил медиҳанд;
- 2) дар яклухтӣ ва тобеияти байниҳамдигарии системаҳои ҷудогонаи он;
- 3) дар мавҷудияти умумӣ ва нигоҳдории мушаххас ифода меёбад.

Усули бартариятдоштаи раванди таълим – таълим, тарбия – тарбия, рушд – рушд мебошад. Аммо ҳар яке аз ин равандҳои дар боло номбаршуда низ вазифаҳои бо ҳам алоқамандро дар ҷараёни комил иҷро мекунад: тарбия на танҳо функцияи тарбиявӣ, балки функцияҳои инкишофдиҳанда ва таълимиро низ иҷро мекунад ва таълим бе ҳамроҳии тарбия ва рушд ғайриимкон аст. Диалектикаи алоқаҳои байниҳамдигарӣ ба ҳадафҳо, вазифаҳо, мундариҷа, шаклҳо ва усулҳои ҷорисозии равандҳои аз ҷиҳати органикӣ ҷудонашаванда таъсири худро мегузорад, ки ҳангоми таҳлили онҳо хусусиятҳои бартаридошта низ бояд қайд карда шаванд. Дар мазмуни таълим ташаккули ғояҳои илмӣ, азхудкунии мафҳумҳо, қонунҳо, принципҳо, назарияҳо бартарият дорад, ки минбаъд ба рушду тарбияи шахсият таъсири калон мерасонад. Дар таркиби

тарбия ташаккули эътиқод, меъёрҳо, қоидаҳо, идеалҳо, тамоюли арзишӣ, муносибат, ангеа ва ғайра бартарӣ дорад, аммо ҳамзамон тасаввурот, донишҳо ва малакаҳо ташаккул меёбанд. Ҳамин тариқ, ҳарду раванд ба ҳадафи асосӣ - ташаккули шахсият оварда мерасонанд, аммо ҳар кадоми он барои расидан ба ин ҳадаф тавассути воситаҳои худ саҳм мегузорад.

Зарур аст, ки интихоби шаклҳо ва усулҳои расидан ба ҳадафро баррасӣ намуд. Агар дар таълим асосан аз тартиби қатъии танзимшудаи дарсҳои синфӣ истифода шавад, пас дар тарбия шаклҳои нисбатан озоди аз ҷиҳати иҷтимоӣ ғоиданок: ғаъолиятҳои ғоиданоки ҷамъиятӣ, варзишӣ, бадеӣ, муоширати ҳадафмандона ташкил кардашуда ва кори мувофиқи қувват бартарӣ доранд. Усулҳои (роҳҳои) дар асли худ ягонаи ноилшавӣ ба ҳадафро низ зикр менамоянд: агар омӯзиш пеш аз ҳама усулҳои таъсир ба бахши зеҳниро истифода барад, пас тарбия, бе рад кардани онҳо, бештар ба истифодаи воситаҳои таъсиррасонӣ ба соҳаҳои ҳавасмандкунанда ва самараноки эҳсосӣ майл дорад. Усулҳои назорат ва худназораткунӣ дар таълим ва тарбия хусусиятҳои худро доранд. Масалан, дар таълим назорати шифохӣ, кори хаттӣ, тестҳо, имтиҳонҳо ҳатман истифода мешаванд. Назорати натиҷаҳои таълим камтар танзим карда шудааст. Мураббӣён маълумотро тавассути мушоҳидаи пешрафти ғаъолият ва рафтори хонандагон, афкори ҷомеа, ҳаҷми иҷрои барномаи пешбинишудаи таълим ва худтарбиякунӣ ва дигар хусусиятҳои мустақим ва ғайримустақим мегиранд[53; 57].

3. Қонунмандиҳо ва марҳилаҳои раванди педагогӣ

Дар байни қонунмандиҳои умумии раванди педагогӣ инҳоро ҷудо мекунанд:

1. Қонунмандии динамикаи раванди педагогӣ. Андозаи ҳама тағйироти минбаъда аз андозаи тағйирот дар марҳилаи қаблӣ вобаста аст. Ин чунин маъно дорад, ки раванди педагогӣ ҳамчун ҳамкориҳои рушдкунандаи байни таълимдиҳанда ва толибилм дорои хусусияти тадриҷӣ ва "зина ба зина" мебошад; дастовардҳои ғосилавӣ ҳарчи бештар бошанд, натиҷаи ниҳой ҳамон қадар зиёдтар аст. Мо натиҷаи амали қонунро дар ҳар қадам мебинем - ҳамон

толибилм муваффақиятҳои баландтар ба даст меорад, ки натиҷаҳои ғосилавии баландтарро дошта бошад.

2. Қонунмандии ташаккули шахсият дар раванди педагогӣ. Суръат ва сатҳи ба даст овардашудаи рушди шахсият аз: 1) маврусият; 2) муҳити таълиму тарбия; 3) дохил намудан ба ғаъолияти таълимию тарбиявӣ; 4) тарзу усулҳои истифодашавандаи таъсироти педагогӣ вобаста аст.

3. Қонунмандии идоракунии чараҳои таълиму тарбия. Самаранокии таъсири педагогӣ аз:

1) шиддатнокии робитаи мутақобилаи байни мураббӣён ва тарбиятгирандагон;

2) ҳаҷм, хусусият ва асоснокии таъсироти ислоҳкунанда ба тарбиятгирандагон вобаста мебошад.

4. Қонунмандии ҳавасмандкунӣ. Маҳсулнокии чараҳои педагогӣ аз:

1) амали ҳавасмандкунии (мотиви) дохилии ғаъолияти таълиму тарбиявӣ;

2) шиддатнокӣ, хусусият ва тавсифи саривақтии ҳавасмандиҳои беруна (ҷамъиятӣ, педагогӣ, маънавӣ, моддӣ ва ғайра) вобаста аст.

5. Қонунмандии ягонагии эҳсосотӣ, мантиқӣ ва амалия дар раванди педагогӣ. Муваффақияти чараҳои таълим аз:

1) шиддат ва сифати дарки ҳиссиётӣ;

2) фаҳмиши мантиқии маводи азхудкардашуда;

3) татбиқи амалии маводи азхудкардашуда вобаста аст.

6. Қонунмандии ягонагии ғаъолияти берунӣ (педагогӣ) ва дохилӣ (маърифатӣ). Самаранокии раванди педагогӣ аз:

1) сифати ғаъолияти педагогӣ;

2) сифати ғаъолияти таълимию тарбиявии шахсии хонандагон вобаста аст.

7. Қонунмандии вобастагии раванди педагогӣ. Чараён ва натиҷаҳои раванди таълим аз:

1) эҳтиёҷоти ҷомеа ва шахс;

2) имкониятҳои (моддӣ, техникӣ, иқтисодӣ ва ғайра) ҷомеа;

3) шароити ҷоришавии раванд (ахлоқӣ-психологӣ, санитарӣ-гигиенӣ, эстетикӣ ва ғайра) вобаста аст

Аз андешаи хатое, ки гӯе муносибатҳои дар раванди педагогӣ амалкунанда бо қонунмандии номбаркардашуда хотима меёбанд, пешгирӣ бояд кард. Қонунмандиҳо хеле бештаранд, муҳаққиқон ба омӯзиши робитаҳои амиқ нав ворид шуда истодаанд.

Марҳилаҳои омодагӣ, асосӣ ва ниҳоиро метавон марҳилаҳои муҳим номид.

Дар марҳилаи омодагӣ вазифаҳои муҳими зерин ҳал карда мешаванд: таҳияи ҳадафҳо, таҳлили шароит, пешгӯии дастовардҳо, тарҳрезӣ ва банақшагирии рушди раванд.

Моҳияти муайянкунии ҳадафҳо (асоснокӣ ва муайян кардани ҳадафҳо) аз табиқ додани ҳадафи умумии педагогии дар назди системаи маориф истода ба вазифаҳои мушаххасе, ки иҷрои онҳо дар як қисмати раванди педагогӣ ва дар шароити мушаххаси мавҷуда сурат мегирад, иборат мебошад. Муайянкунии ҳадафҳо ҳамеша ба системаи мушаххаси раванди педагогӣ - таълимгоҳ, синф, дарс ва ғайра «алоқаманд» мебошад.

Гузоштани ҳадафи дуруст ва муайян кардани вазифаҳои раванд бе таҳлиси ғайриимкон аст. Таҳлиси педагогӣ (аз ҷониб. "диа" - шаффоф ва "гноз" - дониш) қоидаи таҳқиқотие мебошад, ки барои "муайян кардани" шароит ва ҳолатҳое, ки дар он раванди педагогӣ ҷорӣ мешавад, равона карда шудааст [54; 93]. Ҳадафи асосии он аз дарёфти тасаввуроти дуруст дар бораи сабабҳое иборат аст, ки барои ноил гардидан ба натиҷаҳои пешбинишуда кӯмак мерасонанд ё монеъ мешаванд. Ҳангоми таҳлис тамоми маълумоти зарурӣ дар бораи имкониятҳои воқеии омӯзгорон ва хонандагон, сатҳи омодагии қаблии онҳо, шароити раванд ва бисёр ҳолатҳои муҳими дигар ҷамъ оварда мешаванд. Таъкид кардан муҳим аст, ки вазифаҳои қаблан ба нақша гирифташуда мувофиқи натиҷаи таҳлис тасҳеҳ карда мешаванд: дар аксари маврид шароити мушаххас маҷбур месозад, ки онҳо ба имкониятҳои воқеӣ мутобиқ карда шаванд.

Зарурати гузариш ба таълими инноватсионӣ инчунин бо тағйироти кулӣ дар системаи маълумоти умумӣ муайян карда мешавад. Демократикунони ҳаёти муассисаи таълимӣ, тағйирёбии шаклҳои идоракунии таълим, тавсеаи мустақилияти таълимгоҳ ва омӯзгор, пайдоиши муассисаи нави таълимӣ (гимназияҳо, литсейҳо) истифодаи васеи технологияҳои нави таълимӣ дар муассисаи таълимӣ - инҳо ва дигаргуниҳои дигари сифатӣ ва миқдорие, ки дар ҳаёти муассисаҳои таълимии ватанӣ дар тӯли 30 соли гузашта рух додаанд, симои онро куллан тағйир доданд [55;92].

Аммо барои кор дар як таълимгоҳи рушдбанда ва рушддиҳанда, доштани танҳо омодагии ҳуби мавзӯӣ ва методологӣ кифоя нест. Боз ҷустуҷӯи доимии эҷодӣ, ҳалли эҷодии масъалаҳои таълиму тарбия, ки дар ҳар қадам ба вучуд меоянд, зарур аст.

Бори дигар масъалаҳои мундариҷа ва ҳадафҳои таълим ба миён меоянд, ки ба андешаи мо, зарурати бозгашт ба фаҳмиши мафҳуми «мактаби инноватсионӣ», яке аз номуайянтарин мафҳум дар илми педагогикаи муосири рус ва амалияро муайян намудааст.

Э. Д. Днепров дар китоби худ “Ислоҳоти мактаб байни “дирӯз” ва “фардо” фикрҳои дар озмуни лоиҳаҳои инноватсионии бунёди “Ташаббусҳои фарҳангӣ” (1994-1995) баёншударо ҷамъбаст намуда, муассисаҳои таълимии инноватсиониро чунин тасниф кардааст: “Вобаста ба сатҳ ва сифати рушди босуръат се чараҳои асосӣ-ҳолатро зикр намудан мумкин аст, ки сарҳади байни онҳо баъзан шартӣ ва норавшан мебошанд [56;111].

Якум: муассисаҳои таълимии авангардӣ ва пилотӣ (таҷрибавӣ), муассисаҳои лабораторӣ - пешгузаштаи бебаҳс бо фаъолияти устувор ва фаъолияти системавии инноватсионӣ мебошанд.

Дуюм: муассисаҳои таълимии таҷрибавӣ ва санҷишӣ-таҷрибавӣ, ки моделҳои нави фаъолияти таълимиро сохта ё қабул кардаанд, ё дар як ё якчанд самт таҷриба мегузаронанд.

Сеюм: муассисаҳои таълимии ҷустуҷӯӣ, пешрафта - бо нияти инноватсионии мушаххас, майл ба навсозӣ, пайдо кардани симои худ ва дарёфти роҳҳои ба даст овардани он мебошанд».

Ассотсиатсияи муассисаҳо ва марказҳои инноватсионӣ асосан бо чунин таснифот розӣ мебошад, аммо танҳо аввалинҳоро ба муассисаҳои инноватсионӣ мутааллиқ медонанд.

Мо дар зери мафҳуми фаъолияти инноватсионӣ чунин кори як муассисаи таълимиро мефаҳмем, ки барномаҳои пурраи таълимиро амалӣ карда, ба тағйироти усулии пояҳои фалсафии таълимгоҳ моҳиятан таъсир мерасонад ва чун натиҷа, хусусияти иртиботи байни субъектҳои раванди педагогӣ, мундариҷа ва хусусияти ҳаёти ҳам омӯзгор ва ҳам хонандаро дигаргун месозад. Ҳамаи ин ногузир ба як қатор таҷрибаҳои педагогии маҳаллӣ оварда мерасонад. Баръакси муассисаҳои таълимии таҷрибавии инноватсионӣ, онҳо натиҷаи идеяи назариявии овардашуда нестанд, балки амалияи тадриҷан тағйирёбанди навоаронаи ҳуди муассисаи таълимӣ мебошанд.

Муассисаҳои таълимии инноватсионӣ кайҳост ба як далели воқеии таҷрибаи ҷаҳонии педагогӣ табдил ёфтаанд. Ҳаракати навоарона дар соҳаи маориф ҳамеша вокуниши ҷомеаи таълимӣ ба даъватҳои замони худ ва ба мушкилиҳои воқеии муассисаҳои таълимии дар ин замони мушаххаси таърихӣ амалкунанда мебошад.

Имрӯз ҳуди мафҳуми «муассисаи таҳсилоти умумии инноватсионӣ» бо тасаввурот дар бораи инноватсия ҳамчун тағйироти мақсадноке ки ба муҳити татбиқ унсурҳои нави бавучудовардандаи гузариши система аз як ҳолат ба ҳолати дигарро ворид менамояд, алоқаманд карда мешавад.

Омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумии инноватсионӣ дар ҳама давраи замон дарк мекарданд, ки пояҳои фарҳанги воқеии педагогӣ нисбат ба замони мушаххаси таърихӣ татбиқи он дар соҳаи маориф амиқтаранд. Маҳз дар амалияи таълимӣ ва мушаххасан дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии инноватсионӣ, дар баробари раванди таълим ва таъмин намудани донишҳои ҳаётӣ ҳадди ақал барои ҳама, концепсияи мушаххаси фарҳангӣ ва

маърифатиро, ки на ҳама вақт бо концепсияи расмӣ мувофиқат мекунад, метавон татбиқ кард .

Муассисаҳои таҳсилоти умумии инноватсионӣ, ки ба таври мустақим пайдо шуда, бо категорияи мушаххаси кӯдакон ва падару модарони онҳо ҳамкорӣ мекунанд, дар давоми мавҷудияти худ як мундариҷаи муайяни педагогиро тавлид ва таҳлил мекунанд, ки бо шарт ба даст овардани натиҷаи мусбат, онро бо илми педагогӣ омехтан мумкин аст [57; 93].

Раванди ташкили таълимгоҳҳои инноватсионӣ имрӯзҳо шумораи зиёди муассисаҳои гуногуни таҳсилоти умумиро фаро мегирад. Дар айни ҳол, бисёр муҳаққиқон ҳатто ҳама гуна муассисаеро, ки ягон навъи наовариро истифода мекунанд, инноватсионӣ меҳисобанд.

Дар баъзе муассисаҳои таълимӣ ин ҷустуҷӯҳо худҷӯш ва беҳудаанд. Гурӯҳҳои дигари омӯзгорон дар зерӣ таъсири афкоре, ки агар наовар набошӣ, ҳозиразамон нестӣ, дар таълимгоҳҳои худ тағйиротро оғоз мекунанд. Агар ин ҳолат дарк карда нашавад, таҷрибаи ин гурӯҳи гуногуни муассисаҳои таълимӣ, ки даъвои наоварӣ доранд, таҳлил карда нашавад, пас, ба зудӣ ба ҳулосае омадан мумкин аст, ки ҳамаи таълимгоҳҳо наоварона ҳисобида мешаванд ва ҳуди мафҳуми инноватсия маънои худро гум мекунад [58;84].

Инҳо ва масъалаҳои бисёри дигар ба коркарди проблемаҳои мушаххаси муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии инноватсионӣ вобастаанд:

- ташаккули омӯзгори муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии инноватсионӣ;
- мушкилоти мундариҷаи таҳсилот, ки ба мафҳуми муайяни фарҳангӣ ва маърифатӣ мувофиқат мекунанд;
- мувофиқкунии ҷузъи мушаххаси таълимии муассисаи таҳсилоти умумии инноватсионӣ бо таъмини ҷузъи асосии дониш;
- мушкилоти идоракунии муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии инноватсионӣ.

Дар раванди ташаккули ҳама гуна муассисаҳои инноватсионӣ дар фаъолияти касбии таълимдиҳандагон равишҳои наवे пайдо мешаванд, ки тибқи қоида дорой яке аз самтҳо: лоиҳавӣ ё таҳқиқотӣ мебошанд.

Дар муассисаҳои таълимии лоиҳавӣ навоарӣ як ҷузъи ҳаёти таълимгоҳ шинохта шуда, дар якҷоягӣ бо лоиҳаи мушаххас амалӣ карда мешавад. Як гурӯҳи омӯзгорон ин лоиҳаи таълимиро таҳия мекунанд ва муассисаи таълимӣ ба сӯи марҳилаҳои татбиқи он ба "ҳаракат" оғоз мекунад.

Дар навъи дигари муассисаҳои таълимӣ (мактабҳо-лабораторияҳо) навоарӣ пеш аз ҳама ба туфайли татбиқи барномаи ҳамаҷонибаи таҳқиқот дар ҳуди муассиса сурат мегирад. Воқеан, ҳар як муассисаи таълимие, ки ба ҷорӣ кардани навоариҳои системавӣ шурӯъ менамояд, аз ибтидо ба ҳалли мушкилоти амалӣ дучор меояд. Ҳатто дар мавриди амалисозии системаи мавҷудаи маърифатӣ фарҳангӣ, омӯзгорон бояд пеш аз ҳама бо ин системаи таълимӣ пурра шинос шаванд, усулҳои фанҳои мушаххаси таълимиро омӯзанд ва ба асосҳои психологӣ ин низомии таълимӣ сарфаҳм раванд [59;86].

Фаъолиятҳои ғояҳои назариявии ягон системаи таълимиро дар амалияи мактабӣ амалӣ намуда, омӯзгорон ҳар дафъа ба саволҳои дучор мешаванд, ки ба онҳо ҷавоби аниқ ва муайян додан мумкин нест. Дар як ҳолат, ин вобаста ба он аст, ки ҳуди системаҳои таълимӣ тағйиротро идома медиҳанд.

Дар айни замон Ҷумҳурии Тоҷикистон як низомии нави таҳсилотро барои ворид шудан ба фазои таҳсилоти ҷаҳонӣ таҳия карда истодааст. Ин раванд ҳамроҳ бо тағйироти назаррас дар назарияи педагогӣ ва амалияи раванди таълиму тарбияро амалӣ карда мешавад.

Парадигмаи таълимӣ тағйир меёбад: мундариҷаи дигар, муносибатҳои дигар, ҳукуқи дигар, рафтори дигар, тафаккури дигари педагогӣ пешниҳод карда мешавад. Усулҳои анъанавии иттилоот - нутқи даҳонӣ ва хаттӣ, алоқаи телефонӣ ва радиӣ ҷои ҳудро ба дастгоҳҳои таълимии компютерӣ ва истифодаи шабакаҳои телекоммуникатсионии микросӣ ҷаҳонӣ медиҳанд. Ба тарбияи маънавии шахсият, ташаккули ҳислати маънавии инсон аҳамияти махсус дода мешавад [60;88].

Дар соҳаи маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон имрӯз принципи вариантнокӣ эълон шудааст, ки имкон медиҳад раванди педагогӣ мувофиқи ҳар гуна модел, аз ҷумла модели ҳуқуқи муаллиф интиҳоб ва тарҳрезӣ карда шавад. Ҳамзамон ташкили як навъ муколама байни системаҳои гуногуни педагогӣ ва технологияҳои таълимӣ ва дар амалия санҷидани шаклҳои нав муҳим аст.

Аз тамоми самтҳои инноватсионии рушди таълими муосир, имрӯз мо дар бораи технологияҳои муосири педагогӣ (технологияҳои таълимӣ) сӯҳбат хоҳем кард. Аммо, пеш аз он ки дар бораи технологияҳои педагогӣ сухан ронем, дар бораи шахсияти ҳуди омӯзгор чанд сухан гуфтанро ҷоиз медонем. Бидуни омӯзгори муосир, бидуни андешаҳои ҳозиразамонаш дар бораи навсозии маориф ва илми ҷумҳурий, ягон технологияи муосиртарини педагогӣ наметавонад чизеро тағйир диҳад. Яке аз меъёрҳои муҳимтарини маҳорати педагогӣ дар педагогикаи муосир маҳсулнокии омӯзгор доништа мешавад, ки дар азҳудкунии сад дарсади толибилмон ва таваҷҷӯҳи сад дар сади онҳо ба ин мавзӯ зоҳир мешавад, яъне омӯзгор устод аст, устодест, ки ҳама гуна кӯдакро таълим дода метавонад.

Маҳорати касбии омӯзгор дар натиҷаҳои хуби бадастовардаи он хонандаҳое равшан зоҳир мешавад, ки маъмулан чун беҳавсала, ноқобил ва кундфаҳм шинохта шудаанд [61;128].

Аксари муҳаққиқон чунин мешуморанд, ки пеш аз ҳама баррасии масъалаи шахсияти омӯзгори дорои қобилияти эҷодии педагогӣ ва дорои малакаҳои педагогӣ зарур аст.

Унсурҳои асосии муайянкунандаи шахсияти омӯзгор инҳоянд: касбият, салоҳият, маҳсулноки, сифатҳои шахсии ба иҷтимоиёт нигаронидашуда.

Шахсияти омӯзгор дар низоми анъанавии таълимӣ:

Омӯзгор ҳангоми истифодаи ин технология диққати худро ба пахши(транслятсияи) мундариҷаи тайёри таълимӣ равона мекунад.

Беш аз ҳама, омӯзгор ҳангоми тайёри ба дарсҳо барои ёфтани вариантҳои самарабахши пешниҳоди маводи нав ва воситаҳои визуалии ҳамроҳ бо он машғул аст.

Дар ин ҳолат, пешниҳоди иттилоот ба хонандагон, ки дар доираи барнома муайян карда шудааст, қариб ҳамеша дар шакли монологи омӯзгор сурат мегирад. Аз ин лиҳоз, дар чараёни таълим мушкилоти зиёд пайдо мешаванд. Мушкилоти асосӣ инҳоянд: сатҳи пасти малакаҳои муошират, имконнопазирии гирифтани ҷавоби мушаххас аз хонанда ва арзёбии мавзуи баррасишаванда. Омӯзгор бо дониши омода ба синф медарояд, мекӯшад хонандаҳоро ба фаъолияти худ ҷалб намояд, ба тобеияти низоми худ дарорад. Дар чунин система номутобиқатии байни танзимоти омӯзгор ва хонанда вучуд дорад, танзимоти омӯзгорон ба фармоиши иҷтимоӣ, ба шартҳои ногузири таълими барномаҳо нигаронида шудаанд [62;128].

Мушоҳидаҳои дарсҳо ба хулосае меоваранд, ки омӯзгорон дар аксари маврид ба сифати муносибати ҳамкорӣ итоаткорӣ ва иҷрои софдилонаи амалҳои дарсиро қабул мекунанд. Хонандаҳо ҳамкориро ҳамчун фаъолияти муштарак дар гирифтани донишҳои нав, эътимод ба муносибатҳои байнишахсӣ мефаҳманд. Чӣ тавре ки қаблан қайд карда шуд, омӯзгор бо ҳадафи асосӣ - пешниҳоди маълумоти нав ба хонандагон ба синф меравад. Омӯзгори ботаҷриба медонад, ки маълумоти омӯзгор ҳанӯз дониши хонанда нест. Технологияи тавзеҳотӣ ва тасвирӣ дар чараёни таълим ба омӯзгор нақшу мақоми махсус медиҳанд. Дар дарси ӯ на танҳо мавқеи фаъол, балки ҳукмфармоист: ӯ фармондеҳ, довар, сарвар аст, ба назар чунин менамояд, ки дар пояи ҳайкал истодааст, аммо ҳамзамон барои ҳамаи амалҳои ки дар синф рух медиҳанд, эҳсоси азиятдиҳандаи масъулият мекунанд. Мутаносибан, хонанда нақши ғайрифаволро мебозад, ки аз риояи ҳомӯшӣ ва иҷрои қатъии дастурҳои омӯзгор иборат аст, дар ин ҳолат толибилм ба иҷрои ҳеҷ амале масъул нест. Хонандагон дар дарс қариб ки мустақилона кор ё фикр намеkunанд, балки нишаста гӯш ба ҳарфи омӯзгор медиҳанд ё супоришҳои муқаррарии ӯро иҷро мекунанд.

Кӯдаконро дар руҳияи масъулиятшиносӣ тарбия намудан барои омӯзгор хеле душвор ҳаст. Бисёре аз омӯзгорон ба оқилона будани ин иқдомҳо шубҳа доранд ва метарсанд, ки кӯдакон аз назорати онҳо мебароянд. Сабаб дар

он аст, ки омӯзгорон мекӯшанд омӯзгори хуб бошанд ва "хуб" дар фаҳмиши онҳо касест, ки намегузорад кӯдакон хато кунанд ва бо ҳар роҳ зиндагии онҳоро осонтар кардан мехоҳад [63;132].

Омӯзгорон масъулият ва вичдон доранд. Маҳз барои ҳамин, онҳо на танҳо барои ба воя расонидани кӯдакон, балки барои ҳама чизе ки бо онҳо дар ҳаёт рӯй дода метавонад, бори масъулият бар дӯш доранд. Омӯзонидани масъулият – реша дар боварӣ ва эҳтиром дорад. Ҳам кӯдакон ва ҳам калонсолон, аз ҷумла омӯзгорон, хато мекунанд. Бигзор қудак таҷрибаи хато кардан ва пайдо намудани роҳи ҳалли онҳоро дар кӯдакӣ, вақте ки бори масъулияти одамони атрофашро бар дӯш надорад, ёд гирад.

Барои табдили додани иттилоот ба дониш, омӯзгор бояд хонандаро “маҷбур кунад”, ки мустақилона ҳам дар синф ва ҳам дар хона корҳои кофӣ анҷом диҳад, назорат ва арзёбии натиҷанокии онҳоро таъмин намояд. Назорат ва арзёбӣ ба он оварда мерасонад, ки хонандаҳо маводи навро меомӯзанд, аммо дар ин маврид як қатор оқибатҳои манфии психологӣ ба вуҷуд меоянд. Маълум аст, ки омӯзгори синфҳои ибтидоӣ қариб дар ҳамаи хонандагон малакаҳои хониши сарсариро инкишоф медиҳанд, аммо аксар вақт аз сабаби маҷбуриятҳои беруна хоҳиши хондан дар онҳо гум мешавад. Аз ин рӯ, омӯзгори синфҳои миёна ва боло бо таассуф қайд мекунанд, ки бисёре аз хонандагони муассисаҳои таълимӣ кам мехонанд, хато мекунанд ва ҳангоми муҳокимаи мавод мушкилот дар шарҳи маънии калимаҳо ва ибораҳо ба вуҷуд меоянд, фаҳмиши нокифояи маънои хондан, ҳатто дубора хондани матн - вазифаи душвортарин барои бисёриҳо мебошад. Барои касе пӯшида нест, ки маҳз ҳамин сабаб ақибмони кӯдакони бисёрро дар таълим шарҳ медиҳад. Оқибатҳои маҷбуркунӣ дар байни хонандагон дар адами (набудани) ташаббус, хоҳиши машғул нашудан ба ҳама гуна кор, афсурдаҳои умумӣ ва баъдан пурра аз байн рафтани малакаву маҳорат зоҳир мешавад.[64;153].

Нерӯи омӯзгорон барои бартараф намудани хоҳиши нахондани кӯдакон сарф мешавад. Кор душвор ва зӯрнорас мешавад.

Замоне Д. И. Менделеев пешниҳод карда буд: омӯзгоре ки барои ба ҳадди имконпазир ворид намудани маводи таълимӣ ба майнаи хонандаҳо кӯшиш ба харҷ медиҳад, набояд фаромӯш кунад, ки оташдони пур аз ҳезум намесӯзад, балки дуд мекунад.

Чадвали муқоисавии фаъолияти омӯзгорон дар таълими технологияи анъанавӣ ва рушдбанда чунин ба назар мерасад (Ниг. ба чадвали 3).

Чадвали 3

Механизмҳои ташкили чараҳои дарс бо усулҳои анъанавӣ ва рушддиҳандаи таълим

Тарзи фаҳмондадиҳии таълим	Унсурҳои фаъолият	Тарзи фаъолмандонаи таълим
Аз тарафи омӯзгор пешниҳод карда мешавад	1. Ҳадаф – модели ояндаи дилхоҳ, натиҷаи пешбинишаванда	Дар раванди шубҳанокӣ тасмимгирии ботинии ҳадафҳои минбаъда аз тарафи хонандагон таъмин
Ҳавасмандкунии берунии фаъолият истифода карда мешаванд.	2. Ҳавасмандкунии барангезандаҳои ба фаъолият водоркунанда	Таъя ба ҳадафҳои дохили фаъолият
Аз тарафи омӯзгор интихоб карда мешаванд, дар аксари маврид ҳадафҳои муқаррарии аз омӯзгор вобаста набуда истифода карда мешаванд.	3. Восита – тарзҳои, ки бо ёрии онҳо фаъолият амалӣ карда мешавад.	Интихоби яққояи воситаҳои гуногуни таълимӣ ва мақсадҳои мушобеҳ бо хонандагон
Амалҳои баръакс аз тарафи омӯзгор пешбинӣ кардашуда ташкил карда мешаванд.	4. Амал кардан чузъи асосии фаъолият аст.	Вариантнокии амал, ташкили вазъияти интихоб мувофиқи имкониятҳои
Пайгирии натиҷаи берунӣ, ва муҳимтар аз ҳама, сатҳи азхудкунӣ	5. Натиҷа маҳсули маънавӣ ё моддӣ.	Тағйироти мусбии ботинии шахс дар раванд асосӣ ба ҳисоб меравад
Муқоисаи натиҷаи ба даст омада бо меъёрҳои қабули умум	6. Баҳодихӣ – маҳаки расидан ба мақсад	Худбаҳодихӣ дар асоси истифодаи меъёрҳои инфиродӣ

Ҳамин тариқ шахсияти омӯзгорро ҳамчун омӯзгори касбӣ ва як шахси эҷодкор мавриди таҳқиқ қарор дода, ба таҷрибаи таърихӣ таълимоти тасаввуф рӯ овардан мумкин аст.

Ҳашт ӯҳдадории омӯзгор дар таълимоти тасаввуф:

1. "Вазифаи аввалиндараҷаи омӯзгор аз он иборат аст, ки хонандагонро мафтун ва бо онҳо тавре муносибат кунад, ки гӯё ба фарзанди худааш мекарда бошад." (Омӯзгор бояд дар бораи беҳбудии шогирдонаш мисли падар ё модар ба фарзандон ғамхорӣ кунад. Омӯзгор бояд камбудихои шогирдро ҳамеша дар ёд дорад, аммо, ба монанди падару модар, онҳоро барои ин камбудихо низ дӯст дошта тавонад.)

2. "Вазифаи дуюми омӯзгор пайравӣ намудан ба Қонунгузор аст: ӯ набояд барои кори худ интизори подош шавад ... набояд музд ё миннатдорӣ қабул кунад."

(Омӯзгор одатан машғулияти муайян ва ҳунари худро дорад, ки он аз ҷиҳати молиявӣ ба хонандагон вобастагӣ надорад. Омӯзгор бояд аз хонанда барои хоҳиши таҳсил миннатдор бошад, самараи меҳнати худро бинад, барои ояндаи дур кор кунад).

3. "Омӯзгор набояд ҳеҷ гоҳ аз маслиҳат додан ба хонанда худдорӣ кунад ва агар хонанда омода набошад, ба ӯ имкон надихад, ки корҳои наметавонистаашро иҷро намояд,".

4. "Барои дур кардани хонанда аз роҳҳои бад омӯзгор бояд ба таври киноя суҳан ронад, ошкор нагӯяд, ба ҷои дағалӣ бо меҳрубонӣ фаҳмонад ..."

5. "Омӯзгоре ки як фанни мушаххасро таълим медиҳад, набояд дигар илмҳоро дар назди хонандагон паст занад."

Мо аксар вақт ин ҳақиқатро фаромӯш карда, фанни худро хеле муҳим ва ҳамкасбони худро камсалоҳият меҳисобем. Ва боз як чизи дигар: он қадар муҳим нест, ки хонанда чӣ омӯхта бошад, муҳим он ки чизе ёд гирад.

6. "Омӯзгор бояд хонандаро бо он маълумоте маҳдуд кунад, ки зураш ба фаҳми он мерасад, аз вай чизҳои талаб накунад, ки зеҳнаш онро қабул

намекунад, то ки хонанда мавзуи машғулият дилхунук ва сараш гаранг нашавад.

7. "Омӯзгор бояд ба хонандагони қафомонда (ноқобил) танҳо ҳамон чизеро таълим диҳад, ки ба фаҳмиши маҳдуди онҳо мувофиқ аст. Одатан, ҳама фикр мекунанд, ки қобилияти азхудкунии ҳама гуна илми мураккабро доранд. Ҳатто одамони камсаводтарин низ дар байни мардум табиатан аз камоли ақли худ шодмонӣ мекунанд."

8. "Омӯзгор бояд чизеро ки меомӯзонад, иҷро кунад ва нагузорад, ки аъмолаш суҳанони ӯро нодуруст бароранд." Омӯзгор, пеш аз ҳама, манбаи иттилоот нест, балки намунаи зиндаи самаранокии таълим мебошад.

Ҳамин тариқ, шароити педагогии татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ барои ташкили раванди таълиму тарбия тавассути ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, инчунин ороиши наовариҳои муассисаи худ, аз таҷрибакунандагон талаби дарки ин равандҳоро менамояд.

Бояд қайд намуд, ки дар педагогикаи мо равандҳои зерин қаблан ба таври амалӣ омӯхта нашудаанд ё ҳеле кам мавриди омӯзиш қарор гирифтаанд: давраҳои фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти умумии инноватсионӣ ва равандҳои инноватсионӣ дар маҷмӯъ, технологияи фаъолияти инноватсионӣ, манбаҳои наовариҳои педагогии маҳаллӣ, раванди ба расмият даровардани онҳо дар наовариҳои системавӣ.

Ҳамин тариқ зарур аст, ки хусусиятҳои татбиқи технологияҳои инноватсионии таълимӣ дар раванди таълиму тарбияи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ба назаргирифта ин самтро аз диди нав ба роҳ монем.

1.3. Истифодаи технологияҳои иттилоотии нав ва нақши онҳо дар беҳтар шудани самаранокии натиҷаҳои таълиму тарбия ва сифати таҳсилот дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ

Дар системаи таълим нақши муҳимро дар раванди таҳия ва истифодаи технологияҳои иттилоотӣ системаи маориф, алаҳхусус муассисаи таълимӣ

ҳамчун манбаи асосии омодаسازی кадрҳои ояндаи маълумотдор ва соҳибхтисос ва пойгоҳи пурқуввати таҳқиқоти бунёдӣ ва амалии илмӣ иҷро мекунад. Системаи маориф, аз як тараф истеъмолкунанда ва аз ҷониби дигар, истеҳсолкунандаи фаъоли технологияҳои муосири иттилоотӣ мебошад ва ин вижагии он ба шумор меравад. Технологияҳои дар системаи маориф тавлидшуда берун аз марзҳои он истифода мешаванд. Ин аз имконоти татбиқи амалии консепсияи гузариш аз иттилоотонии таълим ба иттилоотонии ҷомеа шаҳодат медиҳад.

Барои фаҳмидани нақши технологияҳои муосири иттилоотӣ дар раванди таълим, дарки моҳияти он зарур аст. Дар баъзе ҳолатҳо, технологияи иттилоотӣ самти муайяни илмиро мефаҳмонад, дар ҳолатҳои дигар - роҳи мушаххаси кор бо иттилоотро. То ҷое ҳамаи технологияҳои педагогӣ ягон маъно доранд ва аз ҷумлаи тарзҳои иттилоотӣ мебошанд, зеро чараҳои таълиму тарбия ҳамеша ҳамроҳ бо мубодилаи иттилоот байни омӯзгор ва хонанда аст. Аммо ба маънои муосир технологияи иттилоотии таълим (ТИТ) - технологияи педагогӣ мебошад, ки усулҳои махсус, барномаҳо ва воситаҳои техникии махсус (кино, аудио ва видео, компютер, шабакаҳои телекоммуникатсионӣ)-ро барои кор бо иттилоот истифода мекунад. Моҳияти иттилоотонӣ дар соҳаи маориф фароҳам овардани шароити мусоид барои омӯзгорон ва хонандагон барои дастрасии озод ба маълумоти фарҳангӣ, маърифатӣ ва илмӣ мебошад.

Масъалаи иттилоотонӣ ва вобаста ба он компютеркунонии ҳамаи соҳаҳои фаъолияти инсон яке аз масъалаҳои глобалии ҷаҳони муосир мебошад. Аз ин рӯ, татбиқи технологияи компютериро дар соҳаи маориф метавон як қадами мантиқӣ ва зарурӣ дар рушди ҷаҳони муосири иттилоотӣ номид. Асосноккунонии зарурати таъчилан дар амал ҷорӣ намудани технологияи компютерӣ ва техникаи микропроцессорӣ ду раванди ба ҳам алоқамандро дар бар мегирад [65;149].

Аввалан, имкониятҳои азими техникӣ ва амалиётҳои компютер дорони маводи дидактикии ғайриқобили муқоиса бо воситаҳои пешинаи таълимии

истифодашаванда мебошанд, ки метавонанд дар чараёни таълим истифода гарданд ва бояд истифода ҳам шаванд.

Дуввум, самаранокии воқеии пешрафти илмӣ ва техникӣ (истифодаи васеи компютерҳо яке аз зухуроти мушхури он аст) ба дараҷаи ҳалқунанда аз тарбияи кадрҳо дар сатҳи талаботи муосир вобаста аст.

Аз ин рӯ, омӯзиш ва истифодаи технологияи компютерӣ дар чараёни таълиму тарбия чузъи таркибии омода кардани хонандагон ва донишҷӯён ба ҳаёти минбаъдаи корӣ мебошад. Дар хотир бояд дошт, ки барои аксари хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олий касби оянда асосан бо компютер алоқамандӣ пайдо мекунад.

Татбиқи пайгирона ва муназзами технологияҳои компютерӣ ва коммуникатсияи шабакавӣ дар раванди педагогӣ метавонад на танҳо захираҳои мавҷудаи воситаҳои методологиро густариш бахшад, балки шаклҳои мавҷудаи таълимро пурра тағйир диҳад.

Пайдоиши роҳи нави сарфаи иттилоот ва интиқолдиҳандагони нави иттилоот (дискҳои магнитӣ, диски нарма, диски саҳт, компакт-дискҳо ва CD-ROM) яке аз бузургтарин ихтироот дар таърихи инсоният доништа мешавад. Он ворида тамоми соҳаҳои фаъолияти зеҳнӣ гардида, бо зухураш тасаввуроти тамоман навро дар бораи имкониятҳои коркарди иттилоот, усулҳо ва шаклҳои нави кор, сатҳи нави амнияти иттилоотӣ барои ҷомеа ба вучуд овард. Ба ин маъно, ҳақ дорем дар бораи фарорасии даврони технологияи компютерӣ ҳамчун ҳалқаи нави тамаддун суҳан бигӯем.

Педагогика чузъи ҷудонашавандаи ҳар як тамаддун буда, аз фарҳанги замони худ ҳамаи хосиятҳо ва аломатҳои он, аз ҷумла роҳҳои мавҷудаи нигоҳдорӣ ва коркарди онро мегирад. Аз ин рӯ, вуруди тамаддуни компютерӣ ба педагогикаи компютерӣ комилан мантиқӣ ва зарур аст. Ин ба таври маҷмӯъ буд. Мушаххасан, ворид шудани компютерҳо ба чараёни таълим дар зиндагӣ шумораи зиёди шаклҳои нави корро ба вучуд овард, ки бо усулҳои анъанавӣ тасаввурнопазир ва ғайриимкон буданд.

Пайдоиши китобҳои дарсӣ дар асоси гиперматн, дастурҳои мултимедиявӣ ва энциклопедияҳо, имконияти ташкили алоқаи шабакавӣ дар миқёси гуногун, аз синф то Интернет, сохтани барномаҳои интерактивии омӯзишӣ ва тренажёрҳо - ҳамаи ин дар якҷоягӣ барои хонандагон як доираи васеи фаъолиятҳои таълимиро боз мекунад, ки истифодаи онҳо чараёни таълимиро куллан тағйир медиҳад. Тағйирот дар шаклҳои кори омӯзгор низ назаррас аст - компьютер қодир аст сохтор ва усулҳои кори ӯро берун аз дарс қомилан тағйир диҳад (худтаъминкунӣ, ҷамъоварӣ ва систематизатсияи маълумот, омодагӣ ба дарсҳо ва ғайра) [66;111].

Хусусияти гуногуни инкишофи шароити педагогӣ дар адабиёти илмӣ, ки ташкили фаъолияти инноватсиониро таъмин мекунад, бо мавҷудияти фарқият дар муайян кардани ҳадафҳои мушаххаси таҳқиқот, мундариҷаи навоарӣ ва дигар омилҳо шарҳ дода мешавад.

Дар чараёни таҳқиқоти назариявӣ ва таҷрибавӣ мо шароити педагогиро муайян намудем, ки ба татбиқи мақсадноки технологияҳои инноватсионии таълим дар раванди таълиму тарбия мусоидат мекунад. Маълум месозем, ки дар зерин мафҳуми “шароит” чиро дар назар дорем.

Дар таърифҳои луғатҳо “шароит” ҳамчун ҳолате шарҳ дода мешавад, ки чизе аз он вобаста аст. Энциклопедияи фалсафӣ "шароитро" -ро ҳамчун "чизе, ки як чизи чизи дигар аз он вобаста аст ва он чиз мавҷудияти ашъе, ҳолат, равандро имконпазир мегардонад ..." шарҳ додааст. Яъне, шароит категорияест, ки чунин муносибатҳои объектро ба зухуроти атрофи он ифода мекунад, ки бе онҳо вай пайдо намешавад ва вуҷуд дошта наметавонад [67; 93].

Акнун муайян менамоем, ки таҳти мафҳуми "шароити педагогӣ" чиро мефаҳмем. Таъсирҳои беруна ба шахсият аз ҷониби омӯзгор аз як тараф ба рушди шахсият мустақиман таъсир мерасонанд ва аз тарафи дигар, муҳимтар аз ҳама, "муҳити таълимӣ"-ро барои ҳавасмандгардонии худидоракуни ва худрушддиҳии шахсияти ӯ эҷод мекунад.

Ворид намудани технологияҳои инноватсионии таълимӣ ба ҷараёни таълиму тарбияи муассисаи таълимӣ бояд тавассути шароити педагогӣ маҷмӯи мундариҷа, шаклҳо, тарзу усулҳо ва ташкили ин равандро таъмин намоянд.

Шароити педагогӣ ба ҳайси талабот ба мундариҷа, ташкили раванд ва муҳите, ки дар он раванд ҷараён пайдо мекунад, амал мекунад. Ба ақидаи мо, ин шароит бояд ба дастгирии роҳати равонӣ, рушди равандҳои маърифатӣ, эҳсосӣ ва иродатӣ, ҳавасмандгардонии фаъолияти эҷодии субъектҳои раванди таълим равона карда шаванд.

Шароити ташкилию педагогии дар таҳқиқоти мо пешниҳодшуда интегратсияшаванда ба ҳисоб мераванд ва маҷмӯи ҷораҳои ташкили раванди таълиму тарбия дар муассисаи таълимиро ифода мекунад, ки татбиқи бомуваффақияти технологияҳои таълимиро дар ҷараёни таълиму тарбия таъмин менамоянд.

Ба шароити педагогии татбиқи лоиҳаҳои инноватсионии таълимӣ инҳоро дохил намудем:

- эҷоди вазъияти инноватсионӣ, ки зарурати таҳияи ҷузъи махсуси мундариҷаи таълимиро дар асоси интиҳоби мақсаднок ва тарҳрезии маводи таълимӣ дар бар мегирад;

- моделсозӣ ва амалӣ намудани раванди инноватсионӣ, ки бахшҳои арзишию мақсаднок, иттилоотӣ-таркибӣ, ташкилӣ-технологӣ, психологию валеологӣ, таҳлилию ислоҳотӣ ва таъмини ҳавасмандгардонӣ, худтанзимкунӣ ва худпешбарии шахсияти субъекти фаъолияти инноватсиониро дар бар мегирад;

- ташаккули муҳити инноватсионии фарҳангӣ ва маърифатӣ дар заминаи татбиқи иқтидори инноватсионӣ .

Шароити педагогии дар таҳқиқоти мо асоснок кардашуда ҳамчун ягонагии яклухте баррасӣ карда мешавад, ки стратегияи инноватсионии дар тавсияҳои методологӣ таҷассумёбандаро ташаккул медиҳад.

Омӯзгори муосир бояд ба кӯдакон на танҳо дар шакли системаи дониш ва малака таълим диҳад, балки қобилияти хонандагони худро рушд ҳам диҳад. Инро танҳо дар ҳамқадамӣ бо ҳаёт иҷро кардан мумкин аст.

Компютеркунонии муассисаҳои таълимӣ дар ҳоли ҳозир яке аз самтҳои афзалиятнок ба шумор меравад. Ҳангоми иттилоотонӣ бояд масъалаи таносуби байни чузъҳои анъанавии ҷараёни таълим ва технологияҳои нави иттилоотӣ, муносибатҳои нави байни хонанда, омӯзгор ва муҳити таълимӣ ҳал карда шавад. Солҳои охир пешрафти технологӣ ба сари мо фурӯ рехт [68;81]. Кӯдакон озодона аз телефонҳои мобилӣ, компютерҳо, тахтаи электронӣ, DVD-плеерҳои гуногун ва ғайра истифода мекунад. Онҳо ба расмҳо, диаграммаҳо, наворҳои филмҳое, ки мо барои дарсҳо тайёр кардаем, дигар шавқ надоранд. Дар натиҷа, фаъолияти маърифатии хонандагон дар дарсҳо, майли мустақилона фикр кардан ва кор кардану омӯхтани онҳо кам мегардад. Равоншиносон исбот кардаанд, донише ки бидуни таваҷҷӯҳ ба даст оварда шудааст, аз муносибати мусбӣ ва эҳсосот ори аст, ғоида надорад - он бори нодаркор аст. Чӣ тавр хонандагонро дар дарс ба гӯш кардан водор намудан, бо кадом роҳҳо ва усулҳо дар чаҳми онҳо анвори хирадро равшан сохтан мумкин аст?

Бинобар ин, мо омӯзгорон ҳамеша роҳҳои самарабахши таълими дарсҳоро меҷӯем. Яке аз шаклҳои муваффақи таҳия ва пешниҳоди маводи таълимӣ барои дарсҳои таълими ибтидоӣ ташкили презентатсияҳои (муаррифиҳои) мултимедиявӣ мебошад.

Истифодаи презентатсия шарҳи омӯзгорро ҳамроҳӣ ва тасвир мекунад, ҳикояи омӯзгорро пурмазмун, дастрас ва хотирмон мегардонад. Ин ҳамохангӣ ба шумо имкон фароҳам меорад, ки маълумотро на танҳо бо гӯш шунавед, балки бо чаҳм бинед. Тибқи таҳқиқоти мо, шахс 20% он чизеро, ки шунидааст ва 30% он чизеро, ки дидааст ва 50% аз он чизеро, ки дар як вақт дида ва шунидааст, ба хотир гирифта метавонад.

Истифодаи якбора аз чанд манбаи дарки иттилоот самарائي таълимиро меафзояд. Илова ба пешниҳоди аёнӣ, презентатсия ба мурааттаб кардани дониш

ёри мерасонад. Ғайр аз ин, омӯзгор метавонад маводи таълимиро бо таъба махсусиятҳои синф, ған ва мавзуи дарсаш тартиб диҳад.

Масалан, таваҷҷуҳи хонандағони синфҳои ибтидоиро наовариин дарсҳои мултимедия ҷалб менамояд. Дар синфхонаҳо дар давоми ҷуин дарсҳо фазои муоширати воқеӣ ба вуҷуд оварда мешавад, ки дар он хонандагон фикрҳои худро «бо суғанони худ» баён мекунанд, вазифаҳоро бо майли зиёд иҷро мекунанд ва ба маводи мавриди омӯзиш таваҷҷӯҳ зоҳир менамоянд.

"Презентатсия" - аз забони англисӣ ҳамҷун "намоиш" тарҷума мешавад. Презентатсияҳои мултимедиявӣ як роҳи мувофиқ ва самараноки пешниҳоди иттилоот бо истифодаи барномаҳои компютери мебошанд. Он динамика, садо ва тасвир, яъне омилҳои ки диққати кӯдакро дар муддати тӯлонӣ нигоҳ медоранд, муттаҳид мекунад.

Методикаи истифодаи технологияҳои мултимедия аз:

1. Такмил додани системаи идоракунии бо роҳи таълим дар зинаҳои гуногуни дарс;
2. Пуркуват намудани ангеаҳои таълим;
3. Беҳтар намудани сифати таълиму тарбия, ки фарҳанги иттилоотии хонандаро баланд мебардорад;
4. Баланд бардоштани сатҳи оморасозии хонандагон дар соҳаи технологияҳои муосири иттилоотӣ;
5. Намоиш додани имкониятҳои компютер на танҳо ҳамҷун воситаи бозӣ, иборат мебошад.

Дарсҳои мултимедиявӣ барои ҳалли вазифаҳои дидактикии зерин ёри мерасонанд:

- азхудкунии дониши ибтидоӣ оид ба мавзӯ;
- ба низом даровардани донишҳои аз худ кардашуда;
- ташаккул додани малақаҳои худназораткунии;
- ҳавасмандиро барои хондан дар маҷмӯъ ва алалҳусус омӯзиши ғанни информатика ташаккул додан;

- ёрї расонидан ба кори мустақилонаи хонандагон оид ба маводи таълимї методї.

Чойгиркунонии сохтори намоиши мултимедиявї тафаккури системавї ва таҳлиро ташаккул медиҳад. Илова бар ин, бо ёрии презентатсия шаклҳои гуногуни ташкили фаъолияти маърифатї: рӯ ба рӯ, гурӯҳї ва инфиродиро истифода бурдан мумкин аст.

Ҳамин тавр, презентатсияи мултимедиявї ба ҳадафи сегонаи дидактикии дарсї мувофиқ ва самаранок аст:

Чанбаи таълимї: дарки маводи таълимї аз тарафи хонандагон, фаҳмидани робитаҳо ва муносибатҳо дар объектҳои таҳсил.

Чанбаи рушддиҳанда: инкишофи ҳавасмандии маърифатї дар байни хонандагон, қобилияти ҷамъоварї, таҳлил, муқоиса, амалисозии фаъолияти эҷодии онҳо.

Чанбаи тарбиявї: тарбияи ҷаҳонбинии илмї, қобилияти ташкили дурусти кори мустақилона ва гурӯҳї, тарбияи ҳисси рафоқат, ёрии байниҳамдигарї.

Технологияҳои мултимедиявиро дар мавридҳои зерин истифода бурдан мумкин аст:

1. Барои фаҳмонидани мавзӯ.

Мавзуи дарс дар слайдҳо оварда шудааст, ки нуқтаҳои асосии баррасишаванда мухтасара баён шудаанд.

2. Ҳамчун замимаи тавзеҳи омӯзгор.

Дар амалия мо тезисҳо-презентатсияҳои мултимедиявиеро, ки дорои санҷиши мухтасар, формулаҳои асосӣ, нақшаҳо, клипҳои видеоӣ ва аниматсияҳо мебошанд, барои дарсҳои мушаххасан таҳияшуда истифода мекунем.

3. Ҳамчун дастури иттилоотӣ-таълимӣ.

Дар таълим имрӯз диққати махсус ба фаъолияти ҳуди кӯдак оид ба ҷустуҷӯ, дарк ва коркарди донишҳои нав дода мешавад. Омӯзгор дар ин ҳолат

чун ташкилкунандаи раванди таълим, роҳбари корҳои мустақилонаи хонандагон, расонидани ёрӣ ва дастгирии зарурӣ, хидмат мекунад.

4. Барои назорати дониш.

Истифодаи тести ТИК самаранокии раванди таълимиро афзун намуда, фаъолияти маърифатии хонандагони муассисаи таълимиро фаъол мекунад. Тестҳои версияҳои қисқачаи дораи саволҳо буда метавонанд, ки ҷавобҳои онҳоро донишҷӯ дар дафтар ё варақаи махсус нависад.

Хусусиятҳои зерини технология мазкурро зикр намудан мумкин аст:

1. Сифати тасвири бо бӯр дар тахтаи синф кашидашуда ба ҳеҷ ваҷҳ бо тасвири тозаву озода ва рангаи экран қобили муқоиса нест;

2. Бо истифода аз тахтаи синф ба кӯдак фаҳмондани он, ки чӣ гуна бо асбобҳои гуногун кор кардан мумкин аст, душвор ва хандаовар аст;

3. Ҳангоми намоиши презентатсия ба қадри кофӣ равшан будани ҷои қори хонандагон;

4. Баланд бардоштани сатҳи истифодаи аёнӣ дар дарс;

5. Баланд бардоштани маҳсулноки дар дарс;

6. Ба роҳ мондани иртиботи байнимавзӯӣ бо дигар фанҳо;

7. Омӯзгори, ки технологияи иттилоотиро коркард ё истифода мебарад, маҷбур аст ба мантиқи пешниҳоди маводи таълим, ки ба сатҳи дониши хонандагон таъсири мусбат мерасонад, диққати ҷиддӣ диҳад.

Муносибат ба компютер тағйир меёбад. Бачаҳо онро ҳамчун абзори универсалии кор дар ҳама соҳаи фаъолияти инсон, на ҳамчун воситаи бозӣ, қабул мекунанд.

Таҷрибаи ташкили раванди таълим бо истифодаи ТИК дар муассисаҳои имкон медиҳад дар бораи самаранокии омезиши истифодаи технологияҳои муосир ва дастурҳои иттилоотӣ, ки донишро тавассути фаъолият пешбинӣ мекунанд, сухан ронем. Ин раванди тӯлонӣ ва доимии тағйир додани мундариҷа, усулҳо ва шаклҳои ташкилии тайёр кардани хонандагоне мебошад, ки бояд дар шароити дастрасии номаҳдуд ба иттилоот зиндагӣ ва кор кунанд.

Ҳамин тариқ, технологияҳои мултимедия раванди таълимиро ғанӣ, омӯзишро самаранок мекунад ва ба рушди эҷодии хонандагон мусоидат менамоянд.

Хулосаи боби якум

Аз миёнаҳои асри XX муносибати нави технологӣ дар ташкили ҷараёни таълим пайдо шуд, ки маҳз аз ҳамин давра ба педагогика мафҳуми нави «технологияи таълим» ворид гардид ва он бо истифодаи воситаҳои техникии таълимӣ (ВТТ) алоқаманд буд. Дар баробари мафҳуми "технологияи таълим", мафҳумҳои мисли "технологияи педагогӣ" ва "технологияи таълимӣ" низ истифода мешаванд. Илова бар ин, фарқи возеҳи байни инҳо ҳанӯз муқаррар карда нашудааст.

Технологияи педагогӣ, ки барои ташкили раванди таълиму тарбия истифода мешавад, системаи бо ҳам пайвастаи фаъолияти омӯзгор мебошад, ки ба ҳалли мушкилоти педагогӣ нигаронида шудааст; ба таври муназзам ва пай дар пай дар амал ҷорӣ кардани раванди қаблан тарҳрезӣшудаи педагогӣ; тарроҳии илман дақиқ ва дуруст, ки ба муваффақияти амалҳои педагогӣ кафолат медиҳанд.

Технологияҳои муосири таълимӣ ба технологияи фаъолияти эҷодии омӯзгорон табдил ёфта, дар ба даст овардани маҳорати педагогӣ мусоидат менамоянд.

Ҷузъҳои таркибии ташкили раванди таълиму тарбия тавассути ҷорӣ намудани технологияҳои муосири таълим ҳамчун система аз инҳо иборатанд:

1. Ҳадафҳои омӯзиш.
2. Муҳтавои омӯзиш.
3. Методҳои омӯзиш.
4. Воситаҳои ҳамкориҳои байниҳамдигарии педагогӣ.
5. Шаклҳои ташкили омӯзиш.
6. Натиҷаҳои фаъолият.

Мисли ҳама гуна фаъолиятҳо ду нуктаи асосӣ вучуд дорад - вазифа ва технологияи он:

Танзими вазифаи дидактикӣ иборат аст аз:

1. Таҳлили ҳадафҳои омӯзиш.

2. Дар ҳамин замина муайян намудани таърифи мундариҷаи мавзӯ, муҳтавои таълим, ки бо нақша ва барномаҳои таълимӣ муайян карда шудаанд.

Он пешбинӣ кардааст:

- интиҳоби маводи аз ҳама муҳим ва сохторсозии он;
- интиҳоби намунаҳо ва далелҳо;
- нав кардани ҷанбаи аксиологии мавзӯ;
- шиносӣ бо фарҳанги ҷаҳонӣ ва фароҳам овардани фазои маънавӣ;
- мустаҳкам кардани ҷанбаи тарбиявӣ дар раванди таълим;
- аксиологикунории мундариҷа ҳамчун раванди таносуби арзишҳои фарҳангӣ бо таҷрибаи шахсӣ ва иҷтимоӣ;
- интиҳоби вазифаҳое, ки ба ташаккули малака ва маҳорат нигаронида шудаанд.

3. Муайян кардани сатҳи ибтидоии маълумотнокии хонандагон.

4. Баҳисобгирии маҳдудиятҳои ба пойгоҳи моддии таълимӣ ва ҷанбаи ташкилии таълимдодашуда.

Фаъолияти омӯзгор дар тарҳрезии технологияи таълим, ки ҳалли мушкилоти дидактиро таъмин мекунад, аз интиҳоб ва таҳияи методҳо, шаклҳо ва воситаҳои таълим, яъне дар ташаккули воситаҳои раванди дидактикӣ иборат мебошад. Ҳамин тариқ, дар натиҷаи таҳлили супориши дидактикӣ, усулҳо, шаклҳо ва дастурҳои таълимии ба он мувофиқ муайян карда мешаванд.

Ҳангоми таҳлили таҳқиқоти самаранок дар соҳаи технологияҳои муосири таълимӣ доктори илмҳои педогогӣ Гузеев В. ҷаҳор ғояи асосиро муайян мекунад, ки дар атрофи онҳо мутамарказ шудаанд:

- калон кардани бахшҳои дидактикӣ;

- банақшагирии натиҷаҳои омӯзиш ва дифференциатсияи (фарқияти) таҳсил;

- психологизатсияи раванди таълим;

- компютеркунонӣ [69;81].

Ба вуҷуд омадани раванди таълиму тарбия тавассути ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ барои ташкил ва дастгирии раванди таълим, тавсеаи имконоти омӯзгорон ва таъмини он тавассути воситаҳои, ки имконият медиҳад масъалаҳои қаблан ҳалношудаи лингводидактикӣ ҳал карда шаванд: тақмили ташкили дарс, баланд бардоштани фардияти таълим.

Истифодаи технологияҳои муосири иттилоотӣ барои таълим ва рушди хонандагон имкониятҳои васеъ ва барои азхудкунии маводи таълимӣ шароити мусоид фароҳам меорад. Иттилооти гуногун дар дарсҳои таълимӣ имкон медиҳад таҳсилро на танҳо аз рӯи синну сол фарқ кунем ва мутобиқ созем, балки қобилиятҳои инфиродии ҳар як хонандаро ба назар гирем. Истифодаи техникаи муосири компютерӣ имкон медиҳад дарс ҷолиб, шавқовар, ҷустуҷӯкунанда ва дар ҳақиқат ҳозиразамон гузаронида шавад.

Дар бораи технологияи муосири иттилоотӣ сухан гуфта, дар баъзе ҳолатҳо самти муайяни илмӣ ва дар ҳолатҳои дигар - роҳи мушаххаси кор бо иттилоотро дар назар бояд дошт. Тавре, ки мебинем, ду мафҳуми «технологияи муосири иттилоотӣ» мавҷуд аст: ҳамчун роҳ ва воситаҳои ҷамъоварӣ, коркард ва интиқоли иттилоот барои ба даст овардани иттилооти нав дар бораи объекти омӯхташаванда ва ҳамчун маҷмӯи донишҳо дар бораи роҳҳо ва воситаҳои кор бо захираҳои иттилоотӣ.

То ҷое ҳама технологияҳои педагогӣ иттилоотӣ мебошанд, зеро ҷараёни таълим ҳамеша бо мубодилаи иттилоот дар байни омӯзгор ва хонанда сурат мегирад.

Яке аз омилҳои муҳимтарини психологию педагогӣ, ки бо технологияҳои муосири таълим ва ҷорӣ кардани компютер дар ҷараёни таълим алоқаманд аст, зиёд шудани имконоти фардикунонии фаъолияти таълимӣ ва маърифатии хонандагон мебошад. Ин хусусияти технологияҳои муосири таълим муфид

мебошад, зеро он ба мо имкон медиҳад душвории вазифаҳои таълимиро бо дарназардошти қобилиятҳои инфиродии хонандагон фарқ кунем. Ҳар як хонанда метавонад суръати муносиби омӯзишро интихоб кунад, назорати очилӣ ва воқеии арзёбии натиҷаҳои таълимиро баланд бардорад.

Ташкили чараҳои таълиму тарбия тавассути қорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ, дар муассисаҳои нави таълим, як системаи дидактикӣ буда, бояд ки ба талаботи зерин ҷавобгӯ бошад: ҳангоми нигоҳ доштани шаклҳои коллективии таълим мутобиқи барномаи оптималӣ ба хонанда фароҳам овардани имконияти таълими инфиродӣ, пурраи қобилиятҳои маърифатӣ, ҳавасмандӣ ва хостаҳои шахсиашро пурра ба назар гирад[70;97].

Истифодаи бомуваффақияти технологияҳои муосири таълим дар ташкили раванди таълиму тарбия кори худи омӯзгор дар самти таъминоти илмию методӣ мебошад. Ин ҳалли масъалаҳои хеле мушаххасро тақозо менамояд:

- ✓ интихоби мундариҷаи таълим тибқи хусусиятҳои дидактикӣ ва имкониятҳои технологияи компютерӣ;
- ✓ пешгуи таъсири эҳтимолии технологияи компютерӣ ба табиати тафаккур ва рафтори иштирокчиёни раванди таълим;
- ✓ интихоби усули якҷоя ва ҳамгиро кардани технологияи компютерӣ бо воситаҳои таълимии анъанавӣ;
- ✓ фароҳам овардани шароити муносиби таълимии дидактикӣ - ташаккули гурӯҳҳои омӯзишӣ, ташкили дарсҳои инфиродӣ ва кори мустақилона.
- ✓ таъмини дастрасӣ ба маълумот бидуни ягон маҳдудияти ҷиддӣ оид ба ҳаҷм ва суръати иттилооти интиқолшаванда.

Ҳангоми ташкили раванди таълиму тарбия дар муассисаи таълимӣ бо ёрии ТИК, кӯдак бо матн кор кардан, сохтани объектҳои графикӣ ва маҳзани маълумот, истифодаи ҷадвалҳо, омода кардани презентатсияҳоро ёд мегирад. Кӯдак роҳҳои нави ҷамъоварии иттилоотро меомӯзад ва истифодаи онҳоро ёд гирифта, ҷаҳонбинияш васеъ мешавад.

Инчунин ҳангоми истифодаи технологияҳои иттилоотӣ дар синф ҳавасмандии таълим меафзояд, шавқи идрокии хонандагон ташвиқ карда мешавад ва самаранокии кори мустақилона меафзояд. Компютер дар баробари технологияи иттилоотӣ дари имкониятҳои куллан навро дар соҳаи маориф, дар фаъолиятҳои таълимӣ ва эҷодиёти хонандагон боз мекунад. Бори аввал чунин ҳолате ба вуҷуд меояд, ки омӯзиши ТИ низ аз омили асосии фаъолияти ояндаи касбии инсон мегардад.

Омили муайянкунандаи истифодаи муваффақонаи технологияҳои муосири иттилоотӣ дар ташаккули чараҳои таълиму тарбия кори худӣ омӯзгор оид ба таъминоти методологии истифодаи он мебошад. Он ҳалли масъалаҳои хеле мушаххасро тақозо мекунад:

- * интихоби мундариҷаи таълим тибқи хусусиятҳои дидактикӣ ва имкониятҳои воситаҳои технологияи иттилоотӣ;

- * пешгӯии таъсири имконпазири технологияҳои иттилоотӣ ба табиати тафаккур ва рафтори иштирокчиёни раванди таълим;

- * интихоби тарзҳои якҷоя ва ҳамгиро кардани воситаҳои технологияи иттилоотӣ бо воситаҳои анъанавии таълим;

- * ба вуҷуд овардани шароити мувофиқи таълим – шаклгирии гурӯҳҳои таълимӣ, ташкили машғулиятҳои инфиродӣ ва кори мустақилона.

Технологияҳои муосири таълимро дар омӯзиши ҳамаи фанҳои дарсӣ, дар ҳама марҳилаҳои таълим метавон истифода кард. Онҳо ба функцияҳои назоратӣ ва баҳогузориҳои дарс таъсири назаррас мерасонанд, ба он характери бозӣ медиҳанд ва ба фаъл шудани фаъолияти таълимӣ ва маърифатии хонандагон мусоидат менамоянд [71;120].

Компютерҳое, ки дар таълими ҳамаи фанҳо дар муассисаҳои таълимӣ истифода карда мешаванд, метавонанд иҷрои вазифаҳои зеринро таъмин намоянд:

1. Дараҷаи баланди инфиродикунони таълими ҳар як хонанда.
2. Машварат ва тарбияи хонанда.

3. Омӯзиши қобилияти ҳал кардани масъалаҳои наздик ба таълим бо омӯзгори ботачриба

Дар маҷмӯъ, дар давоми тамоми давраи таълими мактабӣ назорат ва баҳогузори хонандагон бо ёрии технологияҳои компютерӣ амалӣ карда мешавад. Манбаъи маълумоте, ки чигунагии аз худ шудани мавзӯҳоро дар сатҳҳои гуногун нишон медиҳад, назорати дониши мактабиён мебошад, ки ба воситаи тестҳо гузаронида мешавад.

Истифодаи технологияҳои муосири иттилоотӣ имкон медиҳад шахсияти таҳсилгиранда рушд кунад, имконияҳои коммуникативӣ, ташаккули фарҳанги иттилоотӣ ва омодагӣ ба фаъолияти маърифатии ӯ мустақилона тақвият ёбанд.

Ҳамин тавр, вобаста ба боби яқум ҳулоса бароварда, гуфтан мумкин аст, ки ба вуҷуд овардани шароити инноватсионӣ барои ташаккули талабот фаъолияти навоарона, талабот ба инноватсия ва ҳавасмандкунии мусбии субъектҳои эҳтимолии фаъолияти инноватсионӣ зарур аст.

Шароити инноватсионӣ аз ҷониби мо ҳамчун низоме фаҳмида мешавад, ки дар асоси ҳамкориҳои ҳайати омӯзгорон, таҳлили роҳҳои эҳтимолии бартаарафсозии нофаҳмиҳои бамиеномада, ошкорсозии омилҳои нави иҷтимоиву фарҳангӣ, ба таври объективӣ муайян намудани зарурати навоарӣ дар шароити мушаххас, ташаккули “бонки ғояҳои инноватсионӣ”, муайянсозии самтҳои афзалиятноки фаъолияти инноватсионӣ, ҷустуҷӯи манбаъҳои инноватсионӣ ба вуҷуд омадааст.

Натиҷаи шароити инноватсионӣ муайянкунии мавзӯҳо, ғояҳо, масъалаҳои фаъолияти инноватсионӣ ва ҳамчунин, навъ ва миқёси навоарӣ ба ҳисоб мераванд. Аз ҷониби мо тавсияҳои методӣ, ки шартҳои асосии ташкилию педагогии ҷорисозии технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълимро муайян месозанд, коркард шуд. Метавон гуфт, ки технологияҳои муосири компютерӣ на танҳо раванди таълимро таъмин менамоянд, балки ҳамчун воситаи махсуси ёрирасон ба омӯзгор маҳсуб меёбанд.

Ҳамин тариқ, ҷорӣ намудани лоиҳаҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои таълимӣ, инчунин тарроҳии навоариҳои дохили муассисаи таълимӣ аз

таҷрибаомӯзон талаб мекунад, ки равандҳое, ки қаблан омӯхта нашудаанд ва ё дар педагогикаи мо хеле кам омӯхта шудаанд ва дар маҷмӯъ равандҳои инноватсионӣ, технологияи инноватсия, пайдоиши навовариҳои педагогии маҳаллӣ, раванди ба қайдгирии онҳо ба навовариҳои системавӣ ба муассисаи таълимӣ бояд мувофиқ бошад.

Амалӣ намудани муносибати мазкур ҳангоми омӯзиши як қатор фанҳои таълимӣ дар муассисаҳои таълимӣ ба хулосае меоварад, ки технологияҳои инноватсионӣ дорои дурнамои рушд буда, метавонанд ба сифати асоси ташкилии раванди таълим дар муассисаҳои нави таълимии Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсия дода шаванд.

БОБИ 2. КОРҲОИ ТАҶРИБАВИЮ ОЗМОИШӢ ОИД БА ТАТБИҚИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ ИННОВАТСИОНИИ ТАЪЛИМ ДАР МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТИ МИЁНАИ УМУМӢ

2.1. Вазъи кунунии ҷорисозии технологияҳои инноватсионии таълим дар фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ

Дар бисёре аз муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва муассисаҳои нави Ҷумҳурии Тоҷикистон як қатор мушкилоти ҳалношуда ё ба таври кофӣ ҳалнашуда мавҷуданд, ки барои фаъолияти касбии омӯзгор муҳим ба ҳисоб мераванд.

1. Фаъолияти сусти хонандагон дар ташкили раванди таълиму тарбия дар асоси воридсозии технологияҳои инноватсионии таълимӣ, яъне самаранокӣ ва ҳамгироии нокифояи фаъолияти якҷояи онҳо – омӯхтан. Вазифаи омӯзгор ташкили чунин фаъолият мебошад. Ин кор барои омӯзгор назар ба “интиқоли” одии дониш дар фаҳмиши рӯзмарраи он хеле мушкилтар аст. Омӯзгор дар дарсҳо худаш кор мекунад ва хонандагон низ бояд аз ӯ камтар кор накунад. Фаъолшавии лаҳзаинаи омӯзиш дар баъзе дарсҳо ва вобаста ба баъзе фанҳо муҳим нест, балки сохтани низоми пурраи омӯзиш, низоми ҳамаи методикаҳои инфиродие ки ҳангоми амали онҳо хонанда ғайрифавол буда наметавонад, зарур аст.

2. Хусусияти фаҳмондадиҳию тасаввуротии таълим, ки ҳангоми он аз кори хонандагон амалан фикрронии онҳо лағв мешавад (хонандагон тафаккурро намеомӯзанд), вале нақши дарк ва мушоҳида бештар мегардад. Дар муассисаи таълимӣ, албатта, бояд фаҳмондадиҳӣ сурат гирад, вале он бояд бо як мақсад: идрок ва азхудкунии фанҳову илмҳо, пешниҳодоти соддаву навиштаҷоти ороста бошад.

3. Набудани эҷодиёт ва ҷустуҷӯ дар кори хонанда, бартарияти пурборкунии хотира, на тафаккур. Хонанда албатта, метавонад маводро қориазёд кунад, маводи омӯхтаашро калима ба калима такрор карда, имтиҳон

супорад, вале баъди чунин омӯзиш дар хотири инсон чизе боқӣ наместонад. Чунин донишҳо мустаҳкам ва дарозмуддат нестанд, дар амал татбиқ карда намешаванд. Дар фаъолияти касбии оянда усули азёдкунӣ ва такрори айнии маълумот (қориазёд) на талаб ва на истифода карда мешавад. Аз ҷониби дигар, хонанда ба навъи корхое, ки дар амалияи касбӣ вомехӯранд, тайёр нест, қобилияти дарёфти маълумоти лозима барои муайян намудани қарори истехсолӣ, қобилияти мустақилона ёфтани қарори эҷодӣ ҳангоми вазъияти душворро надорад. Бинобар ин, таълимот бояд ба самти кори тафаккури хонандаҳо равона карда шавад. Он вақт донишҳои гирифташуда ба таври боварибахш амалӣ шуда, ҳифзи маводи коркардшуда мустаҳкамтар мегардад ва такрори он дар амалия мувофиқтару эътимодбахштар мегардад. Дар чунин ҳолат омӯзиш воқеан ҳислати рушддиҳанда касб мекунад, яъне ташаккул додани тарзу усулҳои фаъолият ва шакли андешаронӣ, аз худ кардани донишҳо ва билохира тағйир додани ҷаҳони ботинии хонанда .

4. Идоракунии пасти раванд ва натиҷаи таълим, зеро ки ҳангоми таълими анъанавӣ аз ҷониби омӯзгор баъзе натиҷаҳои ниҳой назорат карда мешаванд, вале ҳуди раванди фаъолияти таълимӣ зеро назорат гирифта намешавад. Ҳуди раванди азхудкунӣ ва вусъатбахшии донишҳо амалан идоранаашаванда мебошанд, вале натиҷаи ин раванд ба тавре баҳогузори карда мешавад. Дар робита ба ин, равандҳои махсус дар назди омӯзгор ва хонанда баҳо баробар бо арзёбии дониш ҳисобида мешавад. Дар он чӣ миқдористу чӣ сифатӣ? Арзёбӣ муайян ва ифода кардани натиҷа дар ҳолҳо (баҳо) ва ҳамчунин, ҳолати арзёбии омӯзгор аз сатҳи азхудкунии дониш, маҳорат ва қобилияти хонанда мебошад, ки дар барнома муқаррар карда шудааст. Таҳқиқотҳои психологӣ нишон доданд, ки арзёбӣ пеш аз ҳама бояд сифатӣ бошад. Дар он ҳавасмандӣ ба кори оянда, кумак расондан ба ислоҳи корҳои иҷронашуда асосӣ мебошад, на натиҷаи бадастовардаи хонанда. Мафҳуми арзёбӣ нисбат ба баҳо хеле бойтару васеътар мебошад. Арзёбӣ як қатор вазифаҳоро иҷро мекунад:

- омӯзанда;
- назораткунанда;

- тарбиятдиҳанда.

Арзёбӣ барои идоракунии фаъолияти таълимии ҳам омӯзгор ва ҳам хонанда аҳамияти зиёд дорад. Он ҳамчунин бояд чун ҳадафи такмили ҳуди раванди таълим ва тарбияи маънавии хонанда хидмат кунад. Арзёбӣ бояд ҳолисонаву шаффоф бошад, аммо мавҷуд набудани формализм, муносибати фарқкунанда ба ҳар як шахс ва вазъияти таълим низ истисно нест.

5. Ногузир будани самтдиҳии умумии таълим, ба хонандагоне ки нишондоди миёнаи таҳсил доранд, аммо шабоҳатан на дар сатҳи баланди донишанд ва на аз ҳама қафомонда дар таҳсилот. Гузариши муассисаи таълимӣ ба таҳсилоти миёнаи умумӣ боз ҳам саволи муҳимтарро оид ба зарурати фардикунонии чараёни таълим, баррасии ҳатмии хусусиятҳои синнусолӣ ва инфиродии хонандагон, тафриқаи мувофиқаи дониш, синфҳо ва муҳимтар аз ҳама - барномаҳо ба миён меорад. Дар шароити таълими оммавии муосир ҳамаи ин масъалаҳо ҳоло ҳам ҳалли ҳудро интизоранд.

Ҳаёти муосир ҳамеша дар назди муассисаи таълимӣ ҳалли маъалаҳои бисёрро мегузорад, масалан:

- суръатбахшии инкишофи ҷисмонии кӯдакон ва робитаи он бо рушд ва камолоти рӯҳӣ ва иҷтимоӣ, муносибати умумии хонандагон ба таҳсил;

- шомил намудани кӯдакони даврони табодуллоти технологияи иттилоотӣ ба шумораи зиёди умумиятҳои гуногуни иҷтимоӣ, инчунин имкониятҳои васеътари ғайриодӣ барои иттилооти гуногун гирифтани кӯдакон;

- ҷудои муассисаи таълимӣ ва истехсолот, мушкilotи роҳнамоии касбӣ ва таълими меҳнат ва тарбияи хонандагони муассисаҳои таълимӣ;

- зарурати бахшидани беҳбудии кулӣ ва тадриҷан пурзӯр кардани корҳои тарбиявӣ, тағйирпазирӣ ва мутобиқат бо шарту вазифаҳои муосир;

- мушкilotи омодагии психологии омӯзгор ба кор;

- таъминоти психологӣ ва махсусан ҳавасмандгардонии фаъолияти таълимӣ;

- зарурати тағйири технологияи фаъоли таълим ва тарбия; имрӯз психологияи педагогӣ дар ин самт бисёр корҳоро анҷом дода истодааст.

Технологияҳои фаъол таҳлили ҳолатҳои истехсолӣ, ҳалли масъалаҳои марбут ба шароит, бозихои корӣ, моделсозии фаъолияти касбӣ дар раванди таълим, таълими контекстӣ, ташкили корҳои илмӣ-таҳқиқотии касбиро дар бар мегиранд [72;121].

Ҳадафи муҳими чунин технологияҳо омода кардани мутахассиси касбӣ мебошад, ки мушкилоти касбиро оқилона ҳал карда тавонад. Самтгирӣ ҳангоми коркарди технологияҳо ба ташаккули системаи малакаҳои амалии касбӣ равона карда шудааст, ки нисбат ба он иттилооти таълимӣ ҳамчун воситаи босифат анҷом додани фаъолияти касбӣ хидмат мекунад.

Бозии корӣ воситаи моделсозии вазъиятҳои ҳаётан муҳим дар соҳаҳои мухталифи фаъолияти инсон мебошад, ки барои ёфтани роҳи муносиби ҳалли ин мушкилот ва ҳамчунин алгоритмҳои шароит фароҳам меорад, ки дар асоси онҳо чунин ҳолатҳоро пешгӯӣ ва бомуваффақият пешгирӣ кардан мумкин аст.

Бозии корӣ як бозии тақлидии идоракунӣ мебошад, ки дар қараёни он иштирокчиён ба фаъолияти ягон мансабдор тақлид карда, дар асоси таҳлили ин вазъият қарор қабул мекунанд. Он ба инкишофи малакаҳои хонандаҳо оид ба таҳлили ҳолатҳои мушаххаси амалӣ ва қабул кардани қарор нигаронида шудааст. Мӯҳтавои бозии корӣ бояд ба талаботи зерин ҷавобгӯ бошад:

Бозии корӣ бозии касбӣ аст. Он ба ташаккули ҳамон малака ва қобилиятҳои равона карда шудааст, ки мутахассиси сатҳи миёна ба онҳо нисбат дорад. Аз ин рӯ, заминаи таъсиси он бояд таҳлили фаъолияти касбии мутахассиси ин сатҳи махсуси таълимиро дар бар гирад [73;131].

Бозии корӣ бояд вазифаҳои бозӣ ва таълимиро дар бар гирад. Вазифаи бозӣ иҷрои фаъолияти муайяни касбӣ аз ҷонибӣ бозингар мебошад. Вазифаи таълимӣ - азхудкунии дониш ва малака аст.

Намунаи бозии корӣ бозии “Қабули қарорҳо” мебошад, ки унсурҳо ва шартҳои зеринро дар бар мегирад:

1) Вазифаи дидактикӣ (таълимӣ) - ташаккули донишҳои назариявӣ дар соҳаи қабули қарорҳои идоракунӣ, рушди малакаҳои тафаккури мантиқӣ, малака ва маҳорати касбӣ дар самти қабули қарорҳо.

2) Вазифаи таълимӣ ва истеҳсолии бозӣ. Ин ба нақше, ки хонанда иҷро мекунад, вобаста аст.

Масалан, Шумо роҳбари зинаи поёнтар ҳастед, кадом усули таъсиррасониро интихоб мекунед, ки ба роҳбарияти боло таъсир мерасонад, то нуктаи назари шуморо қабул намояд. Вазифаи дар ин шакл гузошташуда ба хонанда дар ташаккули мавқеи худ ва малакаҳои тафаккури мантиқӣ ёрӣ мерасонад.

3) Вазъияти бозӣ, ки дар шароит ва сценарияи бозӣ ифода ёфтааст, дар шакли тавсифи вазъ дода мешавад.

4) Қоидаҳои бозӣ, яъне маҳдудиятҳои, ки бозигарон дар доираи он аз “чораҳои ҷазо” баромада наметавонанд (ҳолҳои ҷаримаӣ, ҳолҳои иловагӣ барои посухҳои дурусти ҷавоб аз рӯи ҷадвали ҳолҳо муайян карда мешаванд)

5) Хусусияти дастаҷамъонаи бозӣ, ҳамкориҳои бозигарон дар давоми бозӣ, ки аз як тараф дар таҳияи қарорҳои дастаҷамъӣ, аз ҷониби дигар дар қарорҳои бисёрҷанбаи альтернативӣ, ки ба фарқияти афкор ва мавқеи иштирокчиён вобастаанд, ифода меёбанд.

6) Мусобиқа дар бозӣ. Бозии корӣ, ки ҳамаи унсурҳои дар боло зикршударо ба назар мегирад ва шароити зуд натиҷа медиҳад, имкон медиҳад, ки рафтори хонандагон ҳангоми бозӣ таҳлил карда шавад, баҳо додан осон бошад.

Натиҷаи бозӣ нишондиҳандаҳои, ки тавассути он ғалаба дар бозӣ дода мешавад, сифати амали бозингарон арзёбӣ мегардад. Нишондиҳандаҳои сифати натиҷаи бозӣ дурустии қарорҳои қабулшуда, ҳатогҳои ҳадди ақал, суръати иҷрои вазифаҳо мебошанд [74;107].

Ҳамин тариқ, бозии корӣ яке аз усулҳои таъсирбахши таълим мебошад, ки имкон медиҳад зиддияти байни табиати назариявии интизом ва хусусияти амалии фаъолияти касбии хонанда бартараф карда шавад.

Дар рушди муассисаҳои таълимӣ нишондиҳандаи асосӣ оғози прогрессивии инноватсия мебошад.

Дар системаи маориф наовариҳо бо якчанд тағйирот алоқаманданд:

- дар фаъолияти хонанда ва омӯзгор;

- дар барномаи таълимӣ ва фанҳои таълимӣ;
- дар системаи кори тарбиявӣ;
- дар таъмини таълимию методӣ;
- дар системаи маблағгузорӣ;
- дар системаи назорат ва арзёбии сатҳи таълим.

Навъҳои наовариҳои ки барои идоракунии раванди педагогӣ метавонанд ҳамчун нав пешниҳод шаванд: [75; 56].

- дар мақсад ва мундариҷаи таълим;
- дар усулҳо, воситаҳо, тарзҳо, технологияҳои раванди педагогӣ;
- дар шаклҳо ва тарзҳои ташкили таълиму тарбия;
- дар фаъолияти маъмурият, омӯзгорон ва хонандагон.

Навъҳои наовариҳо аз рӯи ҳаҷм:

- маҳаллӣ ва ягона, ки бо ҳам алоқаманд нестанд;
- мураккаб ва бо ҳам алоқаманд;
- системавӣ, ки тамоми муассисаро фаро мегирад.

Манбаъҳои ғояҳои инноватсионии муассисаи таълимӣ инҳоянд:

- фармоиши иҷтимоӣ (эҳтиёҷоти кишвар, минтақа, шаҳр);
- таҷассуми фармоишҳои иҷтимоӣ дар қонунҳо, санадҳои меъёрий;
- дастовардҳо дар маҷмӯи илмҳои гуманитарӣ;
- таҷрибаи пешқадами педагогӣ;
- интуитсия ва эҷодиёти роҳбарон ва омӯзгорон ҳамчун як роҳи озмоиш

ва ҳатогӣ;

- қорҳои таҷрибавӣ.

1. Иқтидори инноватсионии муассисаи таълимӣ ҳангоми таҳлили муассисаи таълимӣ аз рӯи мавқеъҳои зерин муайян карда мешавад:

- Тағйир додани талабот ба таҳсилот аз рӯи самти наовариҳо, ки ба муассисаи таълимӣ фармоиш дода мешавад.
- Тағйир додани ҳадафҳо, мундариҷа, технологияи ташкил, муносибат дар арзёбии натиҷаҳои таълимии хонанда.

Ҳамгирии тадрис, омӯзиш ва баҳодихӣ; маҷмӯи баҳодихии миқдорӣ ва сифатии қобилияти хонанда тавассути таҳлили маҳсулоти гуногуни фаъолияти таълимӣ ва маърифатӣ.

Ҳалли масъалаҳои муҳими педагогӣ:

- фароҳам овардани муҳити эҳсосотию бароҳати таълим;
- дастгирии ҳавасмандкунии баланди таълимии хонандаҳо;
- ташвиқи фаъолият ва мустақилияти онҳо;
- васеъ кардани имкониятҳои омӯзиш ва худомӯзӣ;
- рушди малакаҳои фаъолияти рефлексивӣ ва баҳодихии хонандагон;
- ташаккул додани қобилияти омӯзиш - гузоштани мақсадҳо, банақшагирӣ ва ташкили фаъолиятҳои омӯзишии худ;
- инкишофи маҳорату малакаҳои муошират;
- додани маълумот ба хонандагон ва падару модарони онҳо дар бораи вариантҳои гуногуни интихоби роҳи таълимӣ;

2. Самтдиҳии инноватсия барои ҳалли мушкилоти муассисаи таълимӣ.

Тағйир додани усули омӯзиш, ҷустуҷӯи шаклҳои нави ташкили ҷараёни таълиму тарбия. Тағйир додани талабот ба самаранокӣ ва дар маҷмӯъ - сифати таълим. Шакли бардавоми баҳодихӣ дар ҷараёни раванди муттаасили таълим, ки ба татбиқи технологияҳои инноватсионии таълим асос ёфтааст.

Портфолиои омӯзгорон ҳамчун шакли алтернативии баҳодихии касбият ва фаъолияти корӣ дар вақти санҷиши мувофиқат ба категорияи таҳассуси эълоншуда. Ҳамкориҳои фаъоли падару модарон бо муассиса дар раванди таълиму тарбия ва омӯзиш.

3. Имкониятҳои захиравии муассисаи таълимӣ

- Корҳои мунтазам оид ба баланд бардоштани ихтисоси омӯзгорон.
- Таҷрибаи ташкили портфолиои электронӣ.
- Муҷаҳҳазкунонии шабакавии компютериҳои синфхонаҳо (3 синфи компютерӣ, компютерҳои фардӣ дар синфхонаҳои омӯзгорони фанҳо, шабакаи маъмурӣ)
- Таъминоти методии курс

- чузвдони корӣ
- варақаҳои расмӣ портфолио (замима ба шаҳодатномаи синфи 9)
- рейтинги хатмкунандаи муассисаи таҳсилоти умумии асосӣ (Низомнома дар бораи баҳодихии ҷамъшудаи инфиродӣ (портфолио)

- маводи ташхисӣ
- ҷадвалҳо ва нақшаҳо барои сабту қайд дар «Папкаи корӣ»
- ёддоштҳо ва дастурҳо барои хонандагон
- дастур оид ба сабту қайд дар портфолио
- вариантҳои тахминии машғулият бо хонандагон

4. Робитаи байниҳамдигарии инноватсия бо дастовардҳо ва афзалиятҳои рақобатии муассисаи таълимӣ дар давраи пеш аз сикли инноватсионии рушд.

- Шакли ояндадори пешниҳоди самтнокии инфиродии дастовардҳои таълимии хонандаи мушаххас, ки ба вазифаҳои омодагии пеш аз соҳавӣ ва дар оянда - таълими соҳавӣ мувофиқат мекунад.

- Ташкили рейтинги таълимии хатмкунандагони синфи 9
- Беҳсозии механизмҳои ташаккули синфи профилии 10 .

Баҳодихии муҳити инноватсионӣ дар муассисаи таълимӣ, нерӯи инноватсионии коллектив, нуқтаҳои эҳтимолии рушд.

- МТУ муддати дароз ба ҷустуҷӯи усулҳои баҳодихии аутентивӣ (фардикунонидашуда) машғул буда, на танҳо ба раванди баҳодихӣ, балки ба худбаҳодихӣ низ нигаронида шудааст (Дар таълими самтнок истифода карда мешавад ва баҳогузори ташаккулёи малака ва маҳоратҳои хонандагонро дар шароити наздик ба ҳаёти воқеӣ дар назар дорад).

- Бозёфтҳои фаровони методӣ ҷамъоварӣ гардида ва технологияҳои педагогӣ аллакай таҳия карда шудаанд, ки имкон медиҳанд аз тамғаҳои навъи “хонандаи суствон” ҷ “хубхони нағз” ҳалос шаванд.

6. Пешгӯии ибтидоии дарки навовариҳои имконпазир дар ҷомеаи муассисаи таълимӣ, муқовимати эҳтимолӣ ба тағйирот

- Амалисозӣ ҳам аз омӯзгор ва ҳам аз хонанда малакаҳои нави ташкилӣ ва маърифатиро талаб менамояд

- Масъалаи вақти хониш: барои татбиқ намудан нисбат ба низоми анъанавии баҳодихӣ вақти зиёдтар талаб мекунад.

- Баҳодихии воқеии қобилият ва омодагии хонандагон, омӯзгорон, падару модарон дар пешниҳоди маводҳо барои муайян кардани динамикаи пешрафти инфиродии ӯ;

- ҷалби тавачҷӯҳи педагогӣ аз баҳодихӣ ба худбаҳодихӣ;

- дар хонандагон ҳавасмандии нокифоя ба дастовардҳо ҷой доранд, онҳо дар масъалаҳои матраҳ кардани ҳадаф, банақшагирӣ ва ташкили мустақилонаи ҷаъолияти таълимии худ, қобилияти басистемадарорӣ ва таҳлили мавод ва таҷрибаи шахсии худ мушкилот доранд;

- тайёр набудани падару модарон ба дарки аҳамият ва моҳияти портфолио ҳамчун ҳуҷҷати тасдиқкунандаи сатҳи дониши хонандаго ва интиҳоби дурусти соҳаи таълими минбаъда.

Мафҳуми «технология» ҳамчун ҳунар, маҳорат, қобилият дар якҷоягӣ бо усулҳои коркард, истеҳсол, тағйир додани ҳолат, ҳосият ва шаклҳои дар истеҳсоли ягон маҳсулоти мушаххас зухурёфта ё татбиқшаванда баррасӣ карда мешавад[76;71].

Дар назария ва амалияи таълимӣ мафҳумҳои "технологияҳои таълимӣ", "технологияҳои омӯзишӣ", "технологияи педагогӣ" истифода карда мешавад.

Ҳар як омӯзгор ва корманди соҳаи илму маориф медонад, ки тарбия ва таълими сатҳи зарурӣ дар муассисаи таълимӣ аз самтгирии дурусти масъалаҳои асосии таълиму тарбия, аз ҷумла таъмини кадрҳои баландхаттисос, таҳкими заминаи моддию техникаӣ, воситаҳои техникаи муосир, муайян кардани хонандагони лаёқатманд, навоварон ва ихтироъкорон, гузаронидани дарсҳо бо истифодаи усули ҷаъоли таълим ва технологияи муосир вобастагӣ дорад.

Бо дарназардошти чунин асосҳо ва талабот, ҳамаи омӯзгорони литсей дар муқоиса бо дигар муассисаҳои таълимӣ, дар таълим ва тарбияи хонандагон ба муваффақиятҳои назаррас ноил шуданд.

Аммо бояд қайд кард, ки муваффақиятҳо на фавран, балки ба туфайли кори тадриҷӣ ва самарабахши зеҳнӣ ва ҷисмонии тамоми омӯзгорон ва ташкилкунандагони ин муассиса ба даст омаданд.

Ба сифати намуна як қатор далелҳои муқоисаи оғози фаъолияти литсей бо вазъи кунунии онро оварем, танҳо пас аз он, метавонем ба инкишоф ва шукуфоии муассиса баҳои дуруст диҳем.

Ҳагоми ифтитоҳи литсей ҳамагӣ 3 устои таълимӣ мавҷуд буд ва имрӯз дар он 8 устои таълимӣ мавҷуданд, ки омӯзгорон ва хонандагон аз тахтаи электронӣ, Интернет ва проектор фаъолона истифода мебаранд.

Тағйироти фарогирро дар категорияи ихтисоси омӯзгорони литсей мушоҳида кардан мумкин аст. Дар маҷмӯъ, дар литсей 39 омӯзгор кор мекунанд, ки аз онҳо 24 (62%) зан, 15 (38%) мард мебошанд.

39 омӯзгор дорои категория мебошанд:

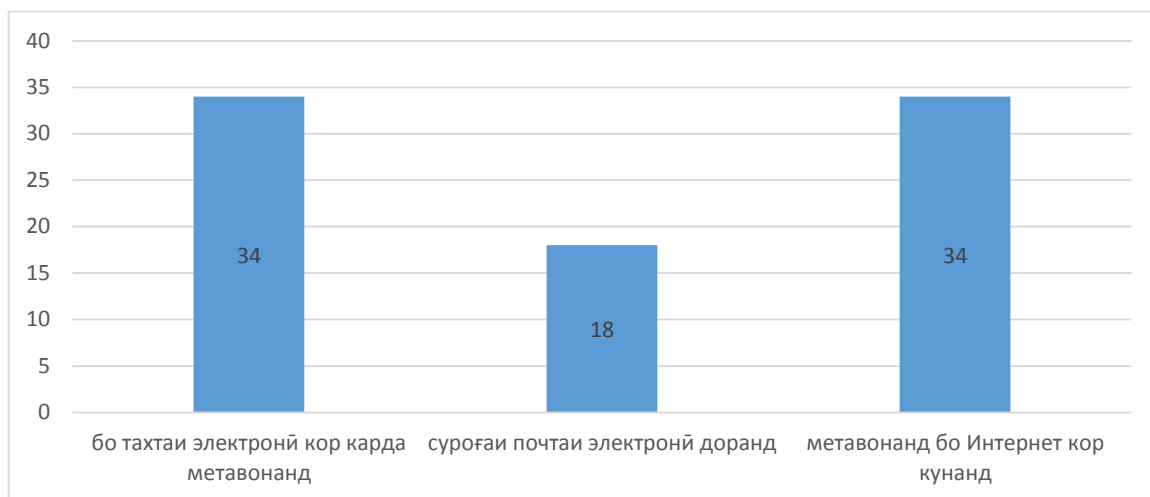
1. Категорияи олӣ - 25 нафар (64,1%)
2. Категорияи якум - 6 нафар (15,3%)
3. Категорияи дуюм - 2 нафар (5,1%)
4. Категорияи умумӣ - 6 нафар (15,3%)

Диаграммаи 1. Маълумот дар бораи категорияҳои тахассуси омӯзгорони литсей

Маълумот дар бораи он, ки чанд нафар аз омӯзгорони литсей бо тахтаи электронӣ, почтаи электронӣ ва интернет кор карда метавонанд.

1. Бо тахтаи электронӣ кор карда метавонанд - 34 (87%)
2. Суроғай почтаи электронӣ доранд - 18 (46.1%)
3. Метавонанд бо Интернет кор кунанд - 34 (87.1%)

**Диаграммаи 2. Нишондиҳандаҳои истифода карда тавонистани
омӯзгори литсей аз тахтаи электронӣ, почтаи электронӣ ва интернет**

Истифодаи технологияҳои нав метавонад сифати таълимро беҳтар созад. Бо мақсади иҷрои қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 03.05.2010, № 223 "Дар бораи тасдиқи Барномаи давлатии таъмини синфхонаҳои фанӣ, лабораторияҳои таълимӣ ва илмӣ" синфхонаҳои фаннии физика, химия, технологияҳои иттилоотӣ, забони англисӣ, биология, математика, забони модарӣ, меҳнат бо таҷҳизоти замонавии техникӣ ва лавозимоти лабораторӣ бояд мучахҳаз карда шуда бошанд.

Дар синфхонаҳои литсейи ДДТТ синфҳои фанӣ 6 тахтаи электронӣ, 12 проектор, 3 ноутбук, 19 принтер, 50 компютер, ки ба шабакаи Интернет пайваست мебошанд, талаботи толибилмонро оид ба омӯхтани технологияи замонавӣ ва гирифтани иттилооти иловагӣ конеъ карда метавонанд.

Дар ҷадвали №5 шумораи хонандагон ва омӯзгорони фанни технологияи иттилоотиро дарсдиҳанда, инчунин шумораи компютерҳои мавриди истифода қарордошта нишон дода шудааст.

Ҷадвали №5

Табляди компютерҳо ва тахтаҳои электронӣ дар литсей

Шумораи хонандагони синфҳои 7-11		Шумораи омӯзгорон дар соҳаи технологияҳои иттилоотӣ		Миқдори компютерҳо	Тамғаи компютерҳо			
					Рентум-2	Рентум-3	Рентум-4	Асер
352 хонанда		2 омӯзгор		50	4	12	19	19
Шумораи компютерҳои корношоям	Миқдори синфҳои компютерӣ	Миқдори компютерҳо ба ҳар талаба (15 нафар)	Ҷои қори и ҷрошуда	Талабот ба компютерҳо	Тахтаҳои электронӣ	Шумораи нотбукҳо	шумораи проеторҳо	Миқдори принтерҳо
3	2	13	115%	-	6	-	12	19

Таъмини технологияи инноватсионӣ дар муассисаҳои таълимӣ, таъмини омӯзгорони ботаҷриба, ба баланд бардоштани сифати таълим ва таҳкими пояи моддию техникаи замина гузошта, на танҳо омӯзгорони муассиса балки омӯзгорони пойтахт ва тамоми ҷумҳурий бо ташкил намудани семинарҳои омӯзишӣ ва дастурдиҳӣ аз таҷрибаи онҳо истифода бурда метавонанд.

Синфхонаҳои нав, ки бо технологияи муосир мучахҳазонида шудаанд, барои омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ имкон медиҳад, ки дар литсей таҷриба пайдо кунанд. Ҳамасола ва пайваста дар муассиса семинарҳо дар мавзӯҳои мушаххас, семинарҳои муовинони директор, директорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии ноҳияҳои тобеи ҷумҳуриро дар сатҳи баланд ташкил карда гузаронанд.

Воситаҳои техникии муосир на танҳо барои баланд бардоштани сифати таълиму тарбия ва сатҳи дониши хонандагон, балки барои барқарор ва мустаҳкам кардани робита байни муассиса ва падару модарони онҳо низ истифода карда мешавад. Ин навъи муошират дар сомонаи литсей, маҷаллаи электронӣ ва почтаи электронӣ амалӣ карда мешавад. Ҳамарӯза падару модарон дар бораи фаъолияти фарзандони худ дар ин муассиса маълумот гирифта метавонанд.

Сифати таълим яке аз самтҳои асосии рушди муассисаҳои таълимӣ ба ҳисоб меравад. Аз ин рӯ, яке аз омилҳои баланд бардоштани сифати таълим назорати дуруст ва саривактии чараҳои таълим мебошад. Дар ин самт гурӯҳи идоракунии сифати таҳсилот гузаронидани машғулиятҳои таълимӣ бо истифода аз техникаву технологияҳои муосир ва самаранокии сифати таълимро таъмин мекунад. Инчунин ташкил намудани семинарҳои таълимӣ дар мавзӯҳои "Тарзи ҳуҷҷатгузорӣ", "Тартиби салоҳият дар синф", "Муоширати байни омӯзгор ва хонанда", "Маҳорати педагогии омӯзгор", "Истифодаи самараноки тахтаҳои электронӣ" ба ғоидаи кор мебошад.

Бо мақсади дарёфт ва омӯзонидани хонандагони лаёқатманд дар муассисаи таълимӣ ташкил намудани маҳфилҳои фанӣ ва дар охири ҳар моҳ баррасии фаъолияти онҳо тариқи муаррифӣ (презентатсия) ба баландравии сатҳи дониш таъсири калон мерасонад.

Дар литсейи Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон дар ин самт 8 маҳфили фанӣ фаъолият менамоянд, ки хонандагони эҷодкор, болаёқат ҷалб карда шудаанд.

2. Биологони ҷавон
3. Химик
4. English Club
5. Русское слово
6. Дастони моҳир
7. Шоҳмотбоз
8. Донандаи компютер

Яке аз воситаҳои ташкили раванди таълиму тарбия дар асоси технологияҳои инноватсионӣ дар замони муосир дарёфти роҳҳои баланд бардоштани сатҳи фарҳанг ва маърифат мебошад. Имрӯзҳо тамоми сокинони Ҷумҳурии Тоҷикистон якдилона ба ҷашни бузург - 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон омодагӣ мегиранд. Ба муносибати ин ҷашн ва «Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» эълони шудани солҳои 2019-2021 " дар мавзӯҳои «Мо пайравони Пешвои миллат», «Конститутсия - шиносномаи миллат», «Ту парчами саодатӣ», «Наврӯз наслхоро мебайвандад ...», «Модар нури ҷашмони ман аст ...». «Ватани ман», “ Ҳар кас ба забони худ сухандон гардад”, «Тирамоҳи тиллоӣ» ва ғайра бо истифода аз технологияҳои инноватсионӣ ва воситҳои техникии муосир як қатор чорабиниҳо конференсияҳои илмию адабӣ ва мулоқотҳои хонандагон бо намоёндагони илму адаб баргузор намудан шарт ва зарур аст.

Гузaronидани конференсҳои илмӣ-амалӣ, соатҳои таълимӣ дар мавзӯҳои гуногун хонандагонро дар рӯҳияи ифтихори миллӣ, ватандӯстӣ, худшиносӣ, ҳудогоҳӣ, омӯзиши илмҳои гуногун, интизом, эҳтиром ба фарҳанг, урфу одатҳои миллӣ ва ҳифзи мероси гузаштагони худ тарбия менамояд.

Бо мақсади қонеъ гардонидани манфиатҳои хонандагон, дарк ва истифодаи ғоиданокии қобилияти онҳо, мусоидат ба истеъдод ва рушди шахсияти кӯдакон ташкилоти ба номи Исмоили Сомонӣ Созмони хонандагон таъсис дода мешавад. Ҳадафи асосии ин созмон тарбияи наврасон дар рӯҳияи худшиносӣ ва ватандӯстӣ, омӯзиши фарҳанг ва расму оинҳои миллӣ ва ҷаҳонӣ ва ҳифзи мероси гузаштагон, ҳифзи арзишҳои Истиқлолияти давлатӣ мебошад. Ташкилот дар ҳамкорӣ бо муассисаҳои таълимӣ, оила ва ҷомеа амал менамояд.

Шумораи умумии аъзоёни Созмони хонандагон дар литсейи ДДТТ 329 нафар хонанда мебошад, ки 54 нафарашон аъзои созмони “Ахтарон”, 210 нафар хонанда аъзои созмони “Ворисони Сомониён” ва 65 нафар хонанда аъзои созмони “Сомониён” мебошанд. Дар як сол як маротиба раиси созмон, роҳбарони сектор ва аъзои Шӯрои созмон интихоб карда мешавад.

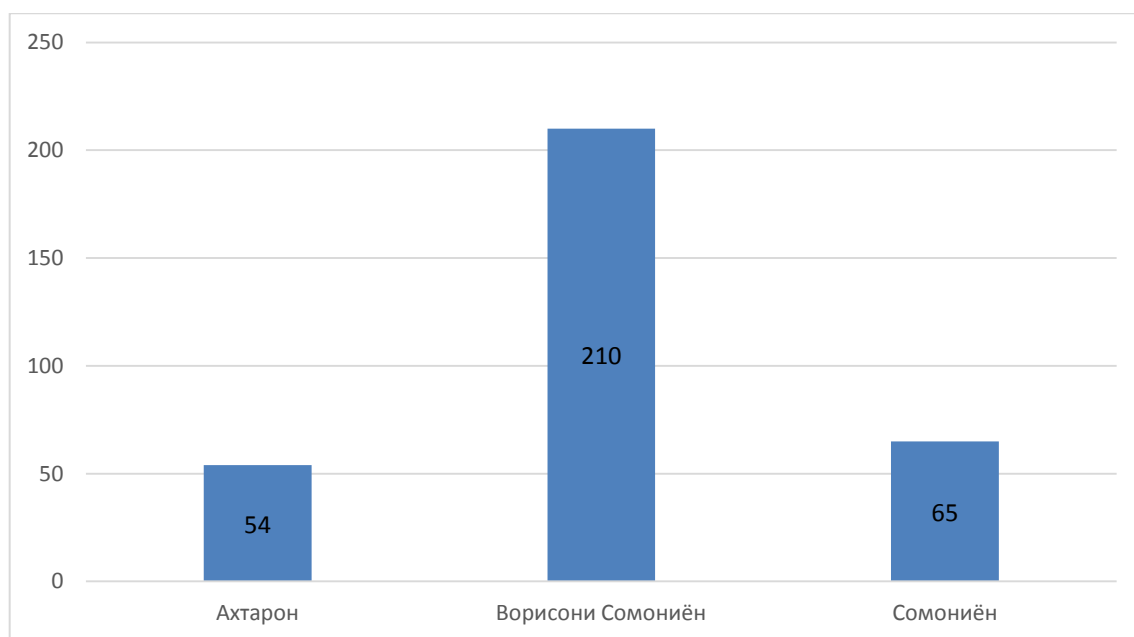

Диаграмма 3. Шумораи умумии аъзои созмони “Ахтарон”, аъзои созмони “Ворисони Сомониён” ва аъзои созмони “Сомониён”

Яке аз омилҳое, ки ба кори пурмахсул дар таълим ва тарбияи хонандагон таъсир мерасонад, ин баргузориҳои чорабиниҳои беруназсинфӣ - конференсҳо, семинарҳо, вохӯриҳо дар китобхонаи электронӣ ва толорҳои замонавӣ донишгоҳ мебошад.

Маълум аст, ки бе омӯзгорони ботаҷриба ва соҳибхитос шароити хуби таълиму тарбияро тасаввур кардан душвор аст. Аз ин рӯ, барои баланд бардоштани сатҳи таълиму тарбия дар муассисаҳои таълимӣ омӯзгорони баландхитос ба озмун ҷалб карда мешаванд ва бе устодони ботаҷриба муваффақият дар кори муассисаҳои таълимӣ ғайриимкон аст.

Асоси мантиқии сохтории назорат барои арзёбии самарабахшии ташкили чараҳои таълиму тарбия дар заминаи татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар литсейи ДДТТ.

1. Эквиваленти шартии талаботҳои асосӣ ба дониш, малака ва қобилияти хонандагони литсей чун дурнамо нишондиҳандаи ташҳиси муваффақияти дониш ва шахсияти ҳар яки онҳо дар чорякҳо.

2. Нишондиҳандаҳои асосии сифати шахсӣ ва маҳорати хонанда дар асоси худбаҳодиҳӣ ва арзёбии берунӣ.

3. Модулҳои асосии баҳодиҳии назорат ва ташҳиси донишу малакаи хонандагон дар доираи барномаи таълимии муассисаи таълимӣ.

Дар давоми соли таҳсил пас аз ҳар семоҳа дониши хонандагон санчида мешавад. Санчиш бо усулҳои гуногун гузаронида мешавад. Санчиш тавассути компютер, ки онҳо дар назди компютер нишаста, метавонанд ба саволҳо ҷавоб диҳанд ё супоришҳоро барои ба даст овардани баҳоҳои худ дар компютер супоранд.

Ҷадвали №6

Натиҷаи

санчиши дониши хонандагон аз тариқи барномаи махсуси компютерӣ аз фанҳои таълимӣ дар соли таҳсили 2018-2019

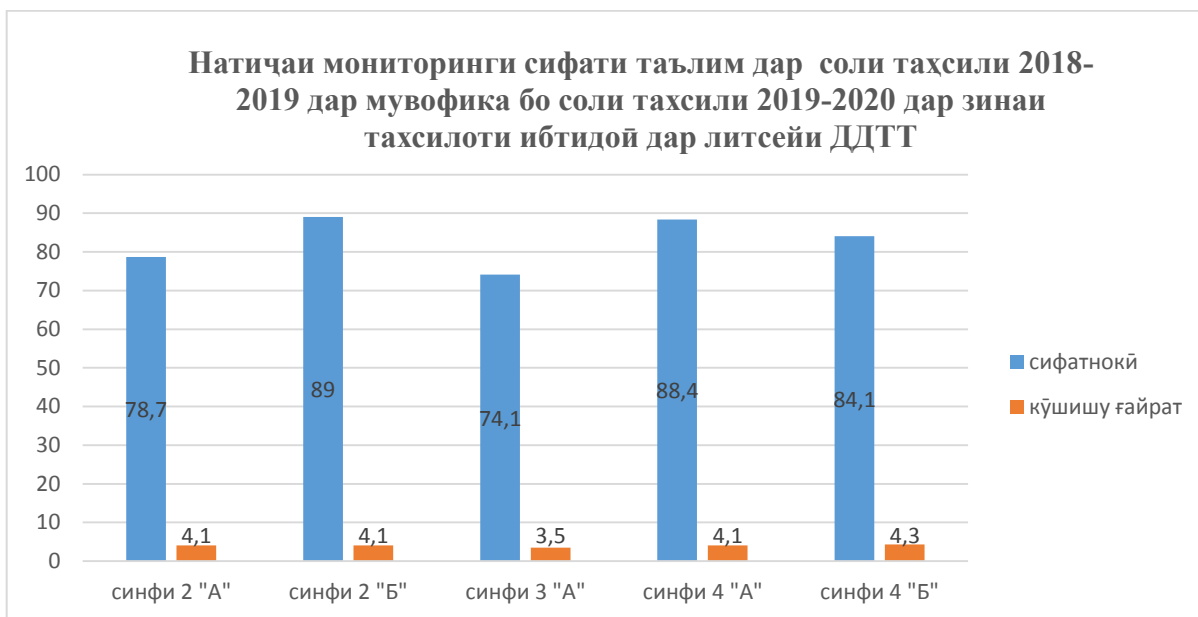
Т/Р	Фан	Муваффақ шуданд		Муваффақ нашуданд	
		2018-2019	2019-2020	2018-2019	2019-2020
1.	Математика (алгебра)	80%	86%	20%	14%
2.	Химия	76%	84%	24%	16%
3.	Физика	73%	79%	27%	21%
4.	Биология	75%	80%	25%	20%
5.	География	85%	91%	15%	19%
6.	Забони модарӣ	78%	82%	22%	18%
7.	Забони русӣ	79%	85%	21%	15%
8.	Забони англисӣ	75%	81%	25%	19%
9.	Технологияи иттилоотӣ	72%	78%	28%	22%
10.	Таърихи халқи тоҷик	79%	84%	21%	16%
11.	Забони давлатӣ	71%	78%	29%	22%

Аз натиҷаи дар ҷадвал нишондодашуда бармеояд, ки сатҳи дониши хонандагон дар соли таҳсили 2019-2020 дар муқоиса ба соли таҳсили 2018-2019 хеле баланд шудааст.

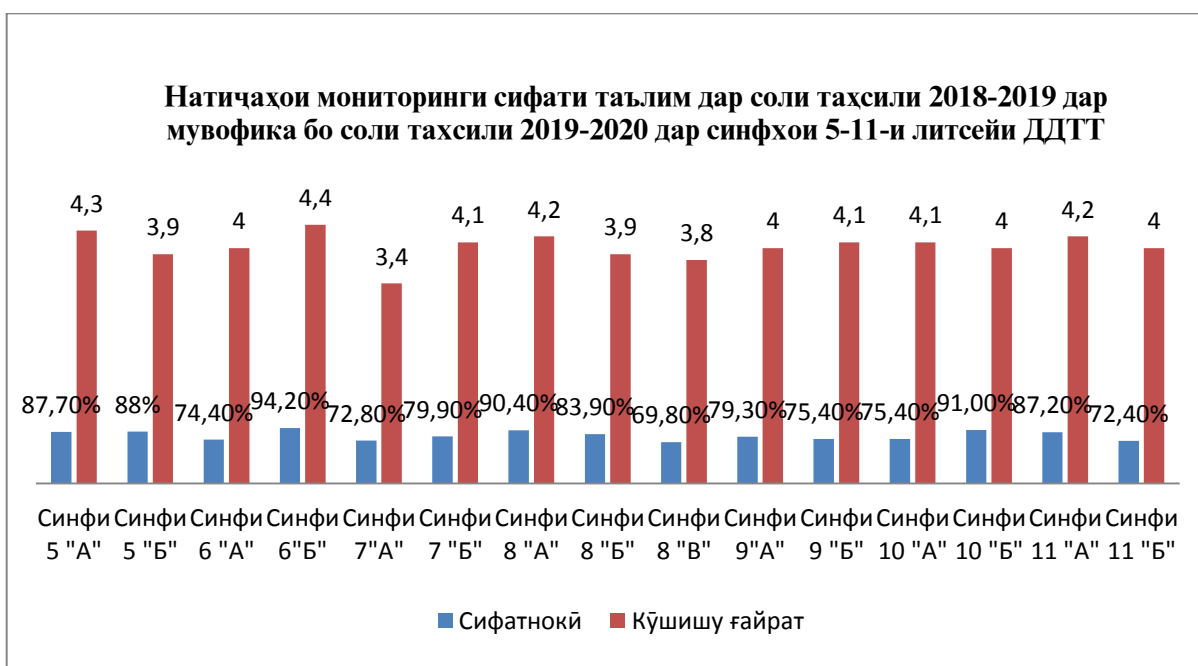
Инчунин дар ҳар як семоҳа дар синфҳои ибтидоӣ оид ба ҳамаи фанҳо санчишҳо гузаронида мешаванд.

Мониторинги рушди зеҳнӣ.

Таҳлил ва таҳлили сифати таҳсили ҳар як хонанда бо ёрии тест ва сохтани ҷадвалҳои инкишофи азхудкунии дарс дар давоми соли таҳсил дар синфҳои ибтидоӣ гузаронида мешавад.

Диаграммаи 4

Диаграммаи 5

Аз натиҷаҳои дар диаграмма нишододашуда бармеояд, ки бо истифодаи усулҳои фаъоли таълим ва ҷорӣ намудани истифодаи самараноки технологияи инноватсионӣ дониши хонандагон назар ба соли таҳсили 2018-2019 хеле бартарӣ дорад

Нерӯи бузурги иттиҳоди омӯзгорон ва истифодаи онҳо аз технологияи инноватсионӣ дар машғулиятҳои таълимию тарбиявӣ ба муваффақиятҳои зиёде оварда расонид. Дастовардҳои хонандагон дар озмунҳои гуногуни минтақавӣ, иштироки фаъолоне дар озмунҳои шаҳрӣ, ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ, иштироки хонандагон дар олимпиадаҳои фаннӣ, қабули донишҷӯён ба муассисаҳои таҳсилоти олии ҷумҳурӣ ва кишварҳои хориҷӣ пешрафти кори омӯзгорон ва ҳавасмандии донишҷӯён ба таълими фанҳои дӯстдошташон мебошад.

Ҷадвали №7

**Натиҷаи дохилшавии хатмкунандагони Литсейи Донишгоҳи давлатии
тиҷорати Тоҷикистон ба донишгоҳу донишқадаҳои олии Ҷумҳурии
Тоҷикистон ва берун аз он дар соли таҳсили 2018-2019-2019-2020**

2019	№ р/т	Шумораи хатм	Дохил шуданд				
	1.	48 нафар	Кластери 1	Кластери 2	Кластери 3	Кластери 4	Кластери 5
	2.		11	12	3	6	7

2019	№ р/т	Федерация Россия РУДН	Санкт Петербург РАНХиГС иқтисодчӣ	Донишгоҳи давлатии Белорусия	Академияи гумруки давлати Россия	Ҷумҳурии Хитой	Малайзия
	1	3 нафар	1 нафар	1 нафар	2 нафар	1 нафар	1 нафар

2020	№ p/т	Шумораи хатм	Дохил шуданд				
	1.	46 нафар	Кластери 1	Кластери 2	Кластери 3	Кластери 4	Кластери 5
	2.		4	15	4	16	5

Хориҷи кишвар

2020	№ p/т	Донишгоҳи давлатии хукушиносии Красноярск	Донишгоҳи политехникии давлати Белорусия
	1	1	1

2019	№ p/т	Тиббӣ	Информатика	Ҷумҳурии халқии Хитой шаҳри Вейфан забонамӯзӣ
	1	3 нафар	1 нафар	1 нафар

Ба муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбӣ

2020	№ p/т	Тиббӣ	Информатика
	1	3 нафар	1 нафар

т/р	Номи донишгоҳу донишқадаҳо	2019	2020
1.	ДДТТ	7 нафар	5 нафар
2.	ДМТ	8нафар	17 нафар
3.	Донишгоҳи тиббии Тоҷикистон	5 нафар	5 нафар
4.	Донишгоҳи техникӣ ба номи Осимӣ	6 нафар	3 нафар
5.	Донишгоҳи молия ва иқтисод	4нафар	4 нафар
6.	Донишгоҳи славянӣ	3 нафар	4 нафар

7.	Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон	1 нафар	4 нафар
8.	Донишкадаи забонҳо	2 нафар	-
9.	Донишгоҳи технологӣ	1 нафар	-
10.	Донишгоҳи тарбияи ҷисмонӣ	1 нафар	-
11.	Донишгоҳи ба номи Б. Ғафуров	1 нафар	-
12.	Коллеҷи тиббӣ (баъди синфи 9)	1 нафар	3 нафар
13.	Донишгоҳи давлатии Белорусия	1 нафар	1 нафар
14.	Донишгоҳи давлатии Маскав (МГУ)	-	1 нафар
15.	Донишгоҳи омӯзгорӣ ба номи С.Айнӣ	-	1 нафар
16.	Донишгоҳи давлатии Данғара	-	1 нафар
	Ҷамағӣ	18 нафар бучавӣ, 30 нафар шартномавӣ	12 нафар бучавӣ, 34 нафар шартномавӣ

Таҳлилҳо дар литсей нишон медиҳанд, ки сол то сол таваҷҷӯҳи хонандагон ба таҳсил зиёд шуда, шумораи иштироки хонандагон дар чорабиниҳо, дохилшавии пурра тариқи маркази миллии тестӣ ва санҷиши донишу малака афзоиш ёфтааст. Ин ҳолатҳо ба муваффақиятҳои зиёд оварда мерасонад. Аввалан, шумораи хонандагоне, ки дар озмунҳо ва мусобиқаҳо ширкат меkunанд, афзоиш меёбад ва дуввум, шумораи ғолибон дар озмунҳо ва мусобиқаҳо сол аз сол меафзояд. Ин як ченаки рушд ва пешрафти таълиму тарбия дар муассисаҳои таълимӣ мебошад.

2.2. Самтҳои афзалиятнок ва шароитҳои муосири педагогии татбиқи технологияҳои инноватсионии таълим дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ

Солҳои охир дар системаи маориф парадигмаҳо, концепсияҳо, моделҳои нави муассисаҳои таълимӣ пайдо шуданд, мундариҷаи таълим таҷдид ва

стандартҳои нав таҳия карда мешаванд. Дар шароити модернизатсияи маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки рақобатро дар байни муассисаҳои таълимӣ афзоиш медиҳад, ҳар як муассиса ба масъалаи таъмин намудани таҳсили хушсифати хонандагон рӯ ба рӯ мешавад.

Сифати муосири таҳсил пеш аз ҳама дар инҳост:

1) сифати натиҷа, ки дар омодагии хатмкунандаи муассиса ба ҳаёти мустақилона зоҳир мешавад,

2) сифати раванде, ки бо тағйирот дар фаъолияти касбӣ-педагогии омӯзгор муайян карда мешавад;

3) сифати идоракунии таълим.

Равандҳои инноватсионӣ дар низоми муосири маориф тамаркузи асосии худро доранд - таҷдиди сифатии фаъолияти педагогӣ ва дар натиҷа - баланд бардоштани сифати таълим. Проблемаи ташкили раванди таълиму тарбия дар асоси ҷорӣ кардани наовариҳо дар соҳаи маориф имрӯз бо назардошти якҷанд сабаб муҳим мебошад:

- наовариҳо шартӣ зарурии рушди маориф эътироф гардида, дар стандартҳои таҳсилоти умумии давлатӣ инъикос ёфтаанд;

- дар марҳалаи кунунии модернизатсия проблемаҳои идоракунии рушди инноватсионии таҳсилот аҳамияти аввалиндараҷа доранд;

- таълими замонавӣ мустақиман ба рушди инноватсионии муассисаи таълимӣ вобаста аст.

Ғайр аз ин, зарурати ташкили раванди таълиму тарбия бо истифодаи технологияҳои инноватсионӣ бо як қатор омилҳо муайян карда мешавад:

1. Тағйирот дар мазмуни таҳсилот, ҷорӣ намудани фанҳои нав, ҷустуҷӯи технологияҳои муосири таълим.

2. Тағйироти иҷтимоӣ ва иқтисодӣ дар сиёсати давлатии Тоҷикистон зарурати тағйироти куллиро дар системаи маориф муайян карданд. Воситаҳои навсозӣ имрӯз маҳз фаъолияти инноватсионии омӯзгорон мебошад, ки ташаккул, таҳия ва татбиқи наовариҳои педагогиро дар бар мегирад.

3. Дар ҷомеаи муосир навъҳои нави муассисаҳои таълимӣ ташаккул меёбанд, ки рақобатпазириро амалӣ мекунанд ва ин моро водор месозад, ки дар бораи сифати таълим фикр кунем.

Фаъолияти муассисаи таълимие, ки дар ҳолати инноватсионӣ фаъолият дорад, ба системаи пайгирии натиҷанокии он эҳтиёҷманд аст. Бояд қайд кард, ки барои таъмин намудани таъсири мусбати навоариҳо ба сифати раванди таълиму тарбия дар муассисаи нави таълим, таҳлил ва арзёбии мунтазами самаранокии фаъолияти инноватсионӣ зарур аст [77;22]. Таҳлили самаранокӣ бояд аз ҷониби ҳайати омӯзгорони муассисаи таълимӣ барои арзёбии тағйирот дар системаи таълим ва динамикаи рушди ҳуди муассиса гузаронида шавад. Таҳлили сифати фаъолияти инноватсионӣ усули омӯзиши маҷмӯи хусусиятҳои системаи инноватсионии муассисаи нави таълимӣ мебошад. Барои таҳлил ва арзёбӣ аз ҷониби ҳайати омӯзгорон хусусиятҳои системаи инноватсионии муассисаро таҳия кардан зарур аст, ки усулҳои таҳлил, критерияҳо ва воситаҳои баҳодихӣ, яъне мониторинги самаранокии раванди таълиму тарбияро дар асоси ҷорӣ намудани технологияи инноватсионӣ пешбинӣ мекунанд ва истифодаи он имкон медиҳад на танҳо самаранокии омӯзгор, балки фаъолияти идоракунии низ афзунтар карда шавад.

Вазифаи асосии мониторинги навоарӣ дар системаи таълимӣ омӯзиши ташкили самаранокии раванди таълиму тарбия дар асоси ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар ҷараёни таълим мебошад.

Барои муайян кардани робитаи мутақобилаи ҷараёни таълиму тарбия дар ташкилоти таълимӣ, ду ҷанбаи ба таври системавӣ алоқамандро дар самаранокии муассисаи таълимӣ зикр кардан лозим аст:

1. Сатҳи натиҷаҳои таълимӣ - сатҳи дониш ва малакаҳои, ки хонандагон дар натиҷаи омӯзиши фанҳои мушаххаси таълимӣ гирифтаанд.

2. Сатҳ ва тавсифҳои сифатии самаранокии таълим - қобилиятҳои нав, тарзҳои амал ва салоҳиятҳои, ки дар байни хонандаҳо дар натиҷаи системаи комили татбиқи навоарӣ ба вуҷуд меоянд. Сухан дар бораи рушди як қатор қобилиятҳои мета-предметӣ дар хонандагон меравад, ки на танҳо натиҷаи

азхудкунаи барномаи таълимӣ, ҳамчунин натиҷаи тарзҳои ба он муносибатнадоштаи ташкили фазои таълим ва шаклҳои ҳамкориҳои байниҳамдигарӣ дар он мебошад.

Ҳадафҳои ташкили чараҳои таълиму тарбия дар ташкилот барои муайян кардани критерияҳои баҳодихии сифати таълим асос мешаванд, ки дар заминаи он мониторинг мегузарад. Аз рӯи ҳар як меъёр нишондиҳандаҳои таркибии он, усулҳои таҳсис, мӯҳлати гузарондан, шакли муаррифии натиҷаҳои он, кӣ мегузаронад, кӣ масъул аст, таҳия карда шудаанд. Ҳамаи ин системаи мониторинги сифати таълим дар ташкилоти таълимиро ташкил медиҳад[78;24].

Дар фаҳмиши моҳияти раванди таълиму тарбия дар асоси ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар таълим ду масъалаи асосии педагогика вучуд доранд - мушкилоти омӯзиш, ҷамъбаст ва паҳн кардани таҷрибаи пешқадами педагогӣ ва дар амал ҷорӣ кардани дастовардҳои илми психологӣ ва педагогӣ. Баъзе равандҳои инноватсиониро пеш аз ҳама бо омӯзиш, ҷамъбаст ва паҳн кардани таҷрибаи педагогӣ алоқаманд медонанд, дигарон ба масъалаи таҳия ва татбиқи инноватсияҳои педагогиро афзалтар медонанд.

Ин чунин маъно дорад, ки мавзӯи навоарӣ, мундариҷа ва механизмҳои равандҳои инноватсионӣ бояд дар бистари муттаҳидкунандаи ду раванди ба ҳам алоқаманд, ки то ба ҳол дар алоҳидагӣ баррасӣ карда мешуданд, ҷойгир шаванд. Байни онҳо робитаи бузурги объективӣ вучуд дорад ва ин робита иборат аз раванди омӯзиш, ҷамъбаст ва паҳн кардани таҷрибаи педагогии дорои ҳадафи ниҳии ҷорӣ намудани таҷрибаи нав, пешрафта ва оммавӣ мебошад. Ҳамин тавр, натиҷаи равандҳои инноватсионӣ бояд истифодаи навоариҳои дорои хусусияти назариявӣ ва амалӣ дар раванди ягонаи педагогӣ бошад. Ҳамаи ин аҳамияти фаъолияти идоракуниро дар таҳия, аз худ кардан ва истифода намудани инноватсияҳои педагогӣ таъкид менамояд. Дар ин ҷо, омӯзгор метавонад ҳамчун муаллиф, таҳиякунанда, муҳаққиқ, корбар ва мубаллиғи технологияҳои нави педагогӣ, назарияҳо, ва консепсияҳо амал кунад. Идоракунии ин раванд омодагиро барои интиҳоб, арзёбӣ ва истифодаи

таҷрибаи ҳамкасбон ё ғояҳо ва усулҳои нави пешниҳодшуда дар илм таъмин менамояд.

Самтгирии инноватсионии фаъолияти педагогӣ дар ташкили раванди таълиму тарбия ҷалби омӯзгоронро ба раванди таҳия, азхудкунӣ ва истифодаи навоариҳои педагогӣ дар амалияи таълиму тарбия, фароҳам овардани фазои инноватсионии муайян дар муассисаи таълимиро дар назар дорад. Ҷорӣ намудани ғояҳои инноватсионӣ дар таълим вобаста ба раванди педагогӣ маънои ҷорӣ намудани навоарӣ дар ҳадаф, мундариҷа, усул ва шаклҳои таълиму тарбия, ташкили фаъолияти муштараки омӯзгор ва хонандаро дорад.

Дар таълим барои дарки моҳияти навоариҳои педагогӣ дар назди мутахассисон ду масъала вучуд дорад:

1. Масъалаҳои омӯзиш, ҷамъбаст ва паҳн кардани технологияҳои муосири педагогӣ. Дар ин ҷо омӯзгор ҳамчун муаллиф, таҳиякунанда, таҳқиқотчӣ, корбар ва мубаллиғи навоариҳои педагогӣ амал мекунад.

2. Проблемаи дуҷум марбут ба татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ дар соҳаи маориф мебошад.

Инноватсияҳои дидактикӣ равандҳои идорашавандаи таҳия, баҳодихӣ, азхудкунӣ ва дар амал татбиқ намудани навоариҳои педагогӣ мебошанд, ки ба ташаккули мундариҷаи таълим, усул ва шаклҳои таълим, ташкил ва идоракунии муассисаҳои таълимӣ марбутанд. Навовариҳои дидактикӣ ба муносибгардони ҷараёни таълим, тақмили ташкил ва идоракунӣ, эҷоди технологияҳои нави педагогӣ мусоидат менамоянд. Навовариҳо дар ҳадафҳо, мундариҷа, усулҳо, технологияҳо, шаклҳои ташкил ва идоракунии система, услубҳои фаъолияти педагогӣ, системаи назорат ва арзёбии сатҳи таълим, системаи маблағгузорӣ, дастгирии методологӣ, системаи кори тарбиявӣ, барнома ва нақшаи таълимӣ, фаъолияти омӯзгор ва хонанда тағйирот ворид мекунанд[79;30].

Татбиқи навоариҳои дидактикӣ аз марҳилаҳои зерин мегузарад:

- асосноккунониии роҳҳои ҳалли масъалаҳои таълимӣ;
- санҷиши оммавии методикаи пешниҳодшуда;
- иҷрои он маҳдуд ё оммавӣ;

- аз худ кардан ва чорӣ намудан дар амал.

Коркарди инноватсия то пайдо шудани муносибати нави принсипиалӣ барои ҳалли масъалаҳои дар назария ва амалия ошкор кардашуда идома меёбад. Барои азхуд намудани нав вақти муайян, дастгирии зарурии илмӣ, тарбияи кадрҳои баландхатисоси омӯзгорӣ, мутобиксозии ҳайати омӯзгорон ба шароити нави кор лозим аст.

Технологияи педагогӣ як модели ҳамачониба фикркардашудаи фаъолияти муштараки педагогӣ дар тарҳрезӣ, ташкил ва пешбурди чараҳои таълим бо таъмини ҳатмии шароити мусоид барои омӯзгору хонанда мебошад. Дар айни замон як низоми нави таҳсил, ки ба фазои таҳсилоти ҷаҳонӣ нигаронида шудааст, ташаккул ёфта истодааст. Ин раванд дар назарияи педагогӣ ва амалияи раванди таълиму тарбия бо тағйироти назаррас тавҷам мебошад. Системаи маориф навсозӣ шуда истодааст - мундариҷа, муносибат, рафтор ва тафаккури дигари педагогӣ пешниҳод мешаванд[80;31].

Имрӯз дар соҳаи маориф принсипи вариантнокӣ эълон карда шудааст, ки ба коллективҳои педагогии муассисаҳои таълимӣ имкон медиҳад раванди педагогиро мувофиқи ҳама гуна моделҳо, аз ҷумла, ҳукуқи муаллифӣ, интиҳоб ва тарҳрезӣ кунанд. Пешравии таълим низ дар самти таҳияи вариантҳои гуногуни мундариҷаи он, истифодаи имкониятҳои дидактикаи муосир дар баланд бардоштани самаранокии сохторҳои таълимӣ; рушди илмӣ ва асосноккунии амалии ғояҳо ва технологияҳои нави идома дорад. Ҳамзамон, ташкили як навъ муколамаи байни системаҳои гуногуни педагогӣ ва технологияҳои таълимӣ, дар амал санҷидани шаклҳои нави мукамал ва алтернативии системаи давлатии таҳсилот ва истифодаи системаҳои педагогии гузашта дар шароити муосир муҳим аст.

Дар чунин шароит, омӯзгор бояд доираи васеи технологияҳои муосири инноватсионӣ, ғояҳо, дастурҳоро пайгирӣ кунад, барои кашфи кашфиёти пешина вақти худро сарф накунад, балки тамоми иқтидори таҷрибаи педагогиро истифода барад. Бидуни омӯхтани доираи васеи технологияҳои таълимӣ имрӯз мутахассиси аз ҷиҳати педагогӣ бомаърифат будан имкон

надорад. Технологияҳои муосири педагогӣ метавонанд танҳо дар муассисае татбиқ карда шаванд, ки ба навоарӣ омода бошад.

Муассисаи нави инноватсионӣ як муассисаи таълимию тарбиявӣ мебошад, ки фаъолиятро реша дар ғояҳо ва технологияҳои муаллифони дошта, амалияи нави таълимиро дар бар мегирад. Муассисаи таълимии инноватсионӣ як полисистема бо зерсистемаҳои таълимӣ, меҳнатӣ, бадеӣ, эстетикӣ, варзишӣ, илмӣ, аз ҷумла шаклҳои гуногуни иртибот ва муоширати байни кӯдакон ва калонсолон мебошад [81;32]. Муассисаҳои таълимии муосири инноватсионӣ аксар вақт дар заминаи муассисаҳои одии оммавӣ пайдо мешаванд, ки як ҷе якчанд вазифаҳои худро дар заминаи асили технологӣ амиқан рушд медиҳанд ва амалӣ мекунанд. Сифатҳои зерини фаъолияти инноватсионии муассисаҳои таълимиро зикр намудан мумкин аст.

- Навоварият: мавҷудияти ақидаҳои асливу фарзияҳои эҷодӣ оид ба таҷдиди раванди педагогӣ.
- Алтернативӣ будан: фарқи байни ҷузъҳои асосии ҷараёни таълим (ҳадафҳо, мундариҷа, усулҳо, воситаҳо ва ғайра) аз унсурҳои анъанавии дар муассисаи таълимии оммавӣ қабул кардашуда.
- Хусусияти концептуалии ҷараёни таълиму тарбия: дарк ва истифодаи асосҳои фалсафӣ, психологӣ, иҷтимоӣ-педагогӣ ва ғайра дар модели муаллифӣ. Системавӣ ва комплексивӣ будани ҷараёни таълиму тарбия.
- Мувофиқати иҷтимоӣ-педагогӣ: мутобиқати ҳадафҳои муассисаи таълимӣ бо фармоишоти иҷтимоӣ.
- Мавҷудияти аломатҳо ҷе натиҷаҳое, ки воқеият ва самарабахшии таҷрибаи пешқадами муаллифиро муайян мекунанд.

Омӯзиши амалияи татбиқи технологияҳои инноватсионии таълимӣ дар литсейи ДДТТ дар шаҳри Душанбе ба мо имкон дод, ки тақсимбандии зеринро анҷом диҳем.

Дар айни замон дар литсейи ДДТТ як қатор навовариҳои педагогӣ татбиқ шуда истодаанд. Ин пеш аз ҳама ба анъана ва таҷрибаи муассисаи вобаста аст. Пас аз гузаронидани пурсиш дар байни омӯзгорон, мо метавонем

технологияҳои инноватсионии аз ҳама бештар истифодашавандаро зикр намоем.

1. Технологияҳои иттилотию комуникативсионӣ (ТИК) дар таълими мавзӯӣ (фаннӣ).

Ҷорисозии ТИК дар мундариҷаи раванди таълим ҳамгироии соҳаҳои мухталифро бо илми информатика дар назар дорад, ки боиси иттилоотонии шуури хонандагон ва фаҳмиши онҳо дар бораи равандҳои иттилоотонӣ дар ҷомеаи муосир (дар ҷанбаи касбии он) мебошад. Дарки тамоюлҳои ҷамъшудаи ҷараёни иттилоотонии муассисаи таълимӣ муҳим аст: азҳуд кардани иттилооти ибтидоӣ дар бораи илми информатика дар истифодаи барномаҳои компютерӣ ҳангоми омӯзиши фанҳои умумӣ аз тарафи хонандагон ва сипас бо унсурҳои информатика пур кардани сохтор ва мундариҷаи таълим, татбиқи таҷдиди куллии тамоми ҷараёни таълиму тарбия ва истифодаи технологияи иттилоотӣ [82;27]. Дар натиҷа, дар системаи методикаи муассисаҳо технологияҳои нави иттилоотӣ пайдо мешаванд ва хатмкунандагони муассисаҳои таълимӣ барои азҳудкунии технологияҳои нави иттилоотӣ дар қори ояндаашон омодаанд. Ин самт тавассути ворид намудани фанҳои нави ба омӯзиши фанни информатика ва ТИК нигаронидашуда амалӣ карда мешавад. Таҷрибаи ТИК дар муассисаи таълимӣ нишон дод, ки:

а) муҳити иттилоотии муассисаҳои навъи кушода бо фарогирии шаклҳои гуногуни таҳсили фосолавӣ ҳавасмандии хонандагонро ба омӯзиши фанҳои дарсӣ, бахусус истифодаи усули лоиҳаҳо, хеле зиёд мекунад;

б) иттилоотикунонии таълим барои хонанда ҷолиб аст, зеро ташаннуҷи равонии муносибатҳои муассисаи таълимӣ тавассути гузаштан аз муносибатҳои субъективии “омӯзгор-хонанда” ба муносибатҳои объективии “хонанда – компютер – омӯзгор” бартараф карда мешавад. Самаранокии қорҳои хонандагон зиёд шуда, ҳиссаи қорҳои эҷодӣ меафзояд, имконияти гирифтани маълумоти иловагӣ аз рӯи фан дар доираи муассиса васеъ мегардад ва дар оянда интиҳоби мақсадноки донишгоҳ ва шуғли дилхоҳ дарк карда мешавад;

в) иттилоотикунонӣ барои омӯзгор аз он ҷиҳат ҷолиб аст, ки он ба баланд шудани маҳсулнокии кори вай, баланд бардоштани фарҳанги умумии иттилоотии омӯзгор имкон фароҳам меоварад.

2. Технологияҳои ба шахс нигаронидашуда дар таълими фан

Технологияҳои ба шахс нигаронидашуда шахсияти кӯдакро дар маркази тамоми низоми таҳсилоти муассиса қарор медиҳанд ва шароити мусоид, бидуни низоъ ва бехатарро барои рушди он ва татбиқи иқтидорҳои табиӣ ӯ фароҳам меоранд. Шахсияти кӯдак дар ин технология на субъекти оддӣ, балки субъекти афзалиятнок мебошад. Ин ҳадафи системаи таълимӣ мебошад, на роҳи расидан ба ягон ҳадафи номуайян. Он дар таҳияи барномаҳои инфиродӣ аз ҷониби хонандагон мувофиқи қобилият ва ниятҳои онҳо зоҳир мешавад.

3. Таъминоти иттилоотию таҳлилии чараҳои таълим ва идоракунии сифати таълими хонандагон.

Истифодаи чунин технологияҳои инноватсионӣ ба монанди методикаи иттилоотию таҳлилии идоракунии сифати таҳсилот имкон медиҳад, ки рушди тадриҷии ҳар як кӯдак дар алоҳидагӣ, дар синф, мутавозӣ, дар муассиса ва дар маҷмӯъ ба таври объективӣ пайгирӣ карда шавад. Бо баъзе тағйирот он метавонад ба як воситаи ҷудонопазири омодаسازی назорати умумӣ, омӯхтани вазъи таълими ягон фан аз барномаи таълимӣ, омӯзиши системаи кори омӯзгори инфиродӣ табдил ёбад.

4. Технологияҳои таълимӣ ҳамчун механизми пешрафтаи ташаккули хонандаи муосир омили ҷудонопазири шароити муосири таълим аст. Он дар навъи ҷалби хонандагон ба шаклҳои иловагии рушди шахсият амалӣ мешавад: иштирок дар чорабиниҳои фарҳангӣ тибқи анъанаҳои миллӣ, театр, марказҳои эҷодиёти кӯдакон ва ғайра.

5. Технологияи дидактикӣ ҳамчун шартӣ рушди чараҳои таълими МТУ.

Инҷо ҳам усулҳои маъруфу тавсияшуда ва ҳам наватаринро метавон татбиқ кард. Ин кори мустақилона бо кӯмаки китобҳои дарсӣ, бозиҳо, таҳия ва ҳимояи лоиҳаҳо, таълим бо истифодаи воситаҳои аудиовизуалии техникӣ, системаи «мушовир», гурӯҳ, усулҳои гуногуни таълим - системаи «гурӯҳҳои

хурд» ва ғайра мебошад. Одатан комбинатсияҳои гуногуни ин усулҳо дар амал истифода карда мешаванд.

6. Роҳнамоии психологию педагогии ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ ба раванди таълиму тарбия дар муассисаҳои таълимӣ.

Асосноккунонии илмию педагогии истифодаи ин ё он наовариро дар назар дорад. Таҳлили онҳо оид ба маслиҳатҳои методӣ, семинарҳо, машваратҳо бо коршиносони пешбари ин соҳа.

Натиҷаҳои таҳқиқоти мониторингӣ оид ба сифати таълим дар муассисаҳои таълимӣ нишон доданд, ки омӯзгорон асосан усулҳои репродуктивиро истифода мебаранд. Ба механизми идоракунии ҳавасмандгардонии коллектив ба наоварӣ усулҳои ҳаётан муҳим, таҳлили душвориҳо ва сабабҳои дар низоми инноватсионӣ хоҳиши кор кардан надоштани омӯзгори алоҳида дохил карда шудааст. Муҳокимаҳои дастаҷамъӣ дар доираи Шӯрои педагогӣ, маҷлисҳои иттиҳодияҳои методӣ ва маҷлисҳои маъмурӣ гузаронида мешаванд. Мавзуи мубоҳисаҳо навсозии таълими муосир, асосноккунонии ҳуқуқӣ ва илмӣ сифати нави он; талабот ба сифати нави таълим дар муассисаҳо; муносибати босалоҳият ба таълим асосёфта ҳамчун принсипи методологии навсозии мундариҷаи таълим ва технологияи он гардиданд.

Ғайр аз ин, дар арсенали тарзҳои тақвияти фаъолияти инноватсионӣ ҳангоми қабули қарорҳои мушаххас оид ба масъалаҳои муҳими фаъолият ва инкишофи муассисаи таълимӣ усулҳои намояндагиро истифода карданд; онҳое, ки дар ҷорӣ кардани ғояҳои инноватсионӣ дар амалияи муассисаи таълимӣ фаъолона ширкат варзиданд, аз ҷиҳати маънавӣ ва молиявӣ ҳавасманд карда шуданд. Масалан, маъмурияти муассисаи таълимӣ барои омӯзгорон - иштирокчиёни фаъоли равандҳои инноватсионӣ курсҳои давомдори таълимии тақмили ихтисос ташкил кард; тавсия дода шуд, ки аз аттестатсияҳои категорияи дараҷаи олӣ ва I гузаранд, барои иштирок дар озмунҳои ҷумҳуриявӣ ва минтақавӣ ташвиқ карда шаванд ("Омӯзгори сол", омӯзгори беҳтарин, усулҳои инноватсионӣ дар таълим ва ғайра).

Ҳамин тавр, бо омӯзиши таҷрибаи кории муассиса дар татбиқи технологияҳои инноватсионии таълим дар мактаб, хулоса баровардан мумкин аст, ки таҷрибаи амалии муассисаи таълимӣ арсенали васеътарини навоариҳои педагогӣ дар ҷараёни таълимро дорад. Самаранокии истифодаи онҳо аз анъанаҳои мавҷуда дар муассисаи таҳсилоти умумӣ, қобилияти қабули ин навоариҳо аз ҷониби коллективи омӯзгорон ва заминаи моддию техникаи муассиса вобаста аст. Самаранокии раванд аз он вобаста аст, ки ин унсурҳо то чӣ андоза ба ҳамдигар ҳадафмандона пайвастанд, оё тамаркуз ва татбиқи амалии ҳадафи умумии онҳо ба ҳамдигар муҳолифат намекунад.

Раванди педагогӣ бо анҷом ёфтани марҳилаи таҳлили натиҷаҳои бадастомада (ниҳой) хотима меёбад. Чаро зарур аст, ки бори дигар таҳлили дақиқи ҷараён ва натиҷаҳои раванди педагогӣ пас аз ба итмом расидани он гузаронида шавад? Ҷавоб равшан аст: бо мақсади дар оянда такрор накардани хатоҳое, ки ногузир дар ҳар раванди муташаккил ба амал меоянд, бо мақсади он ки дар сикли навбатӣ мавридҳои бесамари гузашта ба назар гирифта шаванд. Ҳангоми таҳлил кардан меомӯзем. Омӯзгоре рушд мекунад, ки аз хатогиҳои содиршуда фоида ба даст меорад. Аз ин рӯ, таҳлили ҳамаҷониба ва худтаҳлилкунӣ роҳи дурусти фатҳи қуллаҳои маҳорати педагогӣ мебошад.

2.3. Таҳқиқоти озмоишии шароитҳои педагогии татбиқи технологияҳои инноватсионии таълим дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ

Ҳар як кӯдак фард аст, шахсият аст. Аксарияти кӯдакон боистеъдод мебошанд. Муассисаи таълимӣ бояд ба кӯдак ёрӣ диҳад, ки нишонаҳои эҷодкориро дар худ дарёбад ва барои рушди қобилият ва истеъдодҳои онҳо шароити мусоид фароҳам оварад.

Вазифаи асосии муассисаҳои муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкили раванди таълиму тарбия дар асоси ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ мебошад, то ҳар як хонанда «номинатсия» -и ҳадафиро интихоб кунад, ки дар он

метавонад ғолиб шавад. Маҳз истифода аз ҳамин муносибат эҳсоси худэҳтиромкунӣ, худшиносии хонандаро ба вучуд меорад ва маҳз дар ҳамон замоне, ки инкишофёбии фардият дар шахс оғоз мешавад.

Ҷузъи муҳимтарин ва ба вучудоарандаи сохтор дар фарҳанги педагогӣ маҳорати педагогӣ мебошад. Маҳорати педагогӣ дар донишҳои устувори психологӣ ва педагогӣ, талаботи педагогӣ ва назокати педагогии омӯзгор ва хонанда ифода меёбад. Мақсади асосии фарҳанги педагогии омӯзгор ва мураббӣ аз мусоидат ба такмили чараёни таълим, афзоиши маҳсулнокии он иборат мебошад.

Омӯзгор ҳамчун объекти раванди педагогӣ фардияте мебошад, ки мутобиқи ҳадафҳои педагогӣ рушд ва тағйир меёбад. Хонанда ҳамчун субъекти чараёни педагогӣ шахсияти рушдёбандаест, ки талабот ва вазифаҳои табиӣ дорад, сабӣ менамояд худро нишон диҳад, ниезҳо, манфиатҳо ва орзуҳои ӯро амалӣ гардонад, қобилияти ғаёлона омӯхтан ё муқовимат ба таъсири педагогиро дошта бошад.

Дар системаи “омӯзгор – хонанда” ҳамкории доимӣ вучуд дорад - инҳо ҳолатҳои доимии бозсозишавандаи педагогӣ мебошанд[83;33].

Вазъияти педагогӣ танҳо дар натиҷаи ҳамкории мақсаднок, пурмазмун ва манфиатовари байни омӯзгор ва хонандагон, байни ҳуди хонандагон ва байни хонанда бо зухуроти олами атроф ба вучуд меояд. Вазъияти педагогӣ боиси тағйироти пешбинишудаи тарбиявӣ, аз ҷумла ташаккули ҷаҳонбинии ӯ, эҳтиёҷоти арзишманди моддӣ ва маънавияш иҷтимоӣ, тамоюлҳои арзишӣ, ангеҷаҳо, ҳавасмандкуниҳо, малака ва одатҳои рафтор, сифатҳо ва хусусиятҳо дар шахсияти одами рушдёбанда мегардад.

Вазъияти педагогӣ ҳамеша мувофиқати мутақобила ва ягонагии зухуроти тамоми ҷузъҳои асосии раванди педагогӣ, амали омӯзгор ва хонанда, мазмуни мушаххаси таърихӣ ҳаёт дар давлат, муҳити педагогӣ ва иҷтимоӣ мебошад.

Ҷузъи дуввуми раванди педагогӣ мундариҷаи он аст. Муҳтавои чараёни педагогӣ бодикқат интиҳоб карда мешавад, таҳлили педагогӣ гузаронида, ҷамъбаст карда мешавад, аз нуқтаи назари ҷаҳонбинӣ арзёбӣ ва бо

қобилиятҳои синну солии кӯдакон мувофиқ гардонида мешавад. Мазмуни раванди педагогӣ асосҳои таҷрибаи инсон дар соҳаи муносибатҳои ҷамъиятӣ, идеологӣ, истеҳсолот, меҳнат, илм, фарҳангро дар бар мегирад.

Ҷузъи таркибии сеюми раванди педагогӣ маҷмӯи ташкилӣ ва идоракунии мебошад, ки асоси онро шакл ва усулҳои таълиму тарбия ташкил менамоянд.

Ҷузъи чаҳоруми раванди педагогӣ ташхиси педагогӣ:

- бо истифодаи усулҳои махсус муқаррар кардани ҳолати "саломатӣ"-и он ва қобилияти ҳаёти ҳам дар маҷмӯъ ва ҳам дар қисмҳои алоҳидаи он мебошад. Тарзу усулҳои диагностикӣ аз санчиши дониш ва малака иборатанд.

- натиҷаҳои фаъолияти меҳнатӣ ва иҷтимоии кӯдакон;

- зуҳури онҳо дар вазъиятҳои ҳаёти, хусусан дар ҳолатҳои фавқулодда, муайян кардани интиҳоби ахлоқӣ, рафтор, кирдор; самараҳои кори мустақилона.

Ҷузъи панҷуми раванди педагогӣ меъёрҳои самаранокии раванди педагогӣ мебошанд. Ба таркиби онҳо арзёбии дониш, малака, арзёбиҳо ва тавсифҳои коршиносона, эътиқоди кӯдакон, ҳислатҳо ва сифати шахсият дохил мешаванд.

Ҷузъи шашуми раванди педагогӣ ташкили ҳамкории мутақобила бо муҳити иҷтимоӣ ва табиӣ мебошад. Ҳаёти иҷтимоӣ омили муҳимтарини тарбия аст. Раванди педагогиро, ки ҷой дар як системаи махсуси мақсаднок дорад, аз ҳаёт ҷудо карда намешавад.

Мақсади раванди педагогӣ аз ташкили муносибати хонандагон ба он, майли паҳн кардани таъсири худ дар муҳити ҳаёти ҷамъиятӣ иборат мебошад. Фаъолияти аз нигоҳи ҳадафҳои педагогӣ мувофиқи оила, ташкилоти ҷамъиятӣ, коллективҳои меҳнатӣ, иттиҳодияҳои ғайрирасмиро метавон муҳити аз ҷиҳати педагогӣ муташаккил ҳисобид.

Раванди педагогӣ (таълиму тарбия) ҳамеша дар асоси принципҳои муайяне сохта мешавад, ки аз алоқаҳо ва вобастагиҳои қонунманди устувор ва дар таҷриба санҷидашуда иборат мебошанд.

Агар заминаи иқтисодии чомеа ба рушди қувваҳои истеҳсолкунанда мусоидат кунад, сатҳи истеҳсолот ва фарҳанг тадричан боло меравад, пас раванди педагогӣ ва муассисаи таълимӣ эҳтиёҷоти иҷтимоиро ба таври ҳассос инъикос карда, метавонанд дар рушди истеҳсолот, фарҳанг ва тақвияти муносибатҳои пешрафтаи иҷтимоӣ нақши фаъол дошта бошанд. Агар муносибатҳои истеҳсоли зухури фаъоли қувваҳои истеҳсолиро боздошта, ба рушди муътадили онҳо монеа шаванд, зухуроти карахтӣ, пошхӯрӣ, зиддиятҳо шиддат мегиранд, ки ба раванди педагогӣ таъсири манфӣ мерасонанд ва зарурати тағироти қатъӣ дар чомеа ва ислоҳоти муассисаи таълимӣ ба миён меояд.

Ба андозаи амалӣ намудани ислоҳоти иқтисодӣ ва демократикунони муносибатҳои ҷамъиятӣ, дар мамлакати мо нақши муассисаҳои таълимӣ ва раванди педагогӣ дар ташаккули шахсият ва ниҳоят, дар тақмили тамоми ҳаёти иҷтимоӣ меафзояд.

Дар асоси омӯзиш мо муайян намудем, ки и принсипҳои асосии раванди педагогӣ инҳо мебошанд: [84;29].

1. Принсипи аз нигоҳи иҷтимоӣ муҳими ҳадафмандона раवонакардашудаи раванди таълиму тарбия рушди ҳамаҷонибаи ҳар як кӯдак, омодагии ҳамаи кӯдакон барои иштирок дар азнавсозии чомеа, ҳаёт дар давлати демократӣ дар асоси волюияти қонунро дар бар мегирад.

2. Принсипи муносибати ҳамаҷониба дар ташкили фаъолияти кӯдакон имкон медиҳад, то он дар алоқаҳои органикӣ бо ҷаҳонбинии дар байни хонандагон пайдошаванда, ангеҷаҳои аз нигоҳи иҷтимоӣ арзишманди ахлоқӣ, бо муносибати ахлоқӣ ба таълим, кор, табиат, ба ҳудии худ ва дигар одамон сохта шавад.

3. Принсипи ташаккули мақсаднок ва ҳамоҳангшудаи шахсият дар ҷараёни таълиму тарбия рушди баробари онро ҳам мувофиқи талаботу эҳтиёҷоти иҷтимоӣ ва ҳам нисбат ба майлҳои дар он гузошташуда, хусусиятҳои ҷисмонӣ ва маънавӣ дар назар дорад.

4. Принципи таълим ва тарбияи фарзанд дар коллектив якҷояшавии муттасили шаклҳои оммавӣ, коллективӣ, гурӯҳӣ ва инфиродии қор бо онҳоро пешбинӣ мекунад.

5. Принципи ҷонагии талабот ва эҳтиром нисбати кӯдакон маънои онро дорад, ки иштироки фаъол дар қорҳои муҳими ҷамъиятӣ ва масъулият ба худшиносӣ саҳм мегузорад, шахсияти кӯдақро дар назари худӣ ӯ баланд мебардорад, илҳом мебахшад.

6. Принципи якҷоя қардани роҳбарии ҳаёти кӯдакон бо рушди ташаббус ва эҷодқории онҳо дар таълиму тарбия ташаккули стихиявии иҷтимоии шахсиятро ба раванди мақсадноки педагогӣ табдил медиҳад.

7. Принципи додани тамоюли эстетикӣ ба тамоми ҳаёт, таълим ва тарбияи фарзанд ба кӯдакон имкон медиҳад зебоии воқеии идеалҳои эстетикӣ иҷтимоиро дарқ кунанд.

8. Принципи нақши пешбарандаи тарбия ва таълими хонандагон аз рӯи муносибат ба рушди онҳо имкон медиҳад майлҳои табиӣ дар кӯдак то ба дараҷаи қобилиятҳои гуногун инкишоф ёбанд.

9. Принципи мутобиқ қардани тарзу усулҳои фаъолияти кӯдакон ба ҳадафҳои таълиму тарбияи онҳо ворид намудани методҳо ва усулҳои нав ва навоҷоронаро ба системаи қори мавҷуда, ки ҷавобгӯи ҳадафҳои таълимию тарбиявӣ мебошанд, таъмин менамояд.

10. Принципи ба назар гирифтани хусусиятҳои синну солӣ ва инфиродии кӯдакон дар ҷараёни қорҳои тарбиявӣ ташаккули ҳар яки онҳоро ҷун фардияти беназири фаъол ва эҷодӣ таъмин мекунад.

11. Принципи пайдарҳамӣ ва мунтазамии таълим ва тарбия имкон медиҳад, ки раванди педагогӣ ба таври возеҳ сохта ва самаранокии он баланд бардошта шавад.

12. Принципи дастрасӣ қор бо кӯдаконро осон ва фаҳмотар мекунад.

13. Принципи мустаҳкамӣ имкон медиҳад, ки раванди педагогӣ самаранок ва бо сифати баланд амалӣ қарда шавад.

Хусусиятҳои зерин метавонанд нишондиҳандаи сифати нави раванди таълиму тарбия бошанд:

- баланд бардоштани самаранокӣ ва сифати фаъолиятҳои беруназдарсӣ ва беруназсинфӣ;
- баланд бардоштани таъсири тарбиявии ҳамаи шаклҳои фаъолияти беруназсинфӣ;
- татбиқи фардикунонӣ ва тафриқадиҳӣ дар кор бо хонандагони муассисаҳои таълимӣ;
- ташаккули тафаккури эҷодӣ ва мустақилонаи хонандагони муассисаи таълимӣ, ташаккули малака ва маҳоратҳои ҷустуҷӯ, таҳлил ва арзёбии мустақили иттилоот, азхудкунии малакаҳои истифодаи технологияҳои иттилоотӣ;
- рушд ва ташаккули ҳавасмандии устувори маърифатии хонандагони муассисаи таълимӣ дар фаъолияти зехнию эҷодӣ ва фаъолияти эҷодии хонандаҳо (бозиҳои интерактивии зехнӣ, баҳсҳо, конфронсҳои хонандагон, иштирок дар намоишгоҳҳо, озмунҳо, лоиҳаҳои муассисавӣ, ноҳиявӣ, минтақавӣ, ҷумҳуриявӣ, байналмилалӣ);
- инкишофи диққат, хотира, ҳаёлот, дарк, тафаккур, ихтироъ (тренингҳои психологӣ; кӯмаки психологӣ ва педагогӣ, тренингҳои коммуникативӣ);
- инкишофи қобилияти муоширати озоди фарҳангӣ (муттаҳидшавӣ аз рӯи манфиатҳо, мулоқот бо шахсони ҷолиб, ҳамкорӣ бо муассисаҳои таълимии ноҳия, шаҳр, собиқ хатмкунандагон).

Ба ақидаи мо талаботи методологӣ барои омӯзиш ва ҷамъбасти таҷрибаи пешқадами педагогӣ ҳамеша аз инҳо иборатанд:

- омӯхтани ҳамешагии падидаҳои педагогӣ на дар алоҳидагӣ аз дигар падидаҳои ҳаёти иҷтимоӣ, балки дар иртиботи зич ва ҳамкорӣ бо онҳо;
- баррасӣ намудана ҳама гуна таҷрибаи педагогӣ дар рушд, ҳаракат ва тағирёбӣ, ба назар гирифтани шароит, ҷой ва вақти татбиқи ҷорабиниҳои педагогӣ;

- ворид шудан ба моҳияти ботинии зухурот ва далелҳо, ошкор кардани робитаҳо ва муносибатҳои байни онҳо;
- омӯзиши чизи нав бо таъя ба системаи далелҳо, на мавриди тайқиқ қарор додани далелҳои алоҳида ва баровардани ҳулоса дар асоси онҳо;
- дар хотир доштани он, ки назарияи педагогӣ бо амалия зич алоқаманд аст ва набояд ба таҷриба ва қоидаҳои тайёр ва мувофиқ барои ҳама омехта карда шавад;
- дуруст муайян кардани ҳадафҳо, вазифаҳо ва методологияи таҳқиқоти педагогӣ, ба таври мақсаднок амалӣ намудани онҳо.

Мо чунин роҳҳои паҳнкунӣ ва татбиқи таҷрибаи беҳтарини кори таълиму тарбия, ки дар амал метавонанд бошанд ҷудо намоем:

- ✓ гузаронидани дарсҳои намоишӣ ва инструкторию методӣ, дарсҳои кушод, ҳузури мутақобила дар дарсҳо;
- ✓ бо мақсади паҳн намудани таҷрибаи пешқадами педагогӣ истифода кардани конференсҳо, маҷлисҳои омӯзгорон ва хонандагон, курсҳои тақмили ихтисоси омӯзгорон;
- ✓ расонидани кӯмаки инфиродӣ ба хонандагон аз тарафи кормандони соҳаи маориф;
- ✓ назорати мунтазам аз болои кор оид ба татбиқи таҷрибаи пешқадам, баланд бардоштани сифат ва самарабахшии ин навъи фаъолияти педагогӣ;
- ✓ ташкили лекторияҳо, тарғиби таҷрибаи пешқадам дар соҳаи маориф.

Бо назардошти омӯзиши раванди таълим чунин шаклҳои ҷорӣ намудани таҷрибаи пешқадам дар амалияи таълимӣ ҷудо кардан ба маврид аст, ки одатан аз инҳо иборат мебошанд:

- ✓ конференсҳои илмию амалии махсус омода кардашуда ва давра ба давра гузаронидашаванда;
- ✓ ташкили тақмили ихтисос барои омӯзгорон ва мураббӣён;
- ✓ мубодилаи таҷрибаҳои беҳтарини омӯзгорон ва мураббӣён оид ба масъалаҳои мушаххаси таълим ва рушди хонандагон;

✓ таълим ва бозомӯзии омӯзгорон дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ.

Зарур аст, ки ҷалби омӯзгорон ба корҳои таҳқиқотӣ оид ба масоили психология ва педагогикаро дида бароем..

Дар Тоҷикистон муассисаҳо ва ташкилотҳои илмиву таҳқиқотӣ мавҷуданд (масалан, Академияи таҳсилоти Тоҷикистон, Пажӯҳишгоҳи рушди маориф), ки омӯзиши фаъолияти педагогӣ ва таълимиро дар доираи барномаҳои махсуси илмӣ амалӣ мекунанд. Ба ин кор на танҳо омӯзгорону мураббӣён дар маҳал ҷалб карда мешаванд, балки таҳқиқоти заминавӣ мустақиман дар ҷое, ки онҳо вазифаҳои касбии худро иҷро мекунанд, низ гузаронида мешаванд. Системаи маориф дар ҷумҳурии мо тавре тарҳрезӣ шудааст, ки ба паҳнкунӣ ва самаранокии донишҳои психологию педагогӣ ва таҷрибаи касбии педагогӣ мусоидат менамояд. Омӯзгорон ва психологҳое, ки дар ин маҳалҳо, дар муассисаҳои таълимии мушаххас кор мекунанд, аз як тараф тавачҷӯҳдоранд ва аз тарафи дигар дар таблиғи дастовардҳои илмӣ психологӣ ва педагогӣ, донишҳои мушаххаси амалӣ фаъолона иштирок мекунанд ва ба баланд бардоштани самаранокии кори муҳими онҳо саҳм мегузоранд.

Барои нишон додани фардияти шахсияти хонанда майдон барои истифодаи воқеии қобилиятҳои ҷамъшудаи ӯ сохтан лозим аст. Ин майдон бояд модели ҳаёти воқеии калонсолони онҳоро таҷассум намояд. Қобилиятҳои ташаккулёфтaro бояд дар кор на “баъдтар”, балки “ҳозир”, на “надоништа”, балки ҳангоми ҳалли мушкилоти воқеии хонанда, шахсият санҷидан лозим аст, - танҳо он вақт онҳо мустаҳкам ва нерӯманд мешаванд [85;53].

Мақсад ва натиҷаи ташкили раванди таълиму тарбия дар асоси ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ аз он иборат аст, ки хонандагон ба сатҳи маърифате, ки ба нерӯи инфиродӣ ва шахсии онҳо мувофиқанд, мерасанд ва имконияти ҳалли як гурӯҳи муайяни мушкилотро фароҳам меоранд.

Нишондиҳандаи дигари ташаккули шахсият мавҷудияти рушди ҳавасмандӣ мебошад.

Якҷоя кардани ҷаҳонбинии васеъ бо ҳавасмандии меҳварӣ, сифати ҷудонопазири шахсияти комилан рушдёрта мебошад. Ҳавасмандӣ дар фаъолияти мушаххас низ ташаккул меёбанд.

Манфиат ҳамон вақт меҳварӣ ҳисобида мешавад, ки агар шахс ҳадафҳои асосии ҳаёти худро бо ин манфиат алоқаманд кунад.

Аз ин рӯ, барои рушди ҳавасмандӣ ва системаи ҳадафҳои шахсият зарурати ташкил кардани фаъолияти мушаххас дар асоси технологияҳои инноватсионӣ ба миён меояд.

Чор самти маъмул барои таснифи навъҳои фаъолият, ки метавонанд хонандагонро дар ташкили раванди таълиму тарбия дар асоси технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаи таълимӣ мутаваҷҷеҳ кунанд:

1. Эҷоди техникӣ.
2. Эҷоди бадеӣ.
3. Эҷоди идрок .
4. Тарбияи ҷисмонӣ (эҷоди бадан).

Инкишофи қобилият дар фаъолияти мушаххас ба шахс, фардият воғузур карда намешавад, балки тибқи салоҳдиди ӯ аз ҷониби худи ӯ интиҳоб карда мешавад.

Қорҳои асосии озмоишӣ дар заминаи литсейи Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон, Литсейии инноватсионии “Душанбе” ва литсейии 2-и ноҳияи Рудакӣ барои хонандагони болаёқат, Гимназияи № 74 анҷом дода шуданд.

Таҷрибаи пилотӣ имкон дод, ки дар якҷанд литсей ва гимназияҳои шаҳри Душанбе маводи пешакӣ дастрас карда шавад. Дар маҷмӯъ, дар марҳилаи муайянсозӣ ва ташаккули озмоиш 48 омӯзгори синф, 1802 хонандагони мқассисаҳои таълимӣ ширкат варзиданд.

Қори озмоишӣ дар марҳилаҳои зерин гузаронида шуданд:

Марҳилаи 1 - озмоиши муқарраркунанда барои муайян кардани шароити ташкили раванди таълиму тарбия дар заминаи татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои нави таълимӣ равона карда шуд.

Марҳилаи 2 - озмоиши ташаккулдиҳанда. Дарсҳо, семинарҳо, аксияҳо, озмоишҳо, олимпиадаҳои фосилавӣ, силсилаи дарсҳо оид ба ташкили раванди таълиму тарбия дар заминаи татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои нави таълимӣ гузаронида шуданд.

Марҳилаи 3 - озмоишҳои назоратӣ барои муайян кардани самаранокии кори маҳфилҳо, корҳои эҷодӣ оид ба рушд ва ташкили раванди таълиму тарбия дар асоси ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳо равона карда шуда буданд.

Ҳадафҳои таҷрибаро чунин тақсимбандӣ намудем:

- омӯзиши талабот ва имкониятҳои коллективи хонандагон барои татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар дарсҳо;

- муайян кардани сатҳи ташкили раванди таълиму тарбия дар асоси ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ;

- таҳия ва санҷиши маҷмӯи усулҳои методологии азхудкунии донишҳои нав, ки барои ташкили раванди таълиму тарбия дар асоси ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои таълимӣ равона карда шудаанд;

- тасдиқи фарзия дар бораи он, ки истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар ҷараёни таълим бо истифодаи таълимоти конструктивӣ ба ташкили раванди таълиму тарбия дар асоси ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои нави таълимӣ мусоидат менамояд;

Озмоиши самаранокии методикаи таҳияшудаи ташкили раванди таълиму тарбия дар заминаи татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои таълимии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Озмоиш дар се марҳила гузаронида шуд: озмоиши муқарраркунанда, озмоиши ташаккулдиҳанда, озмоиши назоратӣ.

Марҳилаҳои асосии татбиқи рушди шароити педагогӣ оид ба ҷорисозии технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълиму тарбияи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ:

Марҳилаи I - 2014-2015 (ташҳисӣ) - омӯзиши афкори ҷомеа оид ба модели имконпазири шароити педагогӣ барои ҷорӣ намудани технологияҳои

инноватсионӣ дар раванди таълиму тарбия ва роҳҳои рушди он; ташҳиси муносибатҳо дар фазои муассисаи таълимӣ.

Марҳилаи II - 2016-2019 (лоиҳавӣ) - омӯзиши вазъи масъалаҳо дар адабиёти илмӣю методӣ ва таҷрибаи пешқадами педагогии муассисаи таълимӣ оид ба истифодаи технологияҳои инноватсионии педагогӣ дар адабиёти илмӣю методӣ ва таҷрибаи пешқадами педагогии муассисаи таълимӣ оид ба такмил додани модели ташкили раванди таълиму тарбия дар асоси ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ бо дарназардошти пешниҳодҳои кормандони муассиса ва (марҳилаи дастгирӣ) - тасдиқ, арзёбии моделҳои коркардшуда ва ташаккули ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ ба раванди таълиму тарбия дар муассисаҳо, (амалӣ) - омода намудани активҳо барои татбиқ ва ташаккули шароити педагогӣ раванди таълиму тарбияи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ.

Марҳилаи III - 2018-2020 (ҷамъбаस्तкунанда) - коркард ва тафсири маълумот дар тӯли 5 сол; алоқамандии натиҷаҳои барнома бо ҳадафҳо ва вазифаҳо; муаррифии натиҷаҳо дар конферонсҳо.

Марҳилаи аввал:

1) Таҳияи саволҳо дар бораи шароити педагогии ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълиму тарбия дар муассисаҳои таълимӣ, дар маҷлисҳои иттиҳодияҳои методии омӯзгорони муассисаҳо, Шӯрои педагогӣ, машваратҳои омӯзгорони синфҳо, омӯзгорони фанҳо, маҷлисҳои падару модарон ва маҷлисҳои синфӣ.

2) Омодаسازیи намоишгоҳҳои махсуси методӣ оид ба ташкили ҷараёни таълиму тарбия дар заминаи татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар муассиса.

3) Омӯзиши таҷрибаи пешқадам дар шароити педагогии ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълиму тарбияи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ.

4) Истифодаи шаклҳои гуногуни омӯзиши афкори оммавии омӯзгорон, хонандагон, падару модарон барои таҳияи модел ё роҳҳои такмил додани ташкили ҷараёни таълим дар асоси ҷорӣ намудани технологияҳои

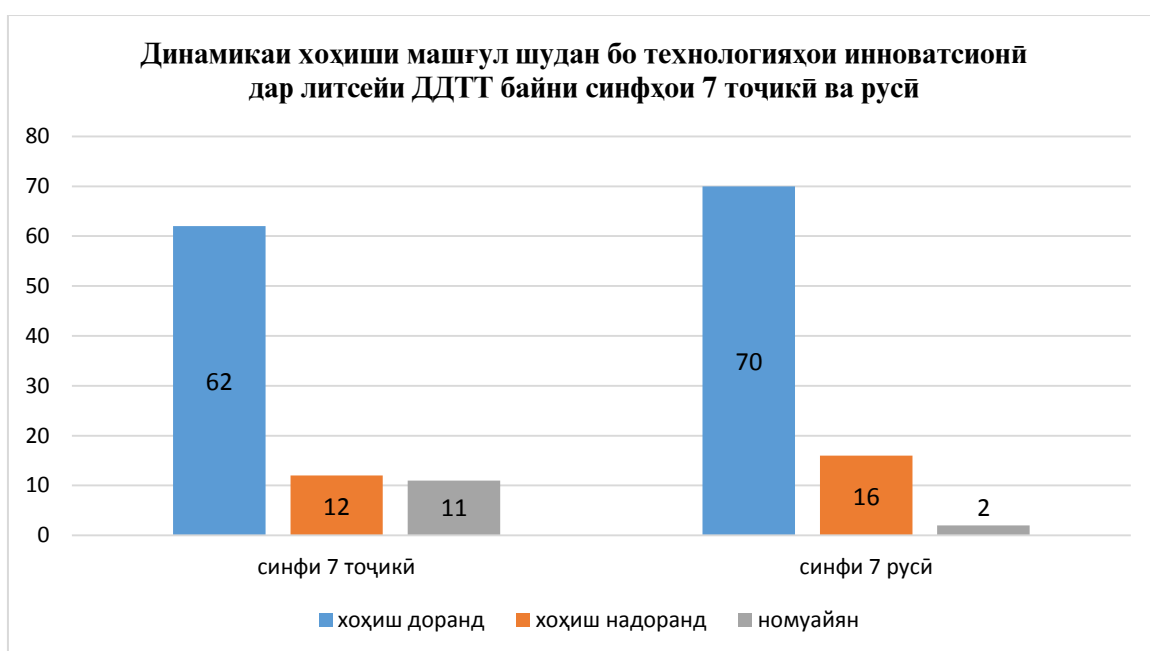
инноватсионӣ дар муассиса: мубоҳисаҳо, мизҳои масъалагузорӣ, бозиҳои корӣ, озмунҳо барои пешниҳоди беҳтарин саволномаҳо, тест.

Масъалаи татбиқи раванди ташкили таълиму тарбия дар заминаи татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар литсейи ДДТТ кайҳо боз мавҷуд буд. Сохтани дастурҳои педагогӣ оид ба татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар ҷараёни таълиму тарбия дар иттиҳодияи методии омӯзгорони литсей, Шӯрои педагогӣ, маҷлисиҳои назди муовинон, вохӯриҳои падару модарон мавриди баррасӣ қарор гирифтанд.

Дар марҳилаи аввали кор оид ба ташкили раванди таълиму тарбия дар заминаи технологияҳои инноватсионӣ дар литсей гурӯҳи ташаббускор ташкил кардем, ки ба ҳайати он омӯзгорон, намояндагони падару модарон дохил шуданд.

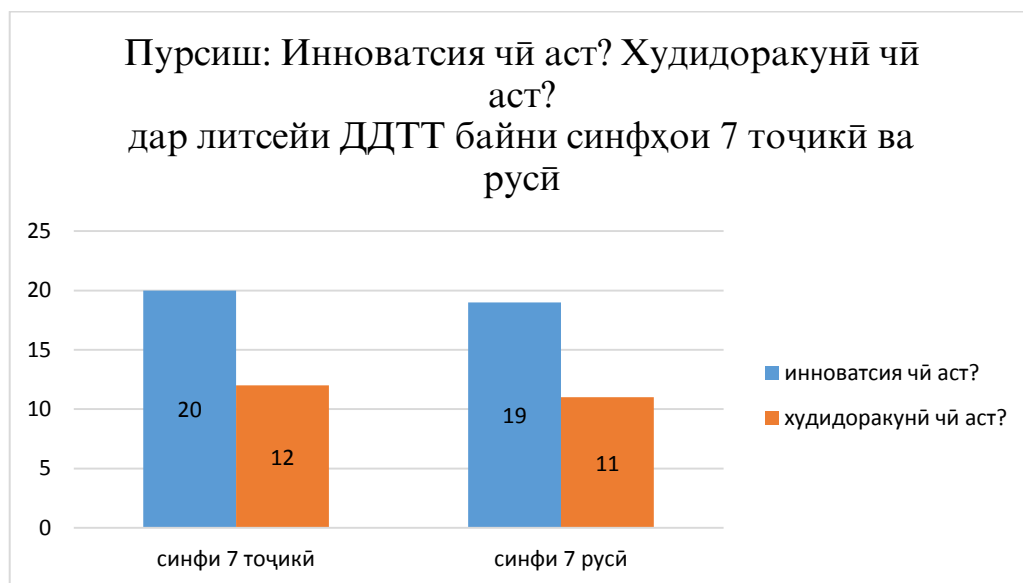
Дар атрофи гурӯҳи ташаббускор омӯзгорон ва падару модарон хонандагон муттаҳид шуданд:

- онҳое, ки бо истифодаи технологияи инноватсионӣ дар дарсҳо таҳсил кардан мехостанд;
- онҳое, ки таҳсил бо истифодаи технологияи инноватсионӣ кардан намехостанд;
- ҳанӯз дар ин бора қарор қабул накардаанд (Ниг. ба диаграммаи №6).

Диаграммаи 6

Дар байни хонандагон оид ба ташкили чараёни таълиму тарбия дар заминаи татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар литсей пурсиш гузаронида шуд (Ниг. ба диаграммаи №7).

Диаграммаи 7

Дар байни дигар саволҳо инҳо низ буданд:

- "Навоварӣ чист?";
- «Чаро мо ба технологияи инноватсионӣ ниёз дорем?»

Ҷавобҳо чунин буданд:

- Ин навигарӣ аст.
- Мо ба он ниёз дорем, то дарсҳо шавқовар бошанд. Он ба мо лозим аст, то ки мо маълумоти васеътар дошта бошем.

• Аҷоиб аст! Ин чунин маъно дорад, ки ба андешаи мо, презентатсияҳои худро дар мавзӯҳои гуногун омода карда метавонем, то матнҳои худро дар компютер навишта тавонем.

• Барои он, ки ҳуди мо ҳам тасмим гирем, дар ҳаёти синф бояд ғайриро ба ширкат варзем.

• Дар ташкили раванди таълимию тарбиявӣ дар асоси татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар ҳаёти литсей ва синф иштирок карда, ғайриро муташиққилтар ва мустақилтар мешавӣ. (Диаграммаи №7)

Барои татбиқи бомуваффақият воситаҳои зерини татбиқи технологияҳои инноватсионии педагогӣ лозиманд:

- фаъолияти пурмахсули хонандагон;
- педагогикаи ҳамкорӣ;
- кори мустақилонаи инфиродӣ ва гурӯҳии хонандагон;
- ҳамгирии фанҳои таълимӣ;
- тафаккури ҷаҳонӣ ва ҷаҳонбинӣ.

Ҷорисозии технологияҳои инноватсионии педагогӣ сатҳи таҳассусии ҳуди омӯзгорро баланд мебардорад ва ўро маҷбур месозад, ки аз стереотипҳо дар таълими фанҳои дарсӣ даст кашад [86;34].

Ҳамин тавр, мо ба ҳулосае омадем, ки аксари хонандагони мо ба роҳандозии фаълмандии иҷтимоии худ тавассути иштирок дар ҷараёни таълиму тарбия дар асоси технологияҳои инноватсионӣ дар асоси ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои таълимӣ ниёз доранд.

Буриши муайянкунанда. Асосноккунонии назариявии татбиқи технологияҳои муосири таълим дар адабиёти психологӣ ва педагогӣ бо мафҳумҳои раванди таълиму тарбия ва раванди педагогӣ мувофиқат дорад, ки мо дар асарҳои Н. Д. Хмел, В. Г. Афанасева, А.Борк, Е. П. Велихова, М. Г. Гаазе-Рапопорт, А. М. Ершева, Б. С. Гершунский, А. М. Монахова ва дигарон мушоҳида кардем [87;151].

Таҳлили психологӣ - педагогӣ ва дидактикӣ - методикӣ асарҳои Е. Г. .Ананев, Г. Г. Глейзер, В. П. Зинченко, Е. Н. Кабанова - Миллер, И. Н. Каплунович, Л. Купер, К. Робинс, И. Рока, И .С. Якиманская, Л. Л. Чейкобсон ва дигарон ба мо имконият доданд, ки пайдарҳамии марҳилаҳои ташаккули шахсияти эҷодии хонандагонро дар шароити педагогии татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълиму тарбия дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ муайян кунем.

Дар асоси таҳлили адабиёти педагогӣ, психологӣ ва методӣ мо нишондиҳандаҳои зерини ташкили шароити педагогиро тавассути ҷорӣ

кардани технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълиму тарбия ҷамъбаст кардем:

1. Умқ - бо пуррагии идрок тавсиф мешавад, яъне қобилияти ба пуррагӣ дидани объект, инчунин муайян кардани сохтори объект, робитаи байни унсурҳои он, муносибати ин объект бо дигарон, фаҳмидани тарзи ин ӯ он конфигуратсия ва пешрафти минбаъдаи он. Ин сифати тафаккури эҷодӣ дар ташкили раванди таълиму тарбия дар заминаи татбиқи технологияҳои инноватсионӣ, ташаккули ғояҳои эҷодӣ дар хонандагон, дар марҳилаҳои таҳлили иттилооти визуалӣ, муқаррар кардани стандартҳо, муайян намудани иттилооти иловагӣ ва ҷалби тасаввуроти эҷодӣ дар алоқаҳои нав зоҳир мешавад.

2. Паҳно - ин фазо аз ҷониби ҳамаи кормандони ташкилот дарк намудани зарурат ва ногузирии тағйироти минбаъда мебошад. Таҳқиқот, баҳсҳои гурӯҳӣ, таҳлили бозор гузаронида мешавад. Тамоми ташкилот ба ҳаракат мебарояд, мубодилаи мукаммали иттилоот ҷараён мегирад.

3. Тағйирпазирии тафаккури фазоӣ чунин тавсиф карда мешавад:

- қобилият ба гуногунии тарзҳои амал;
- * осонии бозсозӣ ҳангоми тағйир додани шароити амал;
- осонии гузариш аз як нуқтаи истинод ба нуқтаи дигар;
- аз як тарзи амал ба тарзи дигар;
- қобилияти таҳвил додани сифатҳои як ашё ба дигараш;
- аз ҳудуди маъмулии амал берун рафтан;
- қобилияти дидани якчанд ҳолатҳои имконпазир, ки дар он хусусиятҳои муҳими объект ҳифз мешаванд, аммо ҳолатҳои на он қадар муҳим тағйир меёбанд.

Ин сифати тафаккур дар ҳама марҳилаҳои ташаккул ва рушди шароити педагогии ҷорӣ кардани технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълиму тарбияи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ зоҳир мешавад.

4. Тағйирот:

Аслан дар марҳилаи тағйирот навоарӣ ҷорӣ карда мешавад, қоидаҳои бозӣ иваз карда мешаванд, таҷҳизоти нав насб карда мешавад, усулҳои нави ҳамкорӣ ва тобеияти мутақобила ҷорӣ карда мешаванд. Албатта, ин бидуни такрор ва камбудиҳо нест. Аммо кормандон дар марҳилаи қаблӣ мушкилотеро, ки дучор мешаванд, дарк карданд ва камбудиҳоро оромона рафъ мекунанд.

5. Бетағйир монондан.

Дар ин марҳила камбудиҳо бартараф ва самти ҳаракат ислоҳ карда мешавад, таҷрибаи нави, ки кормандон дар марҳилаи дуввум ба даст овардаанд, ба назар гирифта мешавад, қоидаҳои ҳамкорӣ байниҳамдигарӣ ва корӣ ба тарзи нав «сайқал» дода мешаванд. Ташкилот тадричан ба ҳолати мувозинати нав ворид мешавад ва, вақте ки тағйирот бомуваффақият анҷом меёбад, бартариҳои иловагии рақобатпазирро ба даст меорад. Бо ҳамин ислоҳот хотима меёбад. Марҳилаи фаъолияти муътадил то тағйироти оянда шурӯъ мешавад.

Дар асоси таҳқиқоти омӯзгорон, психологҳо ва методистҳо, таҷрибаи худ омӯзгорон, мо меёриҳои ташкили раванди таълиму тарбияро дар асоси ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ муайян ва ҷамъбаст кардем:

1. Донистани амалиёти фикркунӣ: таҳлил, синтез, муқоиса, ҷамъбаст, абстракткунӣ ва ғайра.

2. Башаклдарории малакаҳои зерин:

- муқоиса кардан;
- таҳлил кардан;
- синтез кардан;
- ҷудо кардан;
- мавқеи нисбии дигар тасвирҳоро муайян кардан;
- мавқеи нисбии унсурҳои алоҳидаро муайян кардан.

Дар асоси меёриҳо ва нишондиҳандаҳои ташаккули ташкили ҷараёни таълиму тарбия дар заминаи татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои нави таълим, ки мо таҳия кардем, таҳлили адабиёти педагогӣ, психологӣ ва методӣ, таҷрибаи шахсии худ ва имкониятҳои истифодаи технологияи инноватсионӣ, модели дидактикии ташкили раванди таълиму

тарбияро дар асоси чорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ истифода намудем.

Буриши муайянкунанда нишон дод, ки дар ин марҳила на ҳамаи малакаҳои баррасишуда дар байни хонандагони муассисаҳои таълимӣ ташаккул дода шудаанд:

- ♦ масъалаи аввалро 21 нафар ҳал карданд, ки 75% ро ташкил медиҳад, 15% қисман ҳал карданд 10% натавонистанд;
- ♦ 38% хонандагон супориши дуввумро иҷро карданд, 18% қисман иҷро карданд ва 44% -и онҳо аз уҳдаи иҷрои вазифаҳо набаромаданд;
- ♦ 55% супориши сеюмро пурра ҳал карданд, 20% қисман ҳал карданд, 25% натавонистанд;
- ♦ 40% супориши чорумро иҷро карданд, 21% қисман ҳал карданд, 39% натавонистанд;
- ♦ 43% супориши панҷумро иҷро карданд, 27% қисман иҷро карданд, 30% натавонистанд;
- ♦ 48% супоришҳои шашумро иҷро карданд, 27% қисман иҷро карданд, 25% натавонистанд;
- ♦ 56% супориши ҳафтумро иҷро карданд, 27% қисман иҷро карданд, 17% натавонистанд.

Таҳти истилоҳи "малака комилан ташаккул ёфтааст" дар мавриди мазкур иҷрои вазифа бо асосноккунонӣ ва шарҳи ҷавоб, инчунин рафти тасмимгирӣ фаҳмида мешавад. "Малака қисман ташаккул ёфтааст" маънои ба итмом расонидани супоришро бо шарҳи номуайян ё беамалии баъзе мулоҳизаҳои фосолавӣ дар ҷараёни қабули қарор дорад. Мафҳуми "малака ташаккул наёфтааст" ҳамчун иҷро накардани вазифа фаҳмида мешавад. Аксар вақт хатогиҳо дар вазифаҳои навъи дуюм, сеюм ва ҳафтум аз сабаби тайёр набудан ба ҳалли ин навъи вазифаҳо, инчунин аз сабаби доштани дониши нокифояи назариявӣ ба вуҷуд меоянд.

Барои муқоиса кардани натиҷаҳои буриши муайянкунанда як гурӯҳи параллелӣ ҳамчун як гурӯҳи назоратӣ гирифта шуд.

Пас аз гузаронидани буриши монанд натиҷаҳои зерин ба даст оварда шуданд:

- ♦ вазифаи аввалро 20 нафар иҷро карданд -72%, 16% қисман ҳал карданд, 12% натавонистанд;
- ♦ 40% хонандагон супориши дуввумро пурра иҷро карданд, 18% қисман иҷро карданд ва 42% -и онҳо вазифаро иҷро накарданд;
- ♦ 57% супориши сеюмро пурра ҳал карданд, 23% қисман ҳал карданд, 20% натавонистанд;
- ♦ 47% супориши чорумро иҷро карданд, 15% қисман иҷро карданд, 38% натавонистанд;
- ♦ 40% супоришҳои панҷумро иҷро карданд, 27% қисман ҳал карданд, 33% натавонистанд;
- ♦ 45% супоришҳои шашумро иҷро карданд, 30% қисман иҷро карданд, 25% натавонистанд;
- ♦ 60% супориши ҳафтумро иҷро карданд, 23% қисман иҷро карданд, 17% натавонистанд.

Таҷрибаи ташаккулдиҳанда:

Дар марҳилаи дуюми таҷриба - ташаккулдиҳанда - фарзияи таҳқиқот равшан карда шуд, шартҳои асосии ташкили чараҳои таълиму тарбия дар заминаи татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар доираи таълимоти компютерӣ баррасӣ карда шуданд; барои муайян кардани сатҳи дониш, малака дар аввал ва охири мавзӯҳои омӯхташуда бо мақсади арзёбии дараҷаи азхудкунии донишҳо дар чараҳои таълим ва муайян кардани сабабҳои мушкилот ва назорати натиҷаҳо таҳия гардид.

Ин марҳила ба ташкили раванди таълиму тарбия дар асоси ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар муассиса нигаронида шуда буд.

Қарор дода шуд, ки таҷрибаи ташкили раванди таълиму тарбия дар асоси ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар литсей дар муассисаҳои таҷрибавӣ гузаронида шавад.

Омӯзиш мувофиқи методикаи таҳиянамудаи мо ба роҳ монда шуд.

Яке аз шартҳои асосии ташкили раванди таълиму тарбия дар асоси ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ истифодаи машқҳост, ки барои ташаккул ва рушди маҷмӯи малакаҳо нигаронида шудаанд, ки ғояҳоро барои тавсифи шахсияти эҷодии хонандагони муассисаҳои таълимӣ ташаккул медиҳанд ва ташаккули онҳоро тавсиф мекунанд [88;87]. Барои ташкили барномаи инфиродии таълимӣ, самт ва татбиқи иқтидори шахсӣ дар ҷараёни таълиму тарбия хонанда ба малакаҳои ташаккулёфта ниёз дорад. "Омӯхта тавониш" фаҳмидани онро ки омӯзиш, дониш чист ва навъҳои мухталифи талабот дар навъҳои гуногуни ҳолатҳои омӯзишӣ кадомҳоянд, инчунин қобилияти таҳлили вазъият, ислоҳи мушкилот, қабули қарорҳо; қобилияти ҷустуҷӯ, коркард, истифода ва пешниҳоди иттилоотро (аз ҷумла, кори мустақилона дар китобхона, қобилияти кор кардан бо маълумот ва ғайраро) дар бар мегирад.

Аз тарафи хонанда ба даст овардани таҷрибаи ҳаракати мустақил, худмуайянкунӣ, қабули қарорҳои мустақил, таҳияи стратегияҳои худ оид ба таълим ва рушд дар чунин ҳолатҳо мумкин аст:

- ташаккул додани ангезаи муносиб барои таҳсил, хоҳиши таҳсил, зарурати таҳсил ва рушди худ;
- дарк ва фаҳмиши имкониятҳои шахсии зеҳнӣ, психологӣ ва иҷтимоӣ;
- худбаҳодиҳии кофӣи дастовардҳои таълимии худ;
- соҳиби малака ва маҳорати худташаккулкунӣ шудан;
- муносибати рефлексивии хонанда ба фаъолияти таълимӣ ва маърифатии худ.

Дар бахши пешниҳодшаванда мо бо такъии ба таҷрибаи худ як низоми амалҳои мушаххаси идоракуниро таҳия хоҳем кард, ки тайёрии самаранок ва ба раванди инноватсионӣ ворид намудани ҳайати омӯзгорони муассисаи таҳсилоти миёнаи умумиро таъмин мекунад. Аз ин мавқеъ лозим мешуморем, ки дар бораи асосҳои технологияи гузариш ба низоми таълим дар муассисаҳои таълимӣ сӯҳбат кунем.

Бо дарки баъзе "ноҳамвории" наздикии мафҳумҳои "технология" ва "равандҳои инноватсионӣ» маълум месозем, ки сухан на дар бораи ҷанбаи мундариҷавии ин ё он раванди инноватсионӣ меравад, зеро он дар ҳама гуна ҳолати муайян қомилан инфиродӣ мебошад, балки дар бораи асосҳои ташкилии он меравад.

Пеш аз ишора намудан ба қадамҳои мушаххас дар ин диссертатсия, шарҳи зеринро зарур мешуморем:

- яқум, барои татбиқи раванди инноватсионӣ муносибати махсуси тамоми ҳайати омӯзгорон зарур аст, ки диққати махсус ва кӯшишҳои иловагии ҳамаи роҳбарони муассисаҳои таълимиро талаб мекунад, зеро ҳавасмандии ташаккулёфтаи қормандон (на танҳо педагогӣ, балки техникӣ) шартҳои муҳимтарин ва қаролати рушди мусбати ин ё он назоварии ба нақша гирифташуда мебошад;

- дуввум, ҳамаи қарорҳои қабулшуда оид ба таъмини татбиқи мусоид бояд қоллективӣ бошанд. Танҳо бо ҳамин шарт қаролати фаврӣ, муваффақ ва боэтимоди воридкунии аксари қормандони ҳайати омӯзгорон ба раванди инноватсионии таълиму тарбия таъмин қарда мешавад. Ба гуфтаи аксарияти қоршиносон ва тибқи таҷрибаи мо, воситаи муассир ва самараноки рушди ҳалли дастаҷамъӣ бозии қорӣ мебошад.

Дар раванди шароитҳои педагогии татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълиму тарбия марҳилаҳои зеринро метавон зикр намуд:

Марҳилаи I. Дарки аҳамият, зарурат ва ногузирии дигаргуниҳои оянда аз ҷониби яке аз аъзои дастаи маъмурии муассисаи таълимӣ. Таҳқиқотҳои бисёр нишон доданд, ки барои амалҳои минбаъда самараноктарин тараф ҳамон аст, ки "илҳомбахш" - директори муассисаи таълимӣ, роҳбари расмӣ ва дорои салоҳияти худ мебошад.

Марҳилаи II. Ташаккули қоманда аз ҷониби ҳудаш – дар мавриди мо на қомандаи маъмурӣ, ки худ ба худ шартҳои ҳатмӣ ва зарурӣ мебошад, балки тарафдорони ғоявӣ аз қоллективи педагогӣ мебошанд, ки аз нигоҳи методӣ ва технологӣ барои татбиқи ин ё он навиғарӣ омода қарда шудаанд.

Марҳилаи III. Ташаккули омодагии омӯзгорон ба фаъолияти инноватсионӣ, ҳавасмандкунии аъзои коллективи омӯзгорон ва ташаккули омодагии омӯзгорон ба фаъолияти инноватсионӣ.

Чаро мушаххасан литсейи мо ба тағйиротҳои дарпешистода ниёз дорад? Мо омӯзгорон шахсан аз онҳо чӣ мегирем? Чаро мо ба ин ҳама ниёз дорем? - Ин рӯйхати пурраи саволҳои нест, ки дар ин марҳила ба миён меоянд. Муҳим, ноил гардидан ба дастгирӣ ва фаҳмиши ҳадди ақал аз ҷониби чоряки ҳайати омӯзгорон мебошад. Ин маҳз ҳамон «қисмати нозук» мебошад, ки бе мавҷудияти он шурӯъ намудани ягон тағйирот бемаъно ва ҳатто хатарнок аст. Дар маҷмӯъ, шаклҳо ва усулҳои ҳавасмандгардонии кадрҳои педагогӣ ва техникӣ дар ин марҳила аз ҷониби роҳбари муассисаи таълимӣ муайян карда мешаванд. Таҳлили проблемавии муассиса, сохтани "майдони мушкilot" ва муайян кардани мушкили имрӯзаи муассисаи таълимӣ дар асоси натиҷаҳои бадастомадаи таҳлили проблемавӣ ва ошкор намудани мушкили меҳвара - таҳияи идеяи рушди муассисаҳои таълимӣ барои ояндаи наздик мебошад[89;93]. Ин интихоби объекти инноватсия мебошад, ки бояд аз зарурати ҳаётии муассисаи мушаххас сарчашма гирад ва аз ҷониби аксарияти иштирокчиёни чараёни таълим якдилона дарк карда шавад. Дар ин марҳила, масъалаи асосӣ “доираи навовариҳои оянда чӣ гуна хоҳанд буд?” ҳал мешавад: Оё он ба фаъолиятҳои таълимӣ ё ғайриакадемӣ робита дорад? Кадоме аз инҳо афзалият хоҳанд дошт? Ба ҳар ҳол, ҳайати омӯзгорон инро муайян ва мушаххас мекунад. Мушкilotи зикршудаи муассисаи таълимӣ, бешубҳа, ба интихоби объекти инноватсия таъсир мерасонад.

Мушкilotҳо дар ин робита одатан чунин тақсим карда мешаванд:

- мушкilotи решагӣ, кадрӣ, тартиботи идоравӣ, стратегӣ;
- мушкilotи асосӣ, ки дар атрофи онҳо масъалаҳои дигар пайдо мешаванд;
- мушкilotи натиҷавӣ, ки натиҷаи мушкilotи дигар мебошанд.

Албатта, дар навбати аввал гурӯҳи аввалини мушкilot – мушкilotи решагӣ ва дар набудани онҳо мушкilotи асосӣ ҳал карда шаванд.

Муайян кардани амалҳои мушаххаси идоракунӣ оид ба татбиқи ғояи таҳияшуда, яъне тартиб додани нақша ё барномаи иҷроӣ он мебошад.

Пайгирии қадамҳои аввал дар самти татбиқи шароити ташкилию педагогӣ оид ба ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионии таълимӣ дар мактаб.

Таҳлили проблемавӣ, ки таҳкурсии он “майдони проблемавӣ” -и як муассисаи таълимӣ мебошад, натиҷаи кори гурӯҳӣ аз ҷониби мутахассисони баландихтисос ва тарафдорони дигаргунсозии муассисаҳои таълимӣ мебошад. Натиҷаҳои он асоси воқеии фаъолияти инноватсионии муассисаи таълимӣ ба шумор меравад. Ҳамзамон, бояд қайд кард, ки ҳеҷ касро маҷбур намеkunанд, ки дар он иштирок кунад. Тавсия дода мешавад, ки роҳбарони муассисаҳои таълимӣ ба иштироки ҳадди ақал чор яки кормандон ноил шаванд. Барои бештар самараноктар шудан, ба ин кор ҷалб кардани кумитаи падару модарони муассиса мувофиқи мақсад аст.

Аз ҷониби хонандагон омӯхтани таҷрибаи худидоракунии фаъолиятҳои таълимии инфиродӣ (ФТИ) дастгирии махсуси психологӣ ва педагогиро талаб мекунад.

Омӯзгор:

- омӯзгор - ташкилотчӣ, машваратчӣ, роҳбар, роҳнамое, ки хонандаро ба сатҳи баландтари ҷамъбасткунӣ ва мушахаскунонӣ, тавзеҳи сабабии зуҳурот, қобилияти баҳс ва исботи мавқеи худ, пайваст кардани падидаҳои дар система омӯхташуда, ошкор сохтани аналогҳои васеъ мебарорад;

- фаъолияти маърифатӣ ба мақсади муайяни шахсӣ тобеъ мебошад;

- ташаккули услуби илмӣ тафаккур, ки сифати устувори шахсият мебошад, ҳамчун шарт зарурии тарбияи мустақилона, ташаккули қобилияти мустақилона гирифтани дониш хидмат мекунад;

- омодагии зеҳнӣ барои идомаи минбаъдаи дастгирии психологӣ ва педагогӣ.

Ҳамин тариқ, алгоритми татбиқи технологияҳои инноватсионӣ як санади дарозмуддати меъерӣ ва маъмурӣ мебошад, ки дастовардҳо ва мушкilotи мактаб, ҳадафҳо, вазифаҳо ва самтҳои таълим, тарбия ва рушди хонандагон,

хусусиятҳои ташкили кадрҳо ва дастгирии методии раванди педагогӣ, натиҷаҳои асосии ба нақша гирифташуда ва меъёрҳои ифода менамояд.

Баъзе тавсияҳо барои татбиқи инноватсия:

1) Дар мавриди манбаи тағйирот муқовимат камтар хоҳад буд, агар:

- роҳбарони иттиҳодияҳои методӣ, омӯзгорони муассисаи таълимӣ эҳсос мекунанд, ки лоиҳаи тағйирот аз тарафи худӣ онҳо таҳия карда шудааст ва аз берун оварда нашудааст;

- лоиҳаи амалигардонӣ аз ҷониби маъмурияти муассиса дастгирӣ карда мешавад;

- амалисозӣ ба арзишҳо ва идеалҳои, ки омӯзгорон онҳоро тарафдорӣ менамоянд, мувофиқат мекунад;

- барномаи амалисозӣ таҷрибаи навро пешниҳод мекунад, ки барои иштирокчиён қобили қабул аст;

- омӯзгорон ба ташҳиси мушкilotи асосии амалисозӣ ҷалб карда шуданд ва муҳимияти тағйиротро дар ҷараёни таълим эҳсос карданд;

- лоиҳаи татбиқ дар шакли қарори умумии коллективӣ дар Шӯрои педагогӣ ва ғайра қабул карда шудааст;

- маълум гардид, ки моҳияти татбиқи навоариҳо барои баъзеҳо нофаҳмо буда, барои ба даст овардани фикру мулоҳиза оид ба дарки лоиҳа ва барои иштирокчиён мушаххас намудани ҳадафу вазифаҳои он ҷораҳо андешида шуда истодаанд;

- иштирокчиён ба ҳамдигар эътимод доранд ва якдигарро дастгирӣ мекунанд;

- лоиҳаи татбиқ барои ворид намудани тағйирот, дар ҳолате ки ҷанбаҳои манфиаш ошкор карда мешаванд, боз боқӣ мемонад.

Зарур аст, ки буриши назоратиро баҳо диҳем:

Барои ошкор намудани дараҷаи ташаккули малакаҳои дар боло зикршуда бо хонандагон як буриши назоратӣ гузаронида шуд ва бо буриши муайянкунанда муқоиса гардид. Буриши назоратӣ ҳамчунин дар ду синф гузаронида шуд. Мақсади он санҷиши сатҳи ташаккули қори эҷодии омӯзгорон

ва хонандагони литсей дар шароити ташкили раванди таълиму тарбия дар асоси чорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаи таълимӣ дар муқоиса бо буриши муайянкунанда мебошад. Илова бар ин, аз рӯи натиҷаҳои ҳалли вазифаҳои буриши назоратӣ, дар бораи дараҷаи ташаккулёбии кори эҷодии хонандагон баҳогузори кардан имконпазир гардид. Ҳамаи вазифаҳо бо як ҳадафи умумӣ - ташаккул додани кори эҷодии омӯзгорон ва хонандагон дар заминаи навоарӣ муттаҳид карда шуданд. Ин бахш ҳафт вазифаро дарбар мегирад, ки ба сатҳи ташаккули кори эҷодии омӯзгорон ва хонандагони муассисаҳои таълимӣ дар заминаи чорӣ намудани навоарӣ дар дарсҳо нигаронида шудаанд.

Буриши назоратӣ нишон дод, ки на ҳамаи малакаҳои дар боло нишондодашуда дар хонандагони литсей ташаккул ёфтаанд:

- ♦ Супориши аввалро 95% хонандаҳо иҷро карданд, 5% қисман иҷро карданд, 0% натавонистанд;

- ♦ 68% хонандагон супориши дуввумро иҷро карданд, 22% қисман супоридаанд ва 10% вазифаро иҷро накардаанд;

- ♦ 65% супориши сеюмро пурра ҳал карданд, 30% қисман ҳал карданд, 5% ноком монданд;

- ♦ 74% супориши чорумро иҷро карданд, 23% қисман иҷро карданд, 3% натавонистанд;

- ♦ 63% супориши панҷумро бомуваффақият паси сар карданд, 27% қисман ҳал карданд, 10% натавонистанд;

- ♦ 58% вазифаи шашумро иҷро карданд, 27% қисман иҷро карданд, 15% натавонистанд;

- ♦ 66% супориши ҳафтумро иҷро карданд, 27% қисман иҷро карданд, 7% натавонистанд.

Дар муқоиса бо буриши муайянкунанда ҳатогихо камтар ба қайд гирифта шуд.

Дар синфи назоратӣ ҳангоми гузаронидани як буриши монанди назоратӣ натиҷаҳо чунин буданд:

♦ 75% хонандагон вазифаи якумро иҷро карданд, 18% қисман иҷро карданд, 7% натавонистанд;

♦ 48% хонандагон супориши дуввумро иҷро карданд, 35% қисман иҷро карданд ва 17% аз ӯҳдаи вазифаҳо набаромаданд;

♦ 55% супориши сеюмро пурра иҷро карданд, 20% қисман ҳал карданд, 25% натавонистанд;

♦ 50% супориши чорумро иҷро карданд, 21% қисман ҳал карданд, 29% натавонистанд;

♦ 50% вазифаи панҷумро иҷро карданд, 28% қисман ҳал карданд, 22% натавонистанд

♦ 48% супоришҳои шашумро иҷро карданд, 37% қисман иҷро карданд, 15% натавонистанд;

♦ 56% супориши ҳафтумро иҷро карданд, 27% қисман иҷро карданд, 17% натавонистанд.

Ҳамин тариқ, ба туфайли мувофиқи методикаи таҳия кардашуда гузаронидани раванди таълим дар шароити ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ, натиҷаҳо дар гурӯҳи эксперименталӣ беҳтар гардид.

Метавонем хулоса барорем, ки бо ёрии методологияи мо малакаҳои дар боло овардашуда бештар ташаккул ёфтанд. Дар асоси бахшҳо ва таҳлилҳои гузаронидашудаи дарсҳо, арзёбии миқдорӣ ва сифатии натиҷаҳои санчиш гузаронида шуд. Барои тафтиши самаранокии методикаи таҳияшудаи ташаккули шахсияти эҷодии хонандагони муассисаҳои таълими дар шароити худидоракунии, санчиш дар се марҳила гузаронида шуд: буриши муайянкунанда, таҷрибаи ташаккулдиҳанда ва буриши назоратӣ.

Ҳангоми буриши муайянкунанда кори мустақилона гузаронида шуд, ки натиҷаи он имкон фароҳам овард сатҳи ташаккули шахсияти эҷодии хонандагони муассисаҳои таълимӣ дар шароити худидоракунии гурӯҳҳои назоратӣ ва таҷрибавӣ муқоиса карда шавад.

Натиҷаҳои буриши муайянкунанда нишон дод, ки истифодаи худидоракунии дар марҳилаҳои гуногуни ташаккули шахсияти эҷодии

хонандагон ба баланд шудани сатҳи ташаккули шахсияти эҷодии онҳо мусоидат менамояд.

Таҳлили натиҷаҳои бахшҳои идоракунии ва назорати ба мо имкон медиҳад самаранокии методикаи таҳияшудаи ташаккули шахсияти эҷодии хонандагон дар худидоракуниро ба даст орем.

Тавсияҳои методие, ки дар заминаи ҷамъбасти таҷрибаи кори муаллифӣ дар литсейи ДДТТ-и шаҳри Душанбе таҳия шудаанд, яке аз вариантҳои имконпазири шароитҳои ташкилӣ ва педагогии ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаи таълимӣ мебошанд.

Ҳамчунин "Низомномаи фаъолияти инноватсионӣ"-ро таҳия намудем, ки рушди фаъолияти инноватсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва мувофиқати он ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи маориф"-ро муайян мекунад [90;8].

1. Ташкили шароити педагогӣ дар раванди таълим тавассути ҷорӣ кардани технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаи таҳсилоти умумӣ воситаи пурзӯр кардани рушди таҷрибаҳои таълимӣ дар натиҷаи раванди муташакилӣ ва идорашавандаи он.

2. Навоварӣ (инноватсия) ҳамчун тағйироти ҳадафмандона муайян карда мешавад, ки ба муҳити рушдкунандаи таълим унсурҳои нави самаранок ва устуворро ворид менамояд. Дар зери мафҳуми раванди инноватсионӣ фаъолияти дастаҷамъӣ оид ба сохтан, азхудкунӣ, истифода ва паҳнкунии навиғариҳо фаҳмида мешавад.

3. Дар зери мафҳуми идоракунии шароити педагогии раванди инноватсионӣ фаъолияти ҳадафмандонаи ҳамаи субъектҳо фаҳмида мешавад, ки ба таъмини ташаккул, эътидол, амалкарди муносиб ва рушдии ҳатмии муассисаи таҳсилоти умумӣ равона карда шудааст, фаҳмида мешавад.

4. Омӯзгорон, маъмурияти муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ҳангоми асоснок кардани татбиқи ин ҷо он инноватсия дар амалияи педагогӣ усулҳои таҳия кардашуда ва нуктаҳои концептуалии таҷрибаи мазкури инноватсиониро

сармашки кори худ қарор медиҳанд, ҳадафҳо, вазифаҳо, усулҳои фаъолияти инноватсионии педагогӣ, идоракунии ва таҳқиқоти ро муқаррар мекунанд.

1. Самтҳои афзалиятноки (ҳадафҳо, вазифаҳо, шаклҳои ташкил) рушди шароити педагогии ҷорӣ намудани фаъолияти инноватсионӣ дар раёанди таълиму тарбия.

1. Фаъолияти инноватсионӣ ба ҳалли масъалаҳои муайян ва муёрами масъала бо ҳадафи муносибгардонии таълим ва тарбия, рушди муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ раёандҳои таълим ва тарбия, дар маҷмӯъ рушди муассисаи таълимӣ ниғаронида шудааст.

2. Самтҳои инноватсионӣ дар самти тағйир додани мундариҷа ва сифати таълим (тавсеа, амикрафт, тағйир додани маводи таълимӣ) ва ҷорӣ кардани технологияҳои нави таълимӣ, маҳаллӣ ва модуль қарор дорад.

3. Рушди фаъолияти инноватсионӣ ба ташкил ва рушди ташҳиси педагогӣ мусоидат менамояд. Ташҳиси педагогӣ як нави махсуси фаъолияти касбӣ ва омӯзгорӣ, соҳаи донишҳои илмӣ педагогӣ мебошад, ки масъалаҳои муайян кардан ва омӯхтани нишонаҳои тавсифкунандаи унсурҳои гуногуни системаи педагогӣ ва шартҳои татбиқи онҳо (дар ҳама сатҳҳо) барои пешгӯӣ намудани дуршавии эҳтимолии (тавассути ислоҳи педагогӣ) вайронкунии тамоюлҳои муқаррари амалкард ва инкишофи онҳо баррасӣ менамояд.

4. Шароитҳои педагогӣ дар ҷараёни таълиму тарбия бо татбиқи технологияҳои инноватсионӣ зарурати банақшагирии стратегӣ ва асосноккунии концептуалии таҷрибаҳои инноватсионӣ, инчунин мувофиқат ба сиёсати умумии таълимии муассисаи таълимӣ, талаботҳои иҷтимоӣ, нерӯи кадрӣ, сатҳи дастгирии методологиро муайян мекунанд. Он имкон медиҳад, ки воқеан як системаи ҷорабиниҳо ба нақша гирифта, фаъолияти омӯзгорон танзим карда шаванд, натиҷаҳо бо шароити заминавӣ муқоиса кунанд, таҳияи таҷрибаҳои инноватсионии ҳудро на дар муқоиса бо таҷрибаҳои шабеҳ дар муассисаҳои дигар, балки роҳи рушди инфиродии онро пайгирӣ намоянд. Фаҳмидани траекторияи алоҳидаи рушди амалии инноватсионӣ ба мо имкон медиҳад механизми оптималии идоракунии фаъолияти инноватсиониро муайян кунем.

5. Рушди фаъолияти инноватсионӣ дар миқёси МТУ ба чузъи муҳими системаи рушди касбии омӯзгорон ва тақмили ихтисоси кадрҳои педагогӣ мебошад.

6. Таъсирбахшии ҷорӣ кардани навовариҳо дар амалияи педагогӣ бо натиҷаҳои фосилавии фаъолияти инноватсионӣ тавассути системаи аз тарафи омӯзгорон коркардшудаи ташҳиси натиҷаҳои гурӯҳҳои педагогӣ, ки ба ҳадафу вазифаҳои ибтидоии педагогии давраи муайяни инноватсионӣ мувофиқат мекунанд, муайян карда мешавад.

7. Иттиҳодияҳои лоиҳасозӣ, эҷодӣ ва лабораторияҳои педагогии омӯзгорон дар доираи амалисозии фаъолияти инноватсионӣ дар ҷараёни таълиму тарбия вазифаи таҳия ва татбиқи инноватсияро барои ҳалли мушкилоти рӯзмарраи педагогӣ ва идоракунӣ иҷро мекунанд, инчунин ба муттаҳид кардани шахсони ҳамфикр ва ҳамкоре, ки мехоҳанд фаъолияти педагогии худро бо саъю кӯшишҳои муштарак муносиб гардонанд, мусоидат менамоянд.

2. Сохтори идоракунии фаъолияти инноватсионӣ.

1. Тибқи Низомнома, фаъолият, ки ба рушди ташаббусҳои педагогӣ ва таълимӣ, бо мақсади фароҳам овардани муҳити муносиби таълимӣ, ҳалли масъалаҳои таъмини коршиносӣ, илмӣ, ташкилӣ ва маъмурӣ нигаронида шудааст, барои дастгирӣ ва рушди ташаббусҳои педагогӣ ва таҷрибаҳои инноватсионӣ масъул мебошад.

2. Ҳамоҳангсозони иттиҳодияҳои эҷодӣ ва лабораторияҳои педагогӣ барои банақшагирии тактикийи фаъолият дар доираи иттиҳодияи худ масъул буда, иштироки фаъоли омӯзгорони ҳавасманд, хонандагон, падару модарон ва ҷомеаи фаъоли маҳаллиро таъмин менамоянд.

3. Маъмурияти ва роҳбари илмӣ муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ дар асоси ташҳиси педагогӣ, таҳлили иттилоот, эҳтиёҷоти иҷтимоии ошкор кардашуда стратегияи рушди фаъолияти инноватсиониро мувофиқи сиёсати умумии таълимии муассиса таҳия мекунанд.

4. Баҳодихӣ ба мутобиқат ва самаранокии фаъолияти инноватсионии муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ ба усулҳои шаффоф ва дастрас асоснок карда шудаанд, ки онро мутахассисони сатҳҳои гуногун: ҳайати омӯзгорон, маъмурият, намоёндагони ҷомеаи падару модарон, намоёндагони сохторҳои идоракунии маориф, олимон ва дигарон амалӣ карда метавонанд.

3. Механизми фароҳам овардани шароити ҳавасмандгардонӣ барои субъектҳои амалияи инноватсионӣ.

1. Бо мақсади баланд бардоштани мақоми омӯзгорон – навоарон дар коллектив, имконияти ҷоп кардани маҷмӯаҳои корҳои илмӣ ва методии донишгоҳҳо дар ВАО, маҷмӯаҳои корҳои илмию методӣ, маводи конфронсҳои илмию амалӣ фароҳам оварда мешавад.

2. Маъмурияти муассисаи давлатӣ барои ҳавасмандкунии моддии омӯзгороне, ки дар фаъолияти инноватсионии муассиса фаъолона иштирок мекунанд, масъул мебошад.

3. Ба омӯзгороне, ки дар кори конференсияҳои шаҳрӣ, гурӯҳҳои проблемавии эҷодӣ, маҷлисҳои иттиҳодияҳо ва лабораторияҳои муассисаҳо фаъолона иштирок мекунанд, барои корҳои илмию таҳқиқотӣ вақти иловагӣ дода мешавад, ба конфронсҳо ва семинарҳои гуногуни проблемавӣ роҳ дода мешаванд ва бо курсҳои бонуфузи бозомӯзӣ ва такмили ихтисос таъмин карда мешаванд.

Ҳамин тариқ, дар гурӯҳи таҷрибавӣ чараҳои таълим, ба туфайли он ки раванди таълим дар шароити ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ аз рӯи методикаи таҳия кардашуда амалӣ карда шуда, натиҷаҳо беҳтар гардиданд.

Ҳоло метавонем хулоса барорем, ки бо ёрии методикаи мо малакаҳои дар боло номбаршуда ба андозаи кофӣ ташаккул ёфтаанд. Дар асоси буришҳо ва таҳлилҳои гузаронидашудаи дарсҳо, баҳодиҳии миқдорӣ ва сифатии натиҷаҳои санҷиш гузаронида шуд. Бо мақсади тафтиши самаранокии методикаи таҳияшуда дар ташаккули шароити педагогӣ, ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ оид ба санҷиши он дар се

марҳила: буриши муайянкунанда, таҷрибаи шаклдиҳанда ва буриши назоратӣ кор бурда шуд.

Дар чараёни буриши муайянкунанда кори мустақилона гузаронида шуд, ки натиҷаҳои он имкон дод сатҳи шаклгирии шароити педагогӣ бо роҳи ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ аз тарафи гурӯҳҳои назоратӣ ва таҷрибавӣ муқоиса карда шавад.

Натиҷаҳои буриши назоратӣ нишон дод, ки истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар марҳилаҳои гуногуни шароити педагогӣ дар муассисаҳои таълимӣ метавонад сатҳи ташаккулёбии шахсияти хонандагонро баланд бардорад.

Таҳлили натиҷаи буришҳои муайянкунанда ва назоратӣ имкон медиҳад дар бораи самаранокии методикаи таҳияшудаи шароити педагогии ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ хулоса барорем.

Хулосаи боби дуюм

Дар натиҷаи таҳқиқоти эксперименталӣ ва баҳогузориҳои самаранокии модели таҳияшуда оид ба ташаккули сифатҳои муҳими иҷтимоии шахсияти хонандагон дар ташкили раванди таълиму тарбия дар асоси ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, ба чунин хулосаҳо омадем:

1. Дар чараёни гузаронидани таҷриба муайян карда шуд, ки аксарияти хонандагон дар бораи технологияи инноватсионӣ тасаввуроти кам доранд, ҳангоми интихоби шаклҳои ташкили онҳо ба ҷорабиниҳои оммавӣ бо унсурҳои рақобат ва дилхушӣ бартарӣ медиҳанд.

Арзёбии сатҳи ташаккулёбии сифатҳои муҳими иҷтимоии хонандагон дар бораи технологияи инноватсионӣ нишон дод, ки дар гурӯҳҳои эксперименталӣ ва назоратӣ фарқиятҳои назаррас вучуд надоранд.

2. Барои арзёбӣ кардани сатҳи чараёни таълим дар заминаи татбиқи технологияи инноватсионӣ дар муассисаи таълимӣ (муташаққилият,

мустақилият, фаъолияти иҷтимоӣ, ташаббуси иҷтимоӣ, масъулият, коммуникабелӣ) чадвали седарачагии тартибӣ истифода карда шуд.

3. Сатҳи дониши навоарӣ дар раванди таълиму тарбия бо ёрии методҳои таҳсис: мустақилият; фаъолияти иҷтимоӣ; масъулият; ташаббуси иҷтимоӣ; муташаққилият ва коммуникабелӣ арзёбӣ карда шуд.

4. Таҳлили муқоисавии натиҷаҳои санҷишҳои ниҳонии гурӯҳҳои назоратӣ ва эксперименталӣ нишон дод, ки дар гурӯҳи эксперименталӣ сатҳи раванди таълиму тарбия дар заминаи татбиқи технологияи инноватсионӣ хеле боло рафтааст ва дар гурӯҳи назоратӣ тағйирот он қадар назаррас нестанд.

5. “Қалб намудани” омӯзгорон ва хонандагон ба фаъолият барои ташкили раванди таълиму тарбия дар заминаи татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар зинаҳои пешини таълиму тарбия дар муассисаи нави таълим имкон медиҳад, ки истифодаи технологияҳои инноватсионӣ зиёд карда шавад.

6. Таҳлил ва коркарди пурраи натиҷаҳои таҳқиқот, инчунин тағйироти мусбат дар сатҳи баланд бардоштани ҳаёти таълим, ки ба ҳама намудани технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои нави таълим асоснок карда шудаанд, дар бораи муътамад будани ҳулосаҳои назариявӣ ва амалӣ шаҳодат медиҳанд.

Ҳамчунин мо гуфта метавонем, ки инноватсия фаъолияти мақсадноки педагогист, ки дар дарки таҷрибаи фаъолияти педагогии шахс бо ёрии муқобилгузорӣ ва омӯзиши ҳаёти таълиму тарбия бо мақсади ба даст овардани натиҷаҳои беҳтарин қарор гирифтааст. Тавассути он омӯзгор донишҳои нави таҷрибаҳои нави педагогиро истифода намуда, нағзҳои педагогиро татбиқ намуда, ба дастовардҳои баланд дар боло рафтани сифати таълиму тарбия ноил мегардад.

Луғати муосири педагогика ин мафҳумро чунин шарҳ медиҳад: «Инноватсияи педагогӣ- нағзӣ дар фаъолияти педагогӣ, ворид намудани тағйирот дар мазмун ва технологияи таълиму тарбия мебошад, ки мақсади он баланд бардоштани самаранокии таълиму тарбия фаҳмида мешавад» [89:54].

Зарурияти самтгирии фаъолияти инноватсионии омӯзгор дар шароити муосири инкишофи ҷамъият, маданият ва маориф бо омилҳои зерин муайян карда мешавад:

- азнавсозии иҷтимоӣ- иқтисодии ба вучуд омада, зарурияти қатъиян дигаргун сохтани низоми таҳсилотро ба миён овард. Аз ҳама бештар дар муассисаҳои таҳсилоти шаклҳои гуногун азнавсозӣ дар методика ва технологияи ташкили чараёни таълим ва тарбия рӯй медиҳад.

Вуруди лоиҳаҳои инноватсионии таълимӣ ба раванди муассисаҳои таълимӣ дар асоси омӯзиши таърихӣ–фарҳангии кишваршиносӣ тавассути шароити педагогӣ ҳамчун маҷмӯи мундариҷа, шаклҳо, усулҳо ва ташкили ин раванд таъмин карда мешавад. Шартҳои педагогӣ ҳамчун талабот ба мундариҷа, ташкили раванд ва муҳити он амал менамоянд. Ба андешаи мо, ин шароитҳо бояд ба дастгирии тасаллои психологӣ, рушди равандҳои маърифатӣ, эмотсионалӣ ва иродавӣ, ҳавасмандгардонии фаъолияти эҷодии субъектҳои раванди таълим равона карда шаванд. Шартҳои педагогии дар таҳқиқоти мо пешниҳодшуда ҳамчун интегратсионӣ ҳисобида мешаванд ва маҷмӯи тадбирҳои ташкили раванди таълимро дар муассисаҳои таълимӣ ифода намуда имкон медиҳанд, ки муваффақияти татбиқи лоиҳаҳои инноватсионии таълимӣ дар раванди таълим дар асоси маводи таърихӣ таъмин карда шавад.

Шароити педагогии дар таҳқиқоти мо асоснокшуда ҳамчун ваҳдати ҷудонопазире ҳисобида мешавад, ки стратегияи инноватсиониро ташкил медиҳад.

Тағир додани парадигмаҳои таълимӣ ниёзи объективии системаи маориф аст. Он бо чунин сабабҳо: табиати дониши ҷамъкардаи инсоният, сатҳи рушди технология ва ҳаёти иҷтимоӣ, тақмили усулҳои таълимии баъзе фанҳои муассисаҳои таълимӣ ба вучуд меояд. Инноватсияҳо дар соҳаи маориф ин ҳама ақидаҳо, воситаҳо ва усулҳои нав дар асоси технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ ё истифода накардани онҳо

мебошанд, ки аз ҷониби омӯзгорон ва методистон барои такмил додани раванди таълим ва баланд бардоштани самаранокии он истифода ё пешниҳод карда мешаванд.

ХУЛОСАҲОИ УМУМӢ ВА ТАВСИЯҲО

Аз ҷамъбасти натиҷаҳои таҳқиқот ва амалия чунин хулоса баровардан мумкин аст:

1. Он нияти моро, ки дар шакли фарзия пешниҳод шуда буд, тасдиқ мекунад ва нишон медиҳад, ки чараҳои инноватсионии таълиму тарбия системаи озод ва худидоракунандаи таълим, тарбия ва рушди шахсият мебошад. Фаъолияти шароити педагогии татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълиму тарбияи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар марҳилаҳои гуногуни инноватсия қарор доранд. Дар шиддатнокии гузариш аз ҳолати "кӯҳна" ба ҳолати навсозӣ фарқиятҳо мавҷуданд, тақсимои нобарори навоариҳо дар самтҳои гуногун вучуд дорад. Тақрибан 60% тамоми навоғониҳо дар мундариҷаи таълим, дар шаклҳо ва усулҳои таълиму тарбия мебошанд.

Ҳамаи ин равандҳо бо таҷдиди сохтори фаъолият ва шароитҳои педагогии татбиқи технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълиму тарбияи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ алоқамандии зич доранд, зеро агар низоми идоракунии ислоҳ нашавад, пас, мувофиқан, як қатор монеаҳои ҷиддие дар самти татбиқи навоариҳо ба миён меоянд.

Бояд иқрор шуд, ки ин ҷанбаи фаъолияти камтар омӯхта шудааст. Ҳамин тариқ, дар ташкили идоракунии раванди инноватсионӣ дар марҳилаи кунунӣ, дар низоми таълим ва ҷанбаҳои фаъолияти он бо назардошти пешгӯии оқибатҳои эҳтимолии навоариҳо мушкилоте ба назар мерасад, ки таваҷҷуҳи олимон, уҳаққиқон ва омӯзгоронро талаб мекунад. Ин ба андозаи зиёд мубрамаи ва мувофиқати таҳқиқоти диссертатсионии моро дар мавзӯи "Технологияҳои инноватсионӣ дар идоракунии муассисаи таълимиро" муайян менамояд.

2. Хусусиятҳои зерин метавонанд нишондиҳандаи сифати нави раванди таълим дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бошанд:

- баланд бардоштани самаранокӣ ва сифати корҳои беруназдарсӣ ва беруназсинфӣ;

- баланд бардоштани таъсири тарбиявии ҳамаи шаклҳои корҳои беруназсинфӣ;
- татбиқи фардикунонӣ ва тафриқа дар кор бо хонандагон;
- рушди тафаккури эҷодӣ ва мустақили хонандагон, ташаккули малака ва маҳоратҳои ҷустуҷӯ, таҳлил ва арзёбии мустақили иттилоот, азхудкунии малакаҳои истифодаи технологияҳои иттилоотӣ;
- ташаккул ва рушди ҳавасмандии устувори маърифатии хонандагон дар фаъолияти зехнию эҷодӣ ва фаъолмандии эҷодии онҳо (бозихҳои интерактивии зехнӣ, баҳсҳо, конфронсҳои хонандагон, иштирок дар намоишгоҳҳо, озмунҳо, лоиҳаҳои дохилилитсейӣ, ноҳиявӣ, шаҳрӣ, ҷумҳуриявӣ ва сатҳи байналмилалӣ);
- инкишофи диққат, хотира, ҳаёлот, дарк, тафаккур, фаросат (тренингҳои психологӣ; ёрии психологӣ ва педагогӣ, тренингҳои коммуникативӣ);
- инкишоф додани қобилияти муоширати озоди фарҳангӣ (муттаҳидшавӣ аз рӯи шавқу завқ, мулоқот бо ашхоси аҷиб, ҳамкорӣ бо муассисаҳои таълимии ноҳия, шаҳр, собиқ хатмкунандагон).

3. Дар натиҷаи ҳалли вазифаи аввал, хусусиятҳои равандҳои инноватсиониро дар таълими литсей ошкор намудем. Раванди навоарӣ аз ташаккул ва рушди мундариҷа ва ташкили нав иборат аст. Он маҷмӯи қоида ва воситаҳоест, ки тавассути он кашфиёт ё идеяи илмӣ ба иҷтимоӣ, аз ҷумла ба навовариҳои таълимӣ табдил дода мешавад.

Инноватсия ҳангоми чунин баррасӣ ҳамчун натиҷаи навоарӣ фаҳмида мешавад ва раванди инноватсия дар шакли нисбатан умумӣ ҳамчун рушди се марҳилаи асосӣ: ҷамъовариҳои ғояҳо (дар ҳолати муайян- кашфи илмӣ), коркарди ғоя дар ҷанбаи амалӣ ва татбиқи навоарӣ дар амал баррасӣ карда мешавад. Дар ин робита, раванди инноватсиониро метавон ҳамчун раванди расонидани идеяи илмӣ то марҳилаи истифодаи амалӣ ва татбиқи дигаргуниҳое, ки бо он дар муҳити иҷтимоӣ педагогӣ алоқаманданд, баррасӣ кард. Фаъолияти, ки

табдили ғояҳоро ба инноватсия таъмин мекунад ва системаи идоракунии ин равандро ташаққул медиҳад, фаъолияти инноватсионӣ мебошад.

4. Ҳангоми ҳалли вазифаи дуюм оид ба ошкор намудани хусусиятҳои татбиқи технологияҳои инноватсионии таълимӣ дар литсей муайян карда шуд, ки татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, инчунин тарҳрезии навоариҳои дохилилитсейӣ аз омӯзгорони амаликунандаи навоариҳо, ки қаблан дар системаи педагогикаи мо таълим нагирифтаанд ё кам таълим дидаанд, омӯхтани чизҳои хеле кам, ба мисли: сикли зиндагии муассисаҳои инноватсионии таҳсилоти умумӣ ва равандҳои инноватсионӣ дар маҷмӯъ, технологияи фаъолияти инноватсионӣ, манбаъҳои пайдоиши инноватсияҳои педагогии маҳаллӣ, раванди ба расмият даровардани онҳо дар навоариҳои системавӣ (мувофиқ ба литсей) талаб карда мешавад.

5. Ҳангоми ҳалли вазифаи сеюм оид ба ошкор намудани шароитҳои ташкилию педагогии татбиқи технологияҳои инноватсионии таълимӣ дар чараёни таълими муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ шароитҳои асосии ташкилию педагогии татбиқро муайян кардем:

- ба вуҷуд овардани вазъияти инноватсионие ки зарурати таҳияи ҷузъи махсуси мундариҷаи таълимро дар асоси интиҳоби ҳадафмандона ва тарҳрезии маводи таълимӣ дар назар дорад.

- моделсозӣ ва татбиқи раванди инноватсионӣ, ки блокҳои арзишманду мақсаднок, иттилоотию пурмазмун, ташкилию технологӣ, психологию валеологӣ, таҳлилию ислоҳӣ ва таъминкунандаи ҳавасмандкунӣ, худтанзимкунӣ ва худмаблағгузорию шахсияти субъекти фаъолияти инноватсиониро дар бар мегирад;

- ташаққули муҳити инноватсионии фарҳангӣ ва таълимӣ дар асоси татбиқи иқтидори инноватсионӣ.

6. Дар натиҷаи ҳалли вазифаи чоруми таҳқиқот тавсияҳои методии татбиқи технологияҳои инноватсионии таълимиро дар чараёни таълиму тарбия дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ таҳия намудем, ки се марҳилаи асосии татбиқи онро муайян мекунам:

Марҳилаи аввал - “яхшиканӣ”. Вазифаи асосии ин марҳила аз ҷониби тамоми кормандони ташкилот дарк намудани зарурат ва ногузирии дигаргуниҳои оянда мебошад. Таҳқиқот, баҳсҳои гурӯҳӣ, таҳлили бозор гузаронида мешавад. Тамоми ташкилот ба ҳаракат медарояд, мубодилаи пурқуввати иттилоот ҷараён дорад.

Марҳилаи дуввум тағйирот мебошад. Дар марҳилаи тағйирот асосан навовариҳо ҷорӣ карда мешаванд, қоидаҳои бозӣ иваз мешаванд, таҷҳизоти нав насб карда мешаванд, усулҳои нави ҳамкорӣ байниҳамдигарӣ ҷорӣ карда мешаванд.

Дар марҳилаи сеюм, ки “яхкунӣ” ном дорад, лағжишҳо нест карда мешаванд ва самти ҳаракат ислоҳ карда мешавад, таҷрибаи наवे, ки аз тарафи кормандон дар марҳилаи дуюм ба даст оварда шудааст, ба назар гирифта мешавад, қоидаҳои ҳамкорӣ ва кор дар сатҳи нав “ҳамвор” карда мешаванд.

7. Дар ҷараёни омӯзиши татбиқи технологияҳои инноватсионии таълимӣ 7 марҳиларо муайян кардем, ки имкон медиҳанд қадамҳои аввалини татбиқи шароитҳои ташкилӣ ва педагогии ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионии таълиму тарбия дар муассисаи таълимӣ пайгирӣ карда шаванд.

8. Мо ба хулосае омадем, ки аксари хонандагон ба роҳандозии фаъолмандии иҷтимоии худ тавассути иштирок дар ҷараёни таълиму тарбия дар асоси технологияҳои инноватсионӣ дар асоси ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар муассисаҳои таълимӣ ниёз доранд. Таҳлили натиҷаҳои бахшҳои идоракуни ва назоратӣ ба мо имкон медиҳад самаранокии методикаи таҳияшудаи ташаккули шахсияти эҷодии хонандагон дар худидоракуниро ба даст орем.

Тавсияҳо барои барои истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

Дар асоси омӯзиши пахлуҳои илмӣ ва гузаронидани пурсиш дар байни омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии таъғоҳӣ доир ба истифодаи технологияи инноватсионӣ дар ҷараёни таълим мо ҳамчунин ба хулосаҳои зерин ноил гашта, дар ин заина тавсияҳои зеринро барои истифода дар амал манзур мекунем:

- истифодаи технологияҳои иттилоотӣ кумуникатсионӣ (ТИК) дар таълими мавзуи фаннӣ аз ҷорисозии ТИК дар мундариҷаи раванди таълими ҳамгироии соҳаҳои мухталифро бо илми информатика дар назар дорад, ки боиси иттилоотониҳои шуури хонандагон ва фаҳмиши онҳо дар бораи равандҳои иттилоотонӣ дар ҷомеаи муосир (дар ҷанбаи касбии он) мебошад;

- дарки тамоюлҳои ҷамъшудаи ҷараёни иттилоотони муассисаи таълимӣ муҳим аст: азхуд кардани иттилооти ибтидоӣ дар бораи илми информатика дар истифодаи барномаҳои компютерӣ ҳангоми омӯзиши фанҳои умумӣ аз тарафи хонандагон ва сипас бо унсурҳои информатика пур кардани сохтор ва мундариҷаи таълим, татбиқи таҷдиди куллии тамоми ҷараёни таълиму тарбия ва истифодаи технологияи иттилоотӣ. Дар натиҷа, дар системаи методикаи муассисаҳо технологияҳои нави иттилоотӣ пайдо мешаванд ва хатмкунандагони муассисаҳои таълимӣ барои азхудкунии технологияҳои нави иттилоотӣ дар қори ояндаашон омода хоҳанд шуд;

- иттилоотикунони таълим барои хонанда ҷолиб аст, зеро ташаннуҷи равонии муносибатҳои муассисаи таълимӣ тавассути гузаштан аз муносибатҳои субъективии “омӯзгор-хонанда” ба муносибатҳои объективии “хонанда – компютер – омӯзгор” баргараф карда мешавад. Самаранокии қорҳои хонандагон зиёд шуда, ҳиссаи қорҳои эҷодӣ меафзояд, имконияти гирифтани маълумоти иловагӣ аз рӯи фан дар доираи муассиса васеъ мегардад ва дар оянда интиҳоби мақсадноки донишгоҳ ва шуғли дилхоҳ дарқ карда мешавад;

- иттилоотикунонӣ барои омӯзгор аз он ҷиҳат ҷолиб аст, ки он ба баланд шудани маҳсулнокии қори вай, баланд бардоштани фарҳанги умумии иттилоотии омӯзгор имкон фароҳам меоварад;

- технологияҳои инноватсионии ба шахс нигаронидашуда шахсияти кӯдакро дар маркази тамоми низоми таҳсилоти муассиса қарор медиҳанд ва шароити мусоид, бидуни низоъ ва бехатарро барои рушди он ва татбиқи иқтидорҳои табиӣ ӯ фароҳам меоранд. Шахсияти кӯдак дар ин технология на субъекти оддӣ, балки субъекти афзалиятнок мебошад. Ин ҳадафи низоми таълим мебошад, на роҳи расидан ба ягон ҳадафи номуайян. Он дар таҳияи

барномаҳои инфиродӣ аз ҷониби хонандагон мувофиқи қобилият ва ниёзҳои онҳо зоҳир мешавад;

- истифодаи ҷунин технологияҳои инноватсионӣ ба монанди методикаи иттилоотӣ таҳлили идоракунии сифати таҳсилот имкон медиҳад, ки рушди тадриҷии ҳар як кӯдак дар алоҳидагӣ, дар синф, мутавозӣ, дар муассиса ва дар маҷмӯъ ба таври объективӣ пайгирӣ карда шавад. Бо баъзе тағйирот он метавонад ба як воситаи ҷудонопазири омодаسازی назорати умумӣ, омӯхтани вазъи таълими ҷгон ған аз барномаи таълимӣ, омӯзиши системаи кори омӯзгори инфиродӣ табдил ёбад;

- технологияҳои инноватсионии таълим ҳамчун механизми пешрафтаи ташаккули хонандаи муосир омили ҷудонопазири шароитҳои муосири таълим аст. Он дар навъи ҷалби хонандагон ба шаклҳои иловагии рушди шахсият амалӣ мешавад: иштирок дар ҷорабиниҳои фарҳангӣ тибқи анъанаҳои миллӣ, театр, марказҳои эҷодиёти кӯдакон ва ғайра.

- технологияи дидактикӣ шароитҳои рушди ҷараёни таълимиро ҳамчун усулҳои маъруфу тавсияшуда ва ҳам наватарин метавонанд татбиқ кунанд. Ин кори мустақилона бо кӯмаки китобҳои дарсӣ, бозиҳо, таҳия ва ҳимояи лоиҳаҳо, таълим бо истифодаи воситаҳои аудиовизуалии техникӣ, системаи «мушовир», гурӯҳ, усулҳои гуногуни таълим - системаи «гурӯҳҳои хурд» ва ғайра мебошад. Одатан шаклу навъҳои гуногуну ҳамгирокардашудаи ин усулҳо дар амал истифода карда мешаванд;

- яке аз шартҳои асосии ташкили раванди таълиму тарбия дар асоси ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ истифодаи машқҳост, ки барои ташаккул ва рушди маҷмӯи малакаҳо нигаронида шудаанд, ки ғояҳоро барои тавсифи шахсияти эҷодии хонандагони литсей ташаккул медиҳанд ва ташаккули онҳоро тавсиф мекунанд. Барои ташкили барномаи инфиродии таълимӣ, самт ва татбиқи иқтидори шахсӣ дар ҷараёни таълиму тарбия хонанда ба малакаҳои ташаккулёфта ниёз дорад, ки онро омӯзгор бояд ба назар гирад ва дар кори худ истифода барад;

- қобилияти таҳлили вазъият, ислоҳи мушкилот, қабули қарорҳо; қобилияти чувств, коркард, истифода ва пешниҳоди иттилоотро (аз ҷумла кори мустақилона дар китобхона, қобилияти кор кардан бо маълумот ва ғайраро) дар бар мегирад, ки ба он бояд диққати ҷиддӣ бояд дод;

- аз тарафи хонанда ба даст овардани таҷрибаи ҳаракати мустақил, худмуайянкунӣ, қабули қарорҳои мустақил, таҳияи стратегияҳои худ оид ба таълим ва рушд дар ташаккул додани ангезаи муносиб барои таҳсил, хоҳиши таҳсил, зарурати таҳсил ва рушди худ мебошад, ки ба он омӯзгор бояд аҳамият диҳад;

- бо мақсади баланд бардоштани дарк ва фаҳмиши имкониятҳои шахсии зеҳнӣ, психологӣ ва иҷтимоии хонанда, худбаҳодиҳии кофӣ дастовардҳои таълимии худ, соҳиби малака ва маҳорати худташаккулкунӣ шудан ва муносибати рефлексивӣ ба фаъолияти таълимӣ ва маърифатии худ омӯзгор бояд бо усулҳои нави корӣ дар ҷараёни таълиму тарбия дар асоси технологияҳои инноватсионӣ амал намояд;

- фаъолияти сусти хонандагонро дар ташкили раванди таълиму тарбия дар асоси воридсозии технологияҳои инноватсионии таълим, яъне самаранокӣ ва ҳамгироии нокифояи фаъолияти якҷояи онҳо омӯхтан лозим аст. Вазифаи омӯзгор ташкили чунин фаъолият мебошад. Ин кор барои омӯзгор назар ба “интиқоли” одии дониш дар фаҳмиши рӯзмарраи он хеле мушкилтар аст. Омӯзгор дар дарсҳо ҳудаш кор мекунад ва хонандагон низ бояд аз ӯ камтар кор накунад. Фаъолшавии лаҳзаинаи омӯзиш дар баъзе дарсҳо ва вобаста ба баъзе ҷанҳо муҳим нест, балки сохтани низоми пурраи омӯзиш, низоми ҳамаи методикаҳои инфиродие, ки ҳангоми амали онҳо хонанда ғайрифавол буда наметавонад, зарур аст;

- хусусияти фаҳмондадиҳӣ тасаввуротии таълим, ки ҳангоми он аз кори хонандагон амалан фикрронии онҳо лағв мешавад (хонандагон тафаккурро намеомӯзанд), вале нақши дарк ва мушоҳида бештар мегардад. Дар муассисаи таълимӣ, албатта, бояд фаҳмондадиҳӣ сурат гирад, вале он

бояд бо як мақсад: идрок ва азхудкунии фанҳову илмҳо, пешниҳодоти соддаву навиштаҷоти ораста бошад;

- набудани эҷодиёт ва ҷустуҷӯ дар кори хонанда, бартарияти пурборкунии хотира, на тафаккур. Хонанда албатта, метавонад маводро қориазёд кунад, маводи омӯхтаашро калима ба калима такрор карда, имтиҳон супорад, вале баъди чунин омӯзиш дар хотири инсон чизе боқӣ наместонад ва барои ин омӯзгор бояд тамоми малакаи кории худро равона созад, то ки хонанда қаноатманд аз дарс бошад.

Роҳнамоии психологию педагогии ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълиму тарбия дар муассисаҳои таълимӣ ақидаи асосноккунонии илмию педагогии истифодаи ин ё он навовариҳо дар ҷараёни таълим дар назар дорад.

Ҳамин тавр, ба мақсади таҳқиқот расидем, вазифаҳои гузошташударо ҳал ва фарзияҳоро тасдиқ намудем.

ФЕҲРИСТИ АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА

Санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ

1. Барномаи давлатии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2010-2015. – Душанбе: 2009. - 45-48 саҳ.
2. Барномаи давлатии компютеркунонии мактабҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011-2015. – Душанбе, 2010 – 42 саҳ.
3. Барномаи рушд «Идоракунии сифати таълим дар мактаби иҷтимоӣ нигаронидашуда (барои солҳои 2006-2010)» // Завуч// -2007.-№7. - БО. 548.
4. Барномаи компютерикунонии муассисаҳои таълимии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008-2010. (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 05 март 2008 № 77) - Душанбе, 2008.
5. Барномаи давлатии амалӣ намудани технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2022. (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 29 сентябри соли 2017 №443) - Душанбе, 2017.
6. Концепсияи миллии маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: Матлуот, 2003 – 24с.
7. Концепсияи миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 март 2006 – Душанбе: Матлуот, 2003 – 24с.
8. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» аз 17 майи соли 2004 № 34., боби 1; м1; 2004, м 4. 2004с.
9. Нақшаи стратегии рушди системаи маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015. -Душанбе: 2006
10. Низомнома дар бораи мактаби миёнаи Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 1996.

11. Низомномаи Вазорати маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон. қарори ҳукумати Тоҷикистон аз 28 декабри соли 2006, № 594.
12. Стратегияи дарозмӯҳлати ислоҳоти соҳаи маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон (2004-2015)
13. Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2015-2020. – Душанбе, 2015. – 32 с.
14. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2015. - Душанбе: Матлубот, 2007. -81 с.

Манбаъҳои электронӣ

15. Андриенко, О. А. Общие основы педагогики: учебно-методическое пособие / О. А. Андриенко; под редакцией А. Ю. Швацкого. - 2-е изд., стер. - Москва: ФЛИНТА, 2020. - 89 с. ISBN 978-5-9765-4416-1. - Режим доступа: <https://e.lanbook.com/book/142286> дата обращения: 24.05.2021).
16. Арон, И. С. Педагогика [Электронный ресурс] : учебное пособие / И. С. Арон; Поволжский государственный технологический университет. – Йошкар-Ола: ПГТУ, 2018. – 144 с. – Режим доступа: <http://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=496200>, для авторизированных пользователей МПГУ. (Дата обращения: 12.11.2019).
17. Артеменко, О. Н. Педагогика [Электронный ресурс]: учебное пособие / О. Н. Артеменко, Л. И. Макадей; Министерство образования и науки Российской Федерации, Федеральное государственное автономное образовательное учреждение высшего профессионального образования «СевероКавказский федеральный университет». – Ставрополь: СКФУ, 2015. – 251 с. – Режим доступа: <http://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=457136>, для авторизированных пользователей МПГУ. (Дата обращения: 12.11.2019).
18. Бессонов, Б. Н. История педагогики и образования: учебник и практикум для вузов / Б. Н. Бессонов. - Москва: Издательство Юрайт, 2021.

- 208 с. - (Высшее образование). - ISBN 978-5-9916-9932-7. Режим доступа: <https://urait.ru/bcode/469902> (дата обращения: 29.06.2021).

19. Бим-Бад, Б.М. История и теория педагогики. Очерки: учебное пособие для вузов / Б.М. Бим-Бад. - 1-е изд., - Москва: Издательство Юрайт, 2021. - 251 с. - (Высшее образование). - ISBN 978-5-534-08058-2. - Режим доступа: <https://urait.ru/bcode/470898> (дата обращения: 29.06.2021).

20. Горенков, Е. М. Инновационный потенциал как целостная социально-педагогическая система [Электронный ресурс]: монография / Е. М. Горенков; Астраханский государственный университет. – Москва: Прометей, 2012. – 122 с. - Режим доступа: <http://elib.mpgu.info/plugins/libermedia/LMGetDocumentById.php?id=174971>, для авторизованных пользователей МПГУ. - ISBN 978-5-7042-2281-1. (Дата обращения: 12.11.2019).

21. Землянская Е. Н. Инновационная начальная школа: подготовка магистров по педагогике в условиях сетевого взаимодействия [Электронный ресурс]: монография / Е. Н. Землянская; ФГБОУ ВПО "Моск. пед. гос. ун-т". – Москва: МПГУ, 2015. – 216 с. – URL: <http://elib.mpgu.info/view.php?fDocumentId=5130>. Для авторизованных пользователей МПГУ. – На рус. яз. - ISBN 978-5-4263-0254.

22. Качество педагогического образования [Электронный ресурс]: сборник статей / Моск. пед. гос. ун-т; Науч. ред. В. Д. Шадриков. – Москва: Прометей, 2008. – 266 с. – (Инновации в образовании / Редкол.: В. Л. Матросов (пред.) и др.). – Режим доступа: <http://elib.mpgu.info/view.php?fDocumentId=509>, для авторизованных пользователей МПГУ. – На рус. яз. - ISBN 978-5-7042-22224.

23. Конаржевский Ю.А. Структура различных типов уроков в условиях реализации ФГОС. /Текст Конаржевский Ю.А [Электронный ресурс]: Uroki.net официальный сайт/URL: <http://www.uroki.net/docpage/doc2.htm>.

24. Крутилова Л.И. Требования к современному уроку в условиях введения ФГОС нового поколения. Текст [Электронный ресурс] /Крутилова

Л.И.: -Москва. Федеральный государственный образовательный стандарт официальный сайт/URL:<http://standart.edu.ru/catalog.aspx?CatalogId=2661>.

25. Павлов А.К. Иновационные процессы в образовании/ Текст [Электронный ресурс] / Павлов А.К. – Электрон.текстовые дан.- Москва: 2020 – Режим доступа:znanio.ru/media/innovatsionnye-protsessy-v-obrazov...hnaya-statya-2786254, свободный. [Электронный ресурс]: курс лекций / В. Е. Пешкова. – Москва; Берлин: Директ-Медиа, 2015. -69с.– Режим доступа: <http://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=426678>, для авторизованных

26. Педагогика начального образования: традиции и инновации [Электронный ресурс]: материалы международной научно-практической конференции, 27–28 апреля 2017 года / ФГБОУ ВО "Московский педагогический государственный университет", Институт детства; Под общ. ред. Е. Н. Землянской. – Москва: МПГУ, 2017.-36–Режим доступа: <http://elib.mpgu.info/view.php?fDocumentId=8631>, для авторизованных пользователей МПГУ. –На рус. яз. - ISBN 978-5-4263-0488-8.

27. Пешкова, В. Е. Педагогика в 2 ч. Ч. 1: Введение в педагогическую деятельность [Электронный ресурс]: курс лекций / В. Е. Пешкова. – Москва; Берлин: Директ-Медиа, 2015. – 69 с. – Режим доступа: <http://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=426678>, для авторизованных пользователей МПГУ. (Дата обращения: 12.11.2019)

28. Подымова Л. С. Самоутверждение педагогов в инновационной деятельности [Электронный ресурс]: монография / Л. С. Подымова, Л. А. Дьякова; ФГБОУ ВПО "Мос. пед. гос. ун-т». – Электронные текстовые данные (2Mb).–Москва:МПГУ,2014.–209с.-Режим доступа: <http://elib.mpgu.info/view.php?fDocumentId=3742>, для авторизованных пользователей МПГУ . – На рус. яз. - ISBN 978-5-4263-0187-0.

29. Проблемы и перспективы педагогического образования в XXI веке [Электронный ресурс] : труды научно-практической конференции / Совет по пед. образованию при М-ве образования Рос. Федерации, Моск. пед. гос. ун-т; Редкол.: В. Л. Матросов (отв. ред.) и др. – Москва: МПГУ,

2000. – 521 с. – Режим доступа: <http://elib.mpgu.info/view.php?fDocumentId=6718>, для авторизованных пользователей МПГУ. – На рус. яз.

30. Программа развития целевой модели наставничества. Режим доступа: <https://infourok.ru/programma-razvitiya-celevoj-modeli-nastavnichestva4663275.html>

31. Седых В. В. Инновации как ресурс развития современного вуза: коммерциализация результатов НИОКР [Электронный ресурс]: учебная программа курсов повышения квалификации руководящих кадров и научно-педагогических работников образовательных учреждений высшего профессионального образования / В. В. Седых; Мос. пед. гос. ун-т. – Электронные текстовые данные. – Москва: Национальный книжный центр, 2013. – 93 с. – Режим доступа: <http://elib.mpgu.info/plugins/libermedia/LMGetDocumentById.php?id=175451>, для авторизованных пользователей МПГУ. – На рус. яз. - ISBN 978-5-4441-0055-4.

32. Школьный гид [Электронный ресурс]: Электрон. текстовые дан. официальный сайт/URL:<http://www.schoolguide.ru/index.php/progs/school-russia.html>.

33. Infourok.ru.официальный сайт Инновационные подходы к обучению различных предметов. Текст [Электронный ресурс]: Электрон. текстовые дан. Москва. 2019 г. URL <https://moluch.ru/archive/112/28393/> (дата обращения: 08.04.2019).

Монографияҳо, китобҳои дарсӣ, васоити таълимӣ

34. Абалуев Р.Н., Астафьева Н.Г., Баскакова Н.И. Интернет-технологии в образовании: [Текст] учебно-методическое пособие// Абалуев Р.Н., Астафьева Н.Г., Баскакова Н.И. - Тамбов: Изд-во ТГТУ, 2002 г.-192с

35. Адольф В.А., Ильина Н.Ф. Инновационная деятельность педагога в е его профессионального становления. [Текст] учебник //- Адольф В.А., Ильина Н.Ф. Красноярск: Поликом, 2007. - 190 с.

36. Амонашвили Ш.А. Основы гуманной педагогики. Книга 5. Учитель. Серия «Школа жизни» [Текст] // Амонашвили Ш.А. изд. Амрита-Русь. 2015 г. - 288 с.
37. Андреев В.И. Педагогика высшей школы. Инновационно-прогностический курс: учебное пособие // Андреев В.И. – Казань: Центр инновационных технологий, 2005 г. – 500 с.
38. Андреев В.И. Педагогика. Учебный курс для творческого саморазвития Изд 4. / Андреев В.И. // - Казань, 2006 г. - 608 с.
39. Арёфьев В.Н. Компьютерные технологии в науке и образовании. - Ульяновск, УЛГТУ, 2001 г. - 42 с.
40. Афонин А.Ю., Бабешко В.Н., Булакина М.Б. // Образовательные интернет_ресурсы//. - ГНИИ ИТТ «Информика». – Просвещение Москва, 2004 г. - 424 с.
41. Бабанский Ю.К., Бабанский М.Ю. /Избранные педагогические труды. [Текст]: учебник// Бабанский Ю.К., М.Ю.Бабанский -Москва., Педагогика, 1989 г. - 560 с.
42. Батурина Г.И. Пособие для педагогов, воспитателей, методистов / Г. И. Батурина, Т. Ф. Кузина. - Москва: Шк. пресса, 2003 г. 144 с.
43. Байманганбетова А.П. Внедрение инновационных технологий в учебный // Байманганбетова А.П. дис. к.п. н// - Омск 2014 г. - 170 с.
44. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества: Монография/ Бахтин М.М.// – Москва. Изд. Искусство, 1979 г. - 416 с.
45. Беспалько, В.П. О возможности системного подхода в педагогике [Текст] / В.П. Беспалько // Педагогика. - Изд-во ВГУ, 1990. - № 7. - С. 7-13.
46. Беспалько, В.П. Основы теории педагогических систем (Проблемы и методы психолого-педагогического обеспечения технических обучающих систем) [Текст] / В.П. Беспалько. - Воронеж: Изд-во ВГУ, 1997. - 304 с.
47. Беспалько, В.П. Основы теории педагогических систем [Текст] / В.П. Беспалько. - Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1977. - 204 с.

48. Беспалько, В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения Пособие [Текст] В.П. Беспалько. - М.: Педагогика, 1989. - 192 с.
49. Беспалько, В.П. Слагаемые педагогической технологии. Пособие[Текст] / В.П. Беспалько. - М.: Педагогика, 1989. - 192 с.
50. Безрукова, В.С. Педагогика. Проективная педагогика [Текст]: Учеб. пособие - Екатеринбург: Деловая книга, 1996. - 344 с.
51. Белянкова Н.М. Интегрированный подход в обучении младших школьников. Пособие для учителя -М.: Просвещение,2008 г. -128с.
52. Букатов В. М. Педагогические таинства дидактических игр: Учебное пособие – 2-е изд., испр. и доп./ Букатов В.М. – Москва. 2003 г. – 152 с.
53. Божович, А. Ш. Личность и ее формирование в детском и подростковом возрасте. Книга. / А. И. Божович - Москва. : Гуманит. Изд. центр Владос, 2004 г. - 479 с.
54. Бондаревская, Е.В. Теория и практика личностно-ориентированного образования. Педагогика. [Текст] / Е. В. Бондаревская//. - Ростов н/Д., 2000. - 351с.
55. Бордовская Н.В., Реан А.А. Инновационные образовательные системы XX века Педагогика. [Текст]: Учебник для вузов// Бордовская Н.В., Реан А.А -Москва. Издательство “Питер”,2000г-304с.
56. Бойко Е.М., Садовникова Е.А. Психология и педагогика: Учебное. Пособие/ Бойко Е.М., Садовникова Е.А.- Москва.: Издательство РИОР, 2005г.
57. Выготский Л. С. Педагогическая психология [Текст]: учебник под ред. В. В. Давыдова. - М.: АСТ:2010 г.-671с.
58. Вымятнин Демкин В.П., Нявро В.Ф. В.М., Дистанционное образование и его технологии. Учебное пособие / Вымятнин Демкин В.П., Нявро В.Ф. В.М., Томск. 1998 г.- 215с.
59. Габай Т.В. Учебная деятельность и ее средств. Монография/ Т.В.Габай.- Москва.1988г-256с.

60. Гессен С. И. Педагогические сочинения /сост. Е. Г. Осовский. // Саранск: Красный Октябрь, 2001г- 564 с.

61. Герасимов А.М., Логинов И.П. Инновационный подход в построении обучения (Концептуально – технологический аспект). Учебное пособие/ - Герасимов А.М., Логинов И.П. – Изд-во МАПКиПРО, 2001г.- 64с.

62. Дубровина И.В. Формирование личности в переходный период от подросткового к юношескому возрасту. Книга// Дубровина И.В. – Москва; Педагогика, 1987г. – 184 с. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологический словарь-справочник. Учебно-методическое пособие / Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А - Мн.: Харвест, М.: АСТ, 2001 г. - 576 с.

63. Загвязинский В.И. Теория обучения: Современная интерпретация: Учебное пособие - 2-е изд., / Загвязинский В.И. -М.: Издательский центр «Академия», 2004г. - 192 с.

64. Занков Л.В. Дидактика и жизнь. Избр. Труды//ЗанковЛ.В.- Москва.1990г.-339с.

65. Каримова И.Х, Шарифзода Ф. Учитель –творец добра и прогресса. // Каримова И.Х., Шарифзода Ф.-Душанбе «Ирфон», 2010г.,139 с.

66. Коджаспирова Г.М., Коджаспирова А.Д. Педагогический словарь: Для студентов высшего и среднего - педагогического учебных заведений - М.: Издательский центр «Академия», 2001 г. - 176 с.

67. Коджаспирова Г.М. Педагогика: учеб.для студ. образоват. учреждений сред, проф. образования // Коджаспирова Г.М.- М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2003г. 4.32с

68. Коджаспирова Г.М., Петров К.В. Технические средства обучения и методика их использования: Уч. пособие для студентов высших учебных заведений. //Коджаспирова Г.М., Петров К.В. - Москва.: Изд. центр. «Академия», 2001 г.

69. Кодиров К., Мирзоев А. Дидактические аспекты применения информационных технологий обучения в вузе. Пособие - Душанбе, 2006г. - 136 с.

70. Лазарев В.С., Мартиросян Б.П. Метод оценки инновационной деятельности школ и рекомендации по его применению. Пособие для руководителей школ. – М., 2003 г. -245с.

71. Лазарев В.С. Системное развитие школы. Учебное пособие/ Лазарев В.С.// – Москва: 2002 г. – 304с

72. Лизинский В.М. Модернизация школы, или новая школа. Учебное пособие. / Лизинский В.М.//Москва: изд. Центр «Педагогический поиск».2011г,160с.

73. Лутфуллоев М. Национальное достоинство (на тадж. яз) Пособие -Душанбе: Сарпараст».2003 г. -287 с.

74. Лутфуллоев М. Истиклолияти Тоҷикистон ва маорифи Навин. - Душанбе, Учебное пособие2006. -220 с.

75. Монахов В.М. Введение в теорию педагогических технологий: монография. -Волгоград: Перемена, 2006.123с

76. Москвина А.Г. Большой словарь иностранных слов. / изд: Центрополиграф-2007г.Серия: Большой словарь.683с.

77. Рапацевич Е. С. Педагогика. Большая современная энциклопедия/ Рапацевич Е.С.// — Минск, Современное слово, 2005. -G.-198-200.

78. Пидкасистый, П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: теоретико-экспериментальное исследование [Текст] / П.И. Пидкасистый. - Москва: Педагогика, 1980. - 240 с.

79. Посталюк Н.Ю.Педагогика сотрудничество: путь к успеху. Учебное пособие/ Посталюк Н.Ю.//-Казань: издательство Казанского университета,1992г.104с.

80. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. / Г. К. Селевко. // - М.: Народное образование,1998г. - 256 с.

81. Сидоров А.А., Иванюженков Б.В., Нелюбин В.В. О технологиях обучения и об искусственном интеллекте. Учебное пособие. /Сидоров А.А., Иванюженков Б.В., Нелюбин В.В// – М.: Дрофа, 1999г. – 192 с.

82. Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Мещенко А.И. Инновационные в образовании. [Текст]. Учебное пособие/ Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Мещенко А.И //–М.: Школа-Пресс.Педагогика.2000 г.-509с

83. Сластенин В.А. Педагогический как система. Учебное пособие/[Текст]Сластенин В.А.// - Москва.: Издательский дом МАГИСТР-ПРЕСС, 2000. - 488 с.

84. Сластенин, В.А., Педагогика [Текст]: учеб.пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений/В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов; под ред. В.А. Сластенина. - М.: Академия, 2002. - 576 с.

85. Трайнев В.А., Трайнев И.В. Интенсивные педагогические игровые технологии в гуманитарном образовании (методология и практика). /Трайнев В.А., Трайнев И.В.// - М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2007г. – 282 с.

86. Трайнев И.В Конструктивная педагогика. /Учебное пособие; под общей ред. В.Л. Матросова. // - М.: Издательство «ТЦ Сфера», 2003. – 315 с

87. Тевс Д.П., Подковырова В.Н., Апольских Е.И. Использование современных и коммуникационных технологий в учебном процессе. [Текст] Учебно-методическое пособие // Тевс Д.П., Подковырова В.Н., Апольских Е.И. и др. - Барнаул: БГПУ, 2006 г.

88. Хридина Н. Н. Управление образованием как социальной системой: понятийно-терминологический словарь. // Хридина Н.Н.// - Екатеринбург, 2003 г. 136с.

89. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика: методология, теория, практика. Учебное пособие/ Хуторской А.В.// М.: Изд-во УН Ц ДО, 2005. 222 с.

90. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе: Учебное пособие для вузов. - М.: ЮНИТИ - ДАНА, 2002 г.

91. Шарипов Ф. Интегрированное обучение: проблемы, поиски, размышления. В 2-х частях. /Шарипов Ф.// -Душанбе: изд. «Маориф», 1999г, 2000 г.

92. Шарифзода Ф., Лутфуллозода М. Новая государственная политика и идеология в сфере образования Республики Таджикистан // Перспективы развития образования в Республике Таджикистан: коллективная научная монография / Под. ред. Ф.Ф. Шарипова. - Душанбе: Ирфон, 2019. - С. 7-23. (в соавторстве).

93. Шарифзода Ф. Актуальные проблемы современной педагогики. Книга2/Шарифзода Ф.//- Душанбе.Ирфон.2009 г.

94. Шарифзода Ф. Интеграция науки и образования как важнейшая тенденция современного цивилизационного процесса /Перспективы развития образования в Республике Таджикистан: коллективная научная монография. Под. ред. Ф.Ф. Шарипова. // - Душанбе. Ирфон, 2019. - С. 40-47.

95. Шахмаев Н.М. Дидактические проблемы применения технических средств обучения в средней школе. - М., 1983 г. 145с.

96. Шакуров Р. Х. Творческий рост педагога. /Шакуров Р.Х.// - М., 1995 г.156с.

97. Ширшов Е.В. Информационно-педагогические технологии: ключевые понятия: словарь / Е.В. Ширшов; под ред. Т.С. Буториной//. – Ростов-н/Д: Феникс, 2006г. – 256 с.

98. Шоев Н.Н., Файзиев Ш.С. Внедрение современных образовательных технологии в учебный / [Текст] Шоев Н.Н., Файзиев Ш.С.// Сборник трудов Технологического университета Таджикистана. Выпуск 8. - Душанбе, «Ирфон», 2001г. 68-70 с.

99. Шоев Н.Н. Психология и педагогика с основами кредитной технологии и активных методов воспитывающего обучения. Монография. / – Душанбе: «Ирфон», 2008г. – 536 с.

100. Шоев Н.Н. Инновационные воспитательно -образовательные технологии в контексте подготовки специалистов новой формации в высшей школе. Монография.изд. ООО «ЭР-граф» 2010г.621с.

101. Эльконин Д.Б., Занков Л.В. Педагогические проблемы формирования познавательного интереса. Учебник. // Эльконин Д.Б., Занков Л.В./ Москва.: Педагогика, 1989г. – 204 с.

Мақолаҳо ва маърузаҳо

102. Афгонов М. Китоби босифат-гарави тезонидани ислохот// Тоҷикистон (Маориф ва ислохот). -2007. -№1. -26-28с.

103. Барабанова Н. В. Методическое сопровождение инновационной деятельности школы с углубленным изучением отдельных предметов// Методист: Научно-метод. журнал. - М., АПК и ППРО.-2006.-№4. 36-40с.

104. Баскаев Р.В. В режиме инновационного развития// Баскаев Р.В.- Учитель. -2005. №5. с.25-31.

105. Бережнова Е.В. Педагогические исследования: санитарно-гуманитарный аспект. // Педагогика. 2005г.№6.

106. Беспалько В.П. Не пора ли менять стратегию образования? [Текст] // Педагогика,2001 г.№9.

107. Бургин М.С. Инновации и новизна в педагогике. [Текст] - М., Педагогика., 1998 г, №1.

108. Буров М.В. Проект инновационной деятельности школы // [Текст] Перемены. -2001. №2 с.30.

109. Быкова. В.Г. Воспитательная система школы в современных условиях [Текст] / В.Г.Быкова // Классный руководитель. -М. – 2004г. №6.

110. Гейнц Мандель Бонн.От медийного воспитания к медийной компетенции// Образование и наука. Inter Nationes.3/2000 г. -С.7-21.

111. Гирба Е.Ю.//Таблица для мониторинга инновации внедряемой учителем//Практика административной работы в школе. -2007.№1.с.34-37.

112. Гладилина И. П. Некоторые приемы работы на уроках английского языка // Иностранные языки в школе. – 2003 г. – № 3.

113. Дмитриев В. А. Технология инновационного проектирования// Школьные технологии. М-2006. -№1. -С. 84-87.

114. Днепров Э. Д. Образовательный стандарт инструмент обновления содержания общего образования// Вопросы образования. - 2004, №3. 77-117.

115. Добрынин С.Н. Некоторые аспекты использования новых информационных технологий в обучении// Добрынин С.Н. Материалы всероссийской конференции// - М.: Наука и образование, 2002г.

116. Дьюи Джон. Противостояние традиционного и прогрессивного образования//Мактаб ва ҷомеа (Школа и общество). -2005. №2 (7).8-11с.

117. Захарова И.Г. Информационные технологии для качественного и доступного образования// Педагогика, №1, 2002г, 27-33с.

118. Искандаров Х. Инноватсия дар бозомузӣ ва такмили ихтисос// Тоҷикистон (Маориф ва ислохот). -2008. -№1(3). -С. 41-43.

119. Искандаров. Х., Ниёзмамадова Н. Тартиб додани барномаи: тахминии идора ва рушди сифати таълим дар мактаб (Составление: примерной программы управления и развития качества образования в школе)// Маърифати омузгор. 2008. -№7. -С. 3-9.

120. Калиш. И. Типичные ошибки ученического самоуправления [Текст]/ Калиш И., Прутченков А., Солодова О.//Народное образование. - 2003, №7.56-61с.

121. Карпов А.С. Интернет в подготовке будущих учителей ин.языка. Иностранные языки в школе. -2002г, №4,60-64с.Коноплева И.С., Чубова А.П. Компьютерные обучающие системы. /Учит ель, 2007г, №5, 16-17с.

122. Костюк Н.И. Новые принципы организации начального профессионального образования [Текст]. /Костюк Н.Н.//Профессиональное образование - Самарский государственный технический университет. 2004. № 4. -30-35с.

123. Латифов Д. Накдш иттилоот дар идораи маориф// Тоҷикистон (Маориф ва ислохот). -2007. -№1. 32-33с.
124. Латифов Д. Тахассуси менеҷерон такмил меҷоҳад// Тоҷикистон (Маориф ва ислохот). -2008. -№2(4). 20-22с.
125. Латифов Д. Таълифи китоби босифат талаби замон // Тоҷикистон (Маориф ва ислохот). -2008. -№1(3). 50-52с.
126. Лутфуллоев М. Меваи баҳс ширин аст/ Омӯзгор. 17.10.2008. - №42
127. Мартиросян Б.П. Педагогическая инноватика: объект, предмет и основные понятия // Педагогика, 2004. № 4. С. 12-14.
128. Мирзоев М. Применение информационной технологии в системе образования // Мактаб ва ҷомеа (Школа и общество). -2004. -№2(5).
129. Мирзоева С.Р. Актуальные вопросы современного образования Апрельская научно практическая конференция. Технологический университет Таджикистана-Душанбе, 2012. С. 232-234.
130. Мирзоева С.Р. Инновационные технологии в учебно-воспитательном процессе в общеобразовательных учреждениях [Текст] Мирзоева С.Р. //Материалы международной конференции «Актуальные вопросы и проблемы развития мировой науки»-Москва.2020.46-55с.
131. Мирзоева С.Р. Соотношение педагогического управления и самоуправления. Технологический университет Таджикистана. Душанбе, 2012. С.81-84.
132. Мирзоева С.Р. Хусанова Т.К. Роль инновационных педагогических технологий при выполнении самостоятельной работы по русскому языку [Текст] Мирзоева С.Р., Хусанова Т.К. //Материалы научно-практической конференции ФМГУ им. М.В.Ломоносова. -Душанбе.2013 г.119-122с.
133. Мирзоева С.Р., Ниёзбекова Г.А. / Взаимосвязь организации игровых технологий на уроках информатики и русского языка // «Материалы международной научно –практической конференции: Современная педагогическая технология»//-Борисоглебск,2015 г.67-71с.

134. Назарова М.В. Интерактивный метод и коммуникативный подход в обучении иностранному языку // Иностранные языки в современном мире: состояние и тенденции развития системы оценивания в образовании: сб.статей VIII Междунар.науч.-практ.конф. / под. ред. Т.К.Ивановой, Ф.Л. Ратнер. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2015. – С.214-218.

135. Назарова Т. С. Педагогические технологии: новый этап эволюции? [Текст] / Т. С. Назарова // Педагогика. -1997г. -№ 3.- с. 20–27

136. Педагогические технологии: Учебное пособие для студентов педагогических специальностей: /под общей ред. В.С. Кукушин//. – Серия «Педагогическое образование». – Ростов н/Д: издательский центр «Март», 2002г. 320 с.

137. Подольский А.И. Научное наследие П.Я. Гальперина и вызовы XXI века [Текст] /Подольский А.И.// Национальный психологический журнал. – 2017. – №3(27). 9–20с.

138. Полат Е.С. Интернет на уроках иностранного языка. [Текст] Полат Е.С. Иностранные языки в школе. № 2,3, 2001г.

139. Поташник М.М. Демократизация управления школой. -М.: «Знание», серия «педагогика и психология», №3,1990 г.

140. Раҳмонов А. Сифати таҳсил ба масъулияти омӯзгор вобастагӣ дорад// Тоҷикистон (Маориф ва ислоҳот). -2008. -№2(4). -С. 8-10.

141. Раҳмон Э. Соҳаи маориф самти афзалиятноки сиёсати иҷтимоии давлат аст// Тоҷикистон (Маориф ва ислоҳот). 2008. -№2(4). -С. 4-6. (Аз паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомали Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 25.04.08).

142. Сергеева М.Э. Новые информационные технологии в обучении языку. / Пласкина М. В. Понятие «технология обучения» в современной педагогике [Текст] / М. В. Пласкина // Педагогика: традиции и инновации: материалы V междунар. науч. конф. (г. Челябинск, июнь 2014 г.)

143. Синезубова Н.М. Информационные технологии на уроках английского языка. Школа.2006 г, №2,- С.43-44.

144. Такдиров Т. К. Местные органы управления образованием и образовательными учреждениями в новое время//Маърифати омӯзгор. - 2008. -№3. 6-13с. (в соавторстве);

145. Такдиров Т. К. Мониторинг//Маорифи Тоҷикистон. -2008. - №6.- 119с (в соавторстве);

146. Такдиров Т. К. Некоторые трудности переходного периода//Маорифи Тоҷикистон. -2008. -№6. 16-23с. (в соавторстве);

147. Такдиров Т. К. Новое явление в сфере образования/ Вестник ТНУ. -2009. №3 (51).132-136с.

148. Такдиров Т. К. Педагогические знания и управление в образовательных учреждениях/ Маорифи Тоҷикистон. -2009. -№2. - 32-41с. (в соавторстве);

149. Такдиров Т. К. Состояние реформы образования и инновационная деятельность школ в экспериментальных районах Республики Таджикистан//Вестник ТНУ. -2009. -№2 (50). -245-253с.

150. Такдиров Т. К. Что такое инновация? //Маърифати омӯзгор. - 2009.№7-8.-30-33с.

151. Шарипов Б.Р. Концептуальные основы функционирования Шанхайской организации сотрудничества / Б.Р. Шарипов // Международная научная конференция «Человекознание» Научный журнал о гуманитарных науках «Гуманитарный трактат», № 28. - Кемерово, 11 июня 2018 г. - 67-68с.

152. Шарипов Б.Р. Применение современной инновации в структуре образовательного процесса / Шарипов Б.Р. // Международная научно-практическая конференция «Подготовка конкурентоспособных специалистов в контексте интеграции системы образования Таджикистана и России». ИТМИК. - Куляб, 21-23 июня 2018 г. -120-124с.

153. Шарипов Б.Р. Проблема становления и формирования информационно-коммуникационной компетентности руководителя академической группы / У.Т. Наимов Б.Р. Шарипов // Республиканская научно-практическая конференция «Наука и техника для устойчивого

развития». Технологический университет Таджикистана. - Душанбе, 28 апреля 2018 г. -188-190с (в соавторстве).

154. Шарифзода Ф. Афкори педагогии ниёгон ва проблемаи татбики он дар педагогикаи муосири миллӣ //Рохкорихои навин дар таҳдики мероси педагогӣ: Маҷмӯи мақолати илмӣ.-Душанбе: Ирфон, 2018. -25-42с.

155. Шарифзода Ф. Любовь и доброта окрыляет ученика // Вестник Таджикского национального университета, 2016, №3/4(205). -112-120с.

156. Шарифзода Ф. Перспективы развития педагогической науки образования в современном мире // маводи конф. байналмилалӣ илмӣ-назариявӣ- Душанбе, 2018. - 5-8с.

157. Шаропов Ш.А. Использование новых технологий в процессе обучения [Текст]// Шаропов Ш.А. Материалы межд. конф. - Худжанд, 2002. -154 с.

158. Шоев Н.Н., Файзиев Ш.С. Внедрение современных образовательных технологии в учебный процесс // [Текст] Шоев Н.Н., Файзиев Ш.С./ Сборник трудов Технологического университета Таджикистана. Выпуск 136. - Душанбе, «Ирфон», 2001г. 68-70 с.

159. Юсуфбекова Н. Р. Педагогическая инноватика как направление методологических исследований // Педагогическая теория: Идеи и проблемы. М., 1992. 20—26с.

160. Яковлев С. Имидж учителя: каким ему быть? [Текст] // Учитель. -1999г. -132 с.

Диссертация ва авторефератҳо

161. Булгакова Н.Ю. Педагогические условия формирования и развития готовности старшеклассников к выбору профессии: автореф. дисс... канд. пед. наук. - Калининград, 1997 г. – 16 с.

162. Джураева Х.Ю. Способы реализации дидактических принципов при компьютерном обучении в школах РТ: автореф. дис. ... к. п. н. / Х.Ю. Джураева. - Ходжент, 2007 г. - 27 с.

163. Каримова И.Х. Теоретические основы гуманизации гуманитарного образования учащихся таджикских школ: автореф.дис.д.п.н. - Душанбе, 2000 г. – 358 с.

164. Мирзоева С.Р. Организация деятельности школьного самоуправления по формированию творческой личности учащихся (на материале общеобразовательной школы Республики Таджикистан) автореф. дис. ..к.п.н. - Душанбе, 2013 г. - 27 с.

МУҲТАВОИ АСОСӢ ВА НАТИҶАҲОИ ТАҲҚИҚОТИ ДИССЕРТАСИОНӢ ДАР ИНТИШОРОТИ ЗЕРИНИ МУАЛЛИФ ИНӢИКОС ЁФТААНД:

А) Мақолаҳои илмие, ки дар нашрияхои тақризшавандаи фехрист тавсиянамудаи ҚОА-и назди Президенти ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъъ расидаанд:

[1-М] Ниёзбекова Г.А. Роль инновационных технологий в учебно-воспитательном процессе в школах Республики Таджикистан /Ниёзбекова Г.А. //Пажуишгоҳи рушди маориф- Душанбе 2019г,№4(28).С.97-100. ISSN 2617-5620.

[2-М] Ниёзбекова Г.А. Воспитательный процесс и самоуправление в современном образовательном учреждении[Текст] /Ниёзбекова Г.А. // Вестник института развития образования. Душанбе 2020, №3(31).С.115-120. ISSN 2617-5620

[3-М] Ниёзбекова Г.А. Нақши худидоракуни ва технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таҳсилот. /Ниёзбекова Г.А// ISSN 2308054-Х. Паёми Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон ш.Душанбе 3(32)/2020. С. 156-159. ISSN 2308054-Х.

[4-М] Ниёзбекова Г.А., Мирзоева С.Р. Татбиқи технологияҳои муосири педагогӣ дар муассисаҳои таълимии инноватсионӣ.[Текст]Ниёзбекова Г.А.,Мирзоева С.Р.//- Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон . –Душанбе 2022.-№4 (50).-С. 245-253.

[5-М]- Ниёзбекова Г.А. Истифодаи технологияҳои нави иттилоотӣ дар ташкили раванди таълиму тарбия дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ [Текст] /Ниёзбекова Г.А. //Пажуишгоҳи рушди маориф - Душанбе 2022, №3(31).С.115-120.. ISSN 2617-5620

Б) Мақолаҳое, ки дар нашрияҳои дигар ба ҷоп расидаанд:

[6-М].Ниёзбекова Г.А. Проблемы развития творческих способностей младших школьников на уроках русского языка. /Ниёзбекова Г.А. // Материалы республиканской научно-практической конференции(27-28 апреля 2014 г). ТУТ г.Душанбе.С.81-83.

[7-М] Ниёзбекова Г.А.Формирование гражданственности одно из направлений воспитательной работы в школах нового типа. /Ниёзбекова Г.А. //Материалы конференции ТГУ языков г.Душанбе .2014 г.С.180-184.

[8-М] Ниёзбекова Г.А.Взаимосвязь организации игровых технологий на уроках информатики и русского языка. /Ниёзбекова Г.А. // “Материалы международной научно-практической конференции:Современная педагогическая технология”, РФ.Борисоглебск, 2015 г.С.67-71.

[9-М] Ниёзбекова Г.А.Творчество-как один из видов человеческой деятельности /Ниёзбекова Г.А. //Материалы республиканской научно-практической конференции ТУТ г.Душанбе 2016 г.С.156-160.

[10-М] Ниёзбекова Г.А.Самуоправление по формированию творческой личности школьника /Ниёзбекова Г.А. // Центр перспективных научных публикаций.Перспективы развития науки и образования (Сборник научных трудов по материалам XXIX-международная научно-практическая конференция) май 2018г.Москва.С.83-89.

[11-М] Ниёзбекова Г.А. Тарбия –мафҳуми муҳим дорад /Ниёзбекова Г.А. //Масъалаҳои методикаи таълим №4 2018.С.56-58.

[12-М] Ниёзбекова Г.А.Содержание учебно-воспитательного процесса /Ниёзбекова Г.А. //Центр перспективных научных публикаций.Перспективы развития науки и образования (Сборник

научных трудов по материалам II-международная научно-практическая конференция) май -2018г.Москва.С.83-89..

[13-М] Ниёзбекова Г.А. Эффективность деятельности школьного самоуправления /Ниёзбекова Г.А. // Материалы XVIII международной научно-практической конференции Актуальные направления фундаментальных и прикладных исследований 2019 г. North Charleston, USA Том 2. С.63-67.